

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö ja kehitys Suomessa

Korhonen, Mari-Ilona

2016 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö ja kehitys Suomessa

Korhonen Mari-Ilona
Liiketalous
Opinnäytetyö
Huhtikuu 2016

Korhonen Mari-Ilona

Seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö ja kehitys Suomessa

Vuosi 2016 Sivumäärä 83

Seksuaalirikollisuuden määrä on kasvanut viime vuosikymmeninä, minkä vuoksi kriminalisoinnin piiriin on saatettu yhä enemmän uusia tekoja. Seksuaalirikokset ovat tekoja, jotka loukkaavat henkilön oikeutta itse päättää omasta seksuaalisuudestaan. Seksuaalirikokset kuten raiskaus ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on kriminalisoitu eli kyseisille teoille on rikoslaissa säädetty rangaistusuhat. Kriminalisoinnin tarkoituksena on tuomita tekijät rikoksesta ja samalla vähentää rikollisuuden syntymistä.

Seksuaalirikosten säännökset ovat muuttuneet lisääntyneen rikollisuuden ja arvomaailman kehityksen ja muutosten vuoksi useaan kertaan. Säännökset ovat muuttuneet ankarampaan suuntaan, mutta ankaroituminen ei kuitenkaan ole näkynyt oikeuskäytännössä rangaistusten ankaroitumisena eli pitkinä vankeusrangaistuksina. Oikeuskäytännön perusteella voidaan sanoa teosta tuomitujen rangaistuksien olleen keskimäärin alle puolet teon maksimirangaistuksesta.

Opinnäytetyö keskittyy seksuaalirikosten osalta raiskausrikoksiin ja lapsen seksuaalisiin hyväksikäyttörikoksiin. Työ käsittelee raiskauksen, törkeän raiskauksen ja raiskauksen sotarikoksena sekä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkkejä rikoslain 20 luvun säännösten mukaan. Opinnäytetyössä lainsäännösten käsittelyn ohella tuodaan esille kyseisten seksuaalirikosten ilmoitusmääriä tilastojen valossa, sekä syitä siihen miksi ilmoitusmäärät ovat kasvaneet vuosien aikana. Työn lopussa esitellään suurimpia lakimuutoksia, joita raiskausrikoksiin ja lapsen seksuaalisiin hyväksikäyttöihin on kohdistunut vuodesta 1889 lähtien.

Opinnäytetyön tarkoituksena on osoittaa, että tuomioistuimien määräämät rangaistukset seksuaalirikoksista ovat yleisesti lieviä. Työssä oikeuskäytäntöä tarkastellaan pääsääntöisesti korkeimman oikeuden tapauksen valossa. Merkittävimpinä lähteinä työssä on käytetty korkeimman oikeuden tapauksen lisäksi lain esitöitä eli hallituksen esityksiä ja kansainvälisiä sopimuksia sekä kansainvälisiä oikeustapauksia.

Seksuaalirikokset, raiskaus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, rangaistuskäytäntö

Mari-Ilona Korhonen

Sexual offences sentencing practice and development in Finland

Year	2016	Pages	83
------	------	-------	----

The amount of sex crimes has grown over the last few decades which is why there has been added more and more new acts within the scope of criminalization. Sexual offences are acts that violate a person's right to decide their own sexuality. Sexual offences such as rape and child sexual abuse have been criminalized, which means that those acts have their own sanctions in the Finnish Criminal Code. The purpose of criminalization is to condemn persons for criminal acts and also to prevent the emergence of crime.

The legislation of sex crimes have changed many times due to increased crime and development and changes of the value system. The legislation has changed to more strict direction, but that has not however been reflected in the case-law with long prison penalties. By looking at the case-law it can be said, that the penal provisions for sexual offences are less than half of the maximum penalty.

The sexual offences that the thesis deals with are rape and child sexual abuse. The thesis deals with rape, aggravated rape, rape as a war crime and child sexual abuse as well as aggravated sexual abuse of a child by the regulations presented in the 20th chapter in the Criminal Code. In addition to presenting regulation the thesis presents the reported numbers that have been made to the police and the main reasons why the reported numbers of sexual offences have been increased for the last few decades. At the end of the thesis there are presented some of the biggest amendments that have been made to the rape regulation and to child sexual abuse regulation since the year of 1889.

The aim of the thesis is to show that the penalties that the court has sentenced are generally mild. The cases of this thesis are mostly cases of the Supreme Court. Supreme Court is court that gives rules of procedure to other inferior courts. The most notable sources that are been used in the thesis in addition to the cases of Supreme Courts are government proposals, international agreements and international case-laws.

Laki- ja lyhenneluettelo

EU	Euroopan unioni
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuim
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
HO	Hovioikeus
HEVA	Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta
ICC	International Criminal Court
ICRY	International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for Yugoslavia
IMT	International Military Tribunal
IMTFE	International Military Tribunal for the Far East
KO	Käräjäoikeus
KKO	Korkein oikeus
LA	Lakivaliokunta
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
LSL	Lastensuojelulaki (13.4.2007/417)
Optula	Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
PeL	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
PeVL	Perustuslakivaliokunta
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39)
Tasa-arvoL	Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (8.8.1986/609)
VahL	Vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412)
vp.	Valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Seksuaalirikokset.....	9
2.1	Tuomioistuimen kokonaisarviointi.....	9
2.2	Raiskaus	10
2.2.1	Raiskauksessa syntyvä tekijän vahingonkorvausvelvollisuus	15
2.2.2	Raiskauksen uusi 3 momentti	16
2.2.3	Törkeä raiskaus	17
2.2.4	Törkeän tekemuodon ilmeneminen oikeuskäytännössä.....	21
2.2.5	Raiskaus sotarikoksena.....	23
2.2.6	Raiskaus sotarikoksena Suomen lainsäädännössä	26
2.2.7	Raiskausrikosten rangaistuskäytäntö	27
2.3	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.....	32
2.3.1	Lapsiin kohdistuvat raiskaukset	36
2.3.2	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.....	37
2.3.3	Törkeän tekemuodon ilmeneminen oikeuskäytännössä.....	38
2.3.4	Lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen rangaistuskäytäntöä	41
2.3.5	Rangaistuskäytäntö selvitysten valossa	43
3	Seksuaalirikokset rikoslaissa ja lakimuutokset	48
3.1	Raiskaus ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tilastoina.....	48
3.1.1	Raiskausrikokset 1900- luvulla.....	49
3.1.2	Raiskausrikosten määrä 2000-luvulla	52
3.1.3	Lapsen seksuaalisten hyväksikäytöt tilastoina	54
3.2	Seksuaalirikoslainsäädännön kehitys	57
3.2.1	Lakimuutokset 1900-luvulla	57
3.2.2	Rikoslain vuoden 1999 kokonaisuudistus	58
3.2.3	Kokonaisuudistuksen raiskausrikoksissa	59
3.2.4	Lapsen hyväksikäyttörikokset kokonaisuudistuksessa	60
3.2.5	Lakiuudistukset raiskausrikoksiin 2000-luvulla	62
3.2.6	Lakimuutokset lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön 2000-luvulla.....	65
3.3	Kansainvälisten sopimusten vaikutus Suomen seksuaalirikoslainsäädäntöön ...	67
4	Yhteenveto ja johtopäätökset	68
4.1	Rikollisuuden muutoksiin vaikuttavat tekijät.....	68
4.2	Normiston soveltamisen epäkohdat	70
4.3	Rangaistusasteikon epäkohdat	73
	Kuviot	82
	Taulukot.....	83

1 Johdanto

Seksuaalirikokset ovat rikoslaisissa säädeltyjä rikoksia, jotka kohdistuvat henkilöön seksuaalisesti loukaten tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalirikoslainsäädännöllä pyritään suojaamaan tätä seksuaalista itsemääräämisoikeutta, joka tarkoittaa ihmisen vapautta päättää itsestään ja omasta seksuaalisesta käyttäytymisestään. Näin ollen rangaistussäännöksillä ei puututa sellaiseen seksuaaliseen kanssakäymiseen johon henkilöt ovat yhteisesti suostuneet.¹ Lainvastaisen ja rikollisen teosta tekee se, että teko tehdään ilman toisen henkilön suostumusta, tai niin, että henkilön ikää taikka tilanteen olosuhteita käytetään hyväksi. Teko voi olla seksuaalinen kosketus, sukupuoliyhteys, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalisen materiaalin kuvaaminen tai seksuaalipalvelujen edelleen tarjoaminen rahaa vastaan.

Seksuaalirikosten lainsäädännön soveltamisen kannalta keskeisimpiä määritelmiä ovat rikoslaisissa määritellyt seksuaalinen teko ja sukupuoliyhteys. Mikäli teossa ei ole tapahtunut lain määritelmän mukaista seksuaalista tekoa, tai teon sukupuoliyhteys ei ole tapahtunut sukupuoliyhteyden määritelmän mukaan, ei tekijää voida tuomita seksuaalirikoksesta. Tuomioistuimet joutuvat jokaista yksittäistä tapausta käsitellessään pohtimaan tapauksen yksityiskohtia ja sitä, täyttyykö seksuaalisen teon tai sukupuoliyhteyden määritelmä, ja onko kyseinen teko siten rikoslain mukainen seksuaalirikos.

Seksuaalirikosten rangaistussäännökset löytyvät RL 20 luvusta ja niitä ovat raiskausrikokset (RL 20:1 ja 2), pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4), seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:5), lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset (RL 20:6, 7, 7a, 8a, 8b ja 8c), seksuaalikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö (RL 20:8) ja paritusrikokset (RL 20:9 ja 9a). Lisäksi 20 luku sääntelee seksuaalisen teon ja sukupuoliyhteyden määritelmiä (RL 20:10).²

Lainsäädännön tehtävänä on rikollisuuden kriminalisointi, rikollisuuden syntymisen ennaltaehkäisy ja rikollisuuden määrän vähentäminen. Seksuaalirikollisuus on lisääntynyt ainakin tilastollisesti 1900-luvulta lähtien moninkertaisesti. Kasvavan rikollisuuden ja arvomaailman muutosten vuoksi lainsäädäntöä on uudistettu ja siihen on tehty paljon muutoksia viimeisen 10-15 vuoden aikana. Arvomaailman muuttumiseen on vaikuttanut sukupuolten välisen tasa-arvoajattelun muuttuminen, naisen aseman paraneminen ja suvaitsevampi suhtautuminen seksuaaliseen suuntautuneisuuteen. Suurimmat uudistukset tulivat voimaan rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 1999, jolloin kokonaisuudistuksen tavoitteena oli sukupuolineutraali sääntely.

¹ Ojala 2014, 5

² RL 39/1889

Tuomioistuimissa tuomarit tekevät jokaisessa tapauksessa ratkaisun siitä tuomitaanko tekijä, millä perusteilla tekijä tuomitaan ja minkälainen rangaistus hänelle määrätään. Ratkaisujen apuna tuomioistuimet käyttävät lainsäädäntöä eli lakia, lain esitöitä kuten hallituksen esityksiä tai lakivaliokunnan mietintöjä, kansainvälistä lainsäädäntöä tai sopimuksia, erilaisia tutkimuksia ja selvityksiä sekä korkeimman oikeuden antamia ennakkoratkaisuja. Korkein oikeus on ylin tuomiovaltaa käyttävä ennakkopäätöstuomioistuin, joka ottaa ratkaistavakseen vain sellaisia tapauksia, joihin laki ei anna suoraa vastausta. KKO luo ennakkoratkaisuillaan oikeusohjeita alemmille tuomioistuimille, kärjäoikeudelle ja hovioikeudelle. KKO:n tapaukset ja ratkaisut eivät sido tuomioistuimia, mutta ne ovat sallittuja oikeuslähteitä, eli niihin voidaan tarpeen vaatiessa vedota. Opinnäytetyössä esitellään rangaistuskäytäntöä pääsääntöisesti KKO:n oikeustapausten valossa.

Suomen oikeusjärjestelmä koostuu ali- ja ylioikeuksista. Alioikeuksina toimivat kärjäoikeus ja hovioikeus ja ylioikeutena edellä esitelty korkein oikeus. Asia kärjäoikeudesta hovioikeuteen etenee kun joku tapauksen osapuoli eli asianosainen valittaa rangaistuksesta hovioikeuteen. Mikäli hovioikeuden ratkaisuun ollaan tyytymättömiä, voidaan asiasta valittaa edelleen korkeimpaan oikeuteen. Korkein oikeus ei kuitenkaan myönnä valituslupaa jokaiselle tapaukselle, vaan valitusluvalla tulee olla jokin syy.

Seksuaalirikokset ovat olleet esillä viimeisten vuosien aikana lisääntyneen seksuaalirikollisuuden ja niistä tuomittavien rangaistusten lievyden vuoksi. Etenkin raiskausrikokset ja raiskauksista määrätty rangaistukset koetaan yleisesti lieviksi. Vaikka rikollisuus on kasvanut ja lainsäädäntö ja arvomaailma muuttuneet, eivät tuomiot seksuaalirikoksista ole kuitenkaan muuttuneet tai koventuneet. Rangaistukset mitoitetaan useimmiten alle puoleen maksimirangaistuksesta. Opinnäytetyössä tuodaan esille juuri tätä oikeuskäytännöstä ilmenevää tuomioiden ja rangaistusten lievyttä.

Opinnäytetyö on oikeushistoriallinen kuvaus, jonka tutkimuskohteena ovat seksuaalirikoksista vain raiskausrikokset (RL 20:1 ja 2) ja lapsiin kohdistuvat hyväksikäyttörikokset (RL 20:6 ja 7). Muut seksuaalirikokset on rajattu tämän työn ulkopuolelle. Opinnäytetyössä esitellään raiskausrikoksista raiskaus, vähemmän vakava raiskaus, törkeä raiskaus ja raiskaus sotarikoksena. Raiskaus sotarikoksena on valittu työhön koska 1900-luvulla perustetut tilapäiset ad hoc-rikkostuomioistuimet ja niiden ratkaisut ovat vaikuttaneet merkittävästi Suomen seksuaalirikoslain säännöksiin. Toinen työn tutkimuskohteena oleva seksuaalirikos on lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.

Työssä käsitellään sekä raiskausrikosten että lapsen seksuaalisten hyväksikäyttörikosten rangaistuskäytännön kohdalla KKO:n tapauksia, joissa tuomioistuin on joutunut kokonaisharkinnassaan pohtimaan rajanvetoa perustekomuodon ja törkeän tekemuodon välillä sekä rikoses-

ta tuomittavaa rangaistusta. Opinnäytetyössä myös kuvataan raiskausrikosten ja lapsen seksuaalisten hyväksikäyttäjien ilmoitusmäärien kasvua tilastojen avulla. Rikollisuuden kasvun myötä rikoslain 20 luku on muuttunut useaan kertaan, jolloin oleellisena osana työtä käydään läpi merkittävimpiä lakiuudistuksia ja muutoksia, joita viimeisen 1000 vuoden aikana rikoslain 20 lukuun on tehty.

Tuomioistuimen kokonaisuarkki on tuomioistuimen tekemää kokonaisarviointia. Jokaisessa rikoslain törkeän rikoksen kohdalla arvioitavaksi tulee kokonaisarviointi. Kuitenkin kokonaisarviointi saattaa olla hieman erilaista eri rikosten kohdalla, jonka vuoksi työssä esitellään nimenomaan seksuaalirikoksissa tehtävää kokonaisarviointia. Kyseinen määritelmä on työn kannalta merkityksellinen ja kyseinen käsite on avattu törkeän raiskauksen ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla erikseen.

2 Seksuaalirikokset

Rikoslain (39/1889) 20 luku käsittelee seksuaalirikoksia. Seksuaalirikoksia ovat raiskaus (20:1), törkeä raiskaus (20:2), pakottaminen seksuaaliseen tekoon (20:4), seksuaalinen hyväksikäyttö (20:5), seksuaalinen ahdistelu (20:5a), lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (20:6), törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (20:7), seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö (20:8), seksuaalipalvelun ostaminen nuorelta (20:8a), lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tarkoituksiin (20:8b), sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen (20:8c), paritus (20:9) ja törkeä paritus (20:9a).³

Rikolliset teot, kuten seksuaalirikokset on määritelty rikoslaisissa ja kullekin rikoslaisissa rangaistavalle teolle on määritelty jokin rangaistusuhka. Tätä kutsutaan rikoksen kriminalisoinniksi. Kriminalisoinnilla pyritään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen säätämällä rikollisen teon uhaksi esimerkiksi 10 vuoden ehdoton vankeus tai ajoluvan menetys. Kriminalisoinnilla pyritään turvaamaan oikeushyviä, joita ovat esimerkiksi henki, terveys, henkilökohtainen koskemattomuus ja kotirauha. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kuuluu muun muassa seksuaalinen itsemääräämisoikeus, jota seksuaalirikoslainsäädännöllä pyritään suojaamaan.⁴

2.1 Tuomioistuimen kokonaisarviointi

Raiskaukselle ja lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle on laissa säädetty teon törkeä tekemuoto. Työssä käsitellään perustekomuodon ja törkeän tekemuodon rajanvetoa, sitä kuinka tuomioistuimet ovat perustelleet teon törkeyden tai teon perustekomuodon. Törkeyden koko-

³ RL 39/1889

⁴ Frände 2005, 21, 155

naisarvioinnin määritelmä on hyvä tuoda esille jo työn alussa, sillä kokonaisarvioinnilla on suuri merkitys rangaistusten mittaamisessa eli sillä on merkittävä rooli opinnäytetyössä. Tämän vuoksi onkin hyvä ymmärtää kyseinen määritelmä, sillä työssä on perusteltu tekemuotojen rajavetoa nimenomaan kokonaisarvioinnilla. Tuomioistuimien pohtii jokaisessa tapauksessa törkeyttä kokonaisarvioinnin avulla. Kokonaisarviointi on mainittu niin törkeän raiskauksen kuin törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön säännöksissä seuraavasti: ”ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä”⁵. Kokonaisarvioinnilla on suuri merkitys perustekomuodon ja törkeän tekemuodon rajanvedossa, sillä kuten tässä työssä tullaan huomaamaan, tuomioistuimien usein pitää törkeyden kokonaisarviointia tärkeämpänä kuin törkeän tekemuodon ankaruutta perusteen olemassaolossa. Törkeyden kokonaisarviointi on kokonaisvaltaista arviointia, jossa otetaan huomioon törkeyden puolesta puhuvat seikat ja sitä vastaan puhuvat seikat eli teon kokonaisuus.

Törkeyden kokonaisarvioinnin osalta laissa ei ole määritelty sitä, mitä teko vaatii, jotta se on kokonaisuutena arvostellen törkeä. Esimerkiksi hallituksen esityksessä 6/1997, jossa perusteltiin törkeän tekemuodon lisäämistä rikoslakiin ja raiskaukseen, ei mainita kokonaisarvioinnin osalta kuin se, että tekoa voidaan pitää törkeänä vain, jos teko katsotaan kokonaisuutena törkeäksi⁶. Se, minkälainen teko on kokonaisuutena törkeä selviää pääsääntöisesti tuomioistuinten oikeuskäytännöstä ja etenkin korkeimman oikeuden tapauksista. Työssä käsitellään törkeän raiskauksen ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla KKO:n tapauksia, joista voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, minkälainen teko katsotaan kokonaisuutena törkeäksi.

2.2 Raiskaus

Raiskausrikoksia ovat raiskaus (1 §) ja törkeä raiskaus (2 §). Raiskausrikoksiin luettiin vuoteen 2014 saakka myös 3 § pakottamisesta sukupuoliyhteyteen. 3 § pykälä säänteli tekoa, jossa sukupuoliyhteyteen pakottaminen oli tapahtunut ilman väkivaltaa tai uhkausta. Kyseisen pykälän katsottiin olevan raiskauksen vähemmän vakavan teon pykälä. Rikoslakia haluttiin yhtenäistää, jolloin kaikki raiskausta koskevat teot tuli siirtää saman pykälän alle. Tämän johdosta 3 § kumottiin ja sen tunnusmerkistö siirrettiin uuteen 1 §:n 3 momenttiin. Näin ollen 1 § laajeni määrittämään myös vähemmän vakavasta raiskauksesta.⁷ Raiskausrikoksia sääntelee myös RL 11:5 sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. Kyseisen pykälän toinen kohta määrittää rikokseksi raiskauksen sodan tai muun aseellisen selkkauksen yhteydessä.⁸

⁵ RL 39/1889

⁶ HE 6/1997 vp, 175

⁷ Ojala 2014, 90

⁸ RL 39/1889

Raiskausta säännellään 1 pykälässä. Tämän pykälän 1 momentin mukaan se, ”joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi”.⁹ Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan RL 20:10 mukaan sukupuolielimestä tehtävää sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon taikka toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon.¹⁰

RL 20:1.2 mukaan raiskauksesta tuomitaan myös se, joka käyttää hyväkseen toisen tiedottomuutta, sairautta, vammaisuutta, pelkotilaa tai muuta avutonta tilaa, jonka vuoksi toinen on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tahtoaan, ja on sukupuoliyhteydessä tämän kanssa.

RL 20:1.3 on vanha RL 20:3, joka kumottiin vuonna 2014. 3 momentin mukaan raiskauksesta tuomitaan, jos teossa käytetty uhkaus on ollut vähäinen, tai teko muuten kokonaisuutena arvostellen on vähemmän vakava kuin 1 tai 2 momentin mukainen teko.¹¹ 3 momenttia kutsutaan vähemmän vakavaksi raiskaukseksi, sillä tämän momentin mukaan voidaan tuomita lievemmästäkin teosta. Näin ollen 3 momenttia voidaan käyttää tapauksissa, joissa uhri on pakotettu sukupuoliyhteyteen, mutta teossa ei ole käytetty väkivaltaa tai toisen henkilön puolustuskyvyttöä tilaa hyväksi.

Hallitus on edellä esitetyn pykälän kumoamisesta esitettyssä esityksessä todennut, että pykälien 1 ja 3 yhdistämisellä haluttiin painottaa raiskauksen vakavuutta. Hallituksen esityksessä todetaan raiskauksen olevan vakava teko vaikka väkivaltaa ei olisikaan käytetty, minkä vuoksi siitä tulee tuomita raiskauksena eikä pakottamisena sukupuoliyhteyteen. Lain esitöissä huomautetaan, että mikään raiskaus ei ole vähemmän vakava vaikka siitä tuomittaisiinkin ”lievemmän” momentin mukaan. 3 momentin mukaan rikoksentehtäjä voidaan tuomita vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.¹²

RL 20:1.4 sääntelee rangaistavaksi raiskauksen yrityksen.¹³ Yrityksestä rankaiseminen edellyttää, että tekijä on aloittanut rikoksen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä vaikka tekijä olisikin vapaaehtoisesti luopunut aikeistaan ennen rikoksen täyttymistä¹⁴.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² HE 216/2013 vp, 59

¹³ RL 39/1889

¹⁴ Ojala 2014, 95

Raiskausta sääntelevä 1 § jakautuukin edellä kerrotulla tavoin momenttien mukaan neljään. Tunnusmerkistön mukaan ensimmäinen momentti sisältää pakottamisen sukupuoliyhteyteen väkivaltaa käyttämällä tai uhkaamalla käyttää tällaista väkivaltaa, toinen momentti sisältää tiedottomuuden tai pelkotilan hyväksikäytön, jolloin uhri on kykenemätön puolustamaan itseään, kolmas momentti vähemmän vakavan raiskauksen ja neljäs raiskauksen yrityksen.¹⁵ Raiskausrikosta koskeva 1 pykälä voidaan jakaa pakottamis- ja hyväksikäyttörikoksiin. Seuraavaksi kappaleessa esitellään 1 §:n momentit ja niiden tunnusmerkit.

RL 20:1.1 mukaan tuomitaan se, joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaa käyttää sellaista väkivaltaa. Tunnusmerkistö täyttyy vain, jos uhkaus nimenomaan kohdistuu henkilöön. Henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa voi olla uhrin kuristaminen tai lyöminen. Tällaiseksi väkivallaksi ei siten katsota tekoa, jossa uhkaus tai väkivalta ei ole kohdistunut nimenomaisesti uhriin itseensä. 1 momentin tunnusmerkistö ei siis täyty jos tekijä uhkaa polttaa uhrin talon tai uhkaa paljastaa uhrin tekemän rikoksen ellei uhri suostu seksuaaliseen kanssakäymiseen. Uhkauksen tekijän ja sukupuoliyhteydessä olevan ei tarvitse olla sama henkilö, ratkaisevaa tämän momentin täyttymiseksi on se, että henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa on käytetty.¹⁶

Väkivallan tai uhatun väkivallan käytön voimakkuudesta ei ole annettu minkäänlaisia vaatimuksia. Hallitus on todennut, että väkivallan tulee olla sellaista, että se riittää murtamaan uhrin tahdon. Väkivaltaa arvioitaessa huomiota tulee kiinnittää myös teko-olosuhteisiin. Esimerkiksi jos teossa on käytetty lievää väkivaltaa, mutta uhrin mahdollisuudet puolustautua ovat olleet vähäiset, voi tämä väkivalta olla riittävää toisen tahdon murtamiseen.¹⁷ Näin ollen lievälläkin väkivallalla uhrin todellinen tahto voidaan saada murtumaan.

Väkivallalla pakottamista voi olla kahdenlaista, joko vastustamattoman pakon käyttämistä tai uhrin vastustustahdon murtavaa pakottamista. Kyseessä on vastustamattoman pakon käyttäminen (*vis absoluta*), jos uhrilla ei ole fyysistä mahdollisuutta toimia muulla tavoin. Tällainen pakko on kyseessä esimerkiksi silloin, kun uhrin käsistä pidetään kiinni eikä uhri pysty vaikuttamaan tekoon millään tavoin. Toisesta väkivallalla pakottamisesta, uhrin vastustustahdon murtamisesta (*vis compulsiva*) on kyse, kun uhrin tahtoon vaikutetaan tavalla, joka saa uhrin toimimaan tekijän eli pakottajan haluamalla tavalla. Tällöin uhrin puolustautumismahdollisuutta ei fyysisesti ole rajoitettu, vaan tekijä esimerkiksi uhkaa tappaa uhrin ellei tämä suos-

¹⁵ Ibid. 50, 55-56

¹⁶ Frände yms 2007, 144

¹⁷ HE 6/1997 vp, 172-173

tu sukupuoliyhteyteen. Vastustustahtoon murtamisesta voi olla kyse myös silloin, kun uhri alistuu sukupuoliyhteyteen jo aloitetun väkivallan lopettamiseksi.¹⁸

Esimerkki henkilöön kohdistuvasta väkivallasta on ollut esillä korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2014:91. Tapauksessa tekijä X oli tarttunut uhrin A:n kurkusta kiinni, raahannut A:n pusikkoon, kaatanut tämän selälleen ja raiskannut tämän. X oli myös uhannut tappaa uhrin kuristamalla, mikäli uhri huutaisi apua. Sekä käräjäoikeus että hovioikeus katsoivat tapauksen täyttävän perusmuotoisen raiskauksen tunnusmerkit (20:1.1), sillä X on henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa käyttämällä pakottanut uhrin sukupuoliyhteyteen, minkä lisäksi tekijä on vielä uhannut tappaa tämän. KKO on yhtynyt KO:n kantaan 1 momentin täyttymisestä. KKO totesi, että henkilöön kohdistunut väkivalta on syntynyt kun tekijä on tarttunut uhrin kurkkuun.¹⁹ Näin ollen tekijä tuomittiin raiskauksesta RL 20:1.1:n mukaisesta teosta.

Raiskaus voidaan tehdä myös ilman pakkoa. 1 §:n 2 momentin mukaan se, joka käyttää hyväkseen toisen tiedottomuutta, sairautta, vammaisuutta, pelkotilaa tai muuta avutonta tilaa ja on sukupuoliyhteydessä tämän kanssa tulee tuomita raiskauksesta. Lainkohta myös edellyttää, että uhri on jonkin edellä mainitun seikan johdosta kykenemätön puolustamaan itseään tai ilmaisemaan tahtoaan.²⁰ Laissa mainittu puolustuskyvyttömyys voi johtua henkilön tiedottomasta tilasta tai vaikeasta vammasta tai sairaudesta, jolloin uhrin ymmärrys tai fyysinen liikkuminen on normaalia heikompaa. Tiedottomuus voi syntyä esimerkiksi huumaavien aineiden, lääkkeiden tai alkoholin käytöstä, tai siitä, että henkilö on unessa. Tiedottomuuden vuoksi henkilö ei välttämättä ymmärrä tilannetta, tai henkilö ymmärtää tilanteen, mutta ei tilansa vuoksi kykene puolustamaan itseään. Laki ei edellytä teon suunnitelmallisuutta, vaan merkitystä on ainoastaan sillä, että tekijä on käyttänyt henkilöä hyväkseen tämän ollessa puolustuskyvyttömässä tilassa. Tekoa ei ole edellä mainitussa tapauksessa aina katsottu raiskaukseksi, sillä vuoteen 2011 saakka teko katsottiin rikokseksi vain siinä tapauksessa, että tekijä oli itse aiheuttanut uhrin puolustuskyvyttömän tilan. Mikäli uhri oli itse aiheuttanut puolustuskyvyttömän tilansa esimerkiksi juomalla itsensä humalaan ja tekijä käytti hyväkseen tätä toisen humalatilaa, ei tekoa katsottu 1 §:n mukaiseksi raiskaukseksi. Sääntelyä muutettiin lailla (495/2011) ja nyt teko katsotaan raiskaukseksi riippumatta siitä, onko tekijä vaikuttanut uhrin puolustuskyvyttömän tilan syntyyn vai ei.²¹

Raiskauksen taustalla on usein uhrin ja tekijän yhteinen ilta ja päihtymystila. Pelkästään alkoholin käytöstä johtuva harkintakyvyn heikentyminen ei tee henkilöä puolustuskyvyttömäksi

¹⁸ Ojala 2014, 72

¹⁹ KKO 2014:91

²⁰ RL 39/1889

²¹ Ojala 2014, 82

tai tiedottomaksi. Päihtymystilassa usein henkilön estot heikentyvät, jolloin henkilö saattaa vaikuttaa kiinnostuneelta ja halukkaalta sukupuoliyhteyteen. Sukupuoliyhteys ei kuitenkaan saa tapahtua ilman toisen suostumusta, sillä suostumuksen puuttuminen tekee teosta raiskauksen. Suostumusopin mukaan suostumuksen antajan tulee ymmärtää suostumuksen merkitys ja sisältö. Tiedottomuustapauksissa on helppo sanoa, että henkilö ei ole voinut antaa suostumustaan ollessaan täysin tiedoton tai unessa. Tapauksissa, joissa uhri ei ole antanut konkreettisesti suostumustaan sukupuoliyhteyteen mutta ei kuitenkaan vastustele sukupuoliyhteyttä tai toimi itse aloitteellisesti ja aktiivisesti sukupuoliyhteyden aikana, on hankala arvioida sitä, onko suostumus annettu.

Tilanteissa, joissa ei ole varmuutta siitä, onko uhri antanut suostumustaan vai erehtyykö tekijä suostumuksen saamisesta, ei tekijän tekoa voida pitää tahallisena. Oikeustieteen tutkija ja hovioikeudenneuvos Timo Ojala on pohtinut tätä rajanvetoa siitä, voiko tekijä uskottavasti väittää erehtyneensä suostumuksen saamisesta. Ojala katsoo, että tahallisuuden tai erehdyksen selvittämiseksi tulee arvioitavaksi asianosaisten käytös ennen tekoa. Huomioon tulee ottaa sukupuoliyhteyttä edeltäneet olosuhteet ja se, onko tekijä voinut perustellusti luulla uhrin antaneen suostumuksensa sukupuoliyhdykselle. Suostumusta ei nimittäin aina anneta sanallisesti, sillä se voi olla hiljainen eli konkludenttinen, jolloin tekijä ymmärtää uhrin eleistä tämän olevan suostuvainen sukupuoliyhteyteen.²² Näissä rajanvetotilanteissa joudutaan pohtimaan sitä, kumpaa suojataan enemmän, uhria vai tekijää. RL 2:1 §:n mukaan silloin, kun tekijä ei ole teon hetkellä selvillä kaikista seikoista, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, tai jos tekijä erehtyy jostakin seikasta, ei tekoa pidetä tahallisena. Tämän tunnusmerkistöerehdyksen mukaan tekijän tekoa ei pidetä tahallisena, jos hänen ei voida olettaa tietäneen jostakin seikasta.²³ Tunnusmerkistöerehdyttä voidaan soveltaa silloin kun tekijän voidaan perustellusti sanoa luulleensa saaneen uhrin suostumuksen. Kuitenkin raiskaus tapauksissa tekijän tulisi ja luulisi huomaavan uhrin käyttäytymisestä uhrin suhtautumisen tekoon.

1 §:n 2 momentin mukaan tuomitaan myös se, joka käyttää hyväkseen toisen sairautta tai vammaisuutta, ja on sukupuoliyhteydessä tämän kanssa. Sairaus voi olla joko psyykkinen tai fyysinen. Olennaista on, että uhri on nimenomaisesti sairauden vuoksi kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tahtoaan. Vammaisuus ei automaattisesti tee henkilöä puolustuskyvyttömäksi, jonka vuoksi teon tunnusmerkkien täyttyminen edellyttää vammaisuuden olevan sen luontoista, että vammaisuus nimenomaisesti on tehnyt henkilön puolustuskyvyttömäksi. Merkitystä onkin sillä, minkälaisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä on kyse eli minkälaiset teon olosuhteet ovat olleet ja minkälainen uhrin sairaus tai vammaisuus on.

²² Ibid. 83-86

²³ RL 39/1889

Pelkotilan hyväksikäytöstä puolestaan on kyse, jos uhri ei uskalla ryhtyä pelon vuoksi ryhtyä raiskausta estäviin toimiin. Pelkotila on saattanut syntyä tapauksen olosuhteista kuten esimerkiksi tapauksen tekopaikasta tai tapauksessa käytetystä väkivallasta. Pelko saattaa lamaannuttaa henkilön, jolloin tämä on kykenemätön toimimaan. Lain tarkoittama muu avuton tila puolestaan voi syntyä esimerkiksi lääkkeiden käytöllä, jolloin henkilö ei ole kykenevä toimimaan selkeästi eli puolustamaan itseään.²⁴

Raiskauksen tunnusmerkistö on sukupuolineutraali, jolloin niin mies kuin nainenkin voi olla sekä tekijänä sekä uhrina. Tunnusmerkistö kattaa myös kaikki raiskaukset sukupuolisesta suuntautumisesta riippumatta. Merkitystä ei ole silläkään, minkälainen suhde henkilöiden välillä on, sillä avioliitossa tapahtuva raiskaus on nykyisin myös kriminalisoinnin piirissä. Tekijästä ei ole säännelty muuta kuin se, että rikosoikeudellinen vastuu alkaa henkilön täytettyä 15 vuotta, jolloin sitä nuoremmat tekijät eivät täytä rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiä.²⁵

2.2.1 Raiskauksessa syntyvä tekijän vahingonkorvausvelvollisuus

Raiskaus saattaa aiheuttaa uhrille pysyvää tai tilapäistä haittaa tai kipua. Raiskauksessa uhrille voi väkivallan seurauksena aiheutua tilapäinen haava tai pysyvä vamma, jolloin tekijä on korvausvelvollinen uhrille aiheutuneesta haitasta tai kivusta. Vahingonkorvauslain (VahL) 5 luvun mukaan henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen. VahL 5:2:n mukaan henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen kivusta, särystä tai muusta tilapäisestä haitasta tai pysyvästä haitasta. VahL 5:2c:n mukaan korvauksen suuruuteen vaikuttaa haitan laatu ja vaikeusaste.²⁶ Asianomaisen eli uhrin tulee kuitenkin aina itse vaatia korvausta tekijältä. Mikäli uhrille on aiheutunut kärsimystä yksityisyyden tai esimerkiksi koskemattomuuden loukkamisella, on uhrilla oikeus VahL 5:6 mukaan korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Kuitenkin lain esitöissä todetaan, että saadakseensa korvausta 5:6:n mukaan kärsimyksen tulee olla aiheutettu rikoksella.²⁷ Raiskaustapauksissa tämä vaatimus täyttyykin, sillä raiskaus itsessään on rikos.

Oikeusministeriö on laatinut henkilövahinkoasian (HEVA) suositukset VahL 5 luvun mukaisista korvattavista vahingoista. HEVA:n suositusten 3 osassa määritellään raiskauksesta aiheutuvien haittojen korvaussummat. Raiskauksesta tämän suosituksen mukaan tulisi korvata haitan laadusta riippuen 800 -16 000 euroa.²⁸

²⁴ Ojala 2014, 79,89-90

²⁵ Frände yms 2007, 142

²⁶ VahL 412/1974

²⁷ HE 167/2003 vp, 16

²⁸ Oikeusministeriö 2014, 36

2.2.2 Raiskauksen uusi 3 momentti

RL 20:1.3 on varsin uusi. Se kumosi entisen RL 20:3 mukaisen pakottamisen sukupuoliyhteyteen. Tämä uusi 3 momentti sääntelee vähemmän vakavaa raiskausta, missä myös rangaistusasteikko on lievempi kuin 1 tai 2 momentin mukaisten tekojen rangaistusasteikoissa.²⁹ (1 momentin mukaan tuomitaan, jos tekijä on käyttänyt henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhannut sellaisella, ja 2 momentin mukaan tuomitaan, jos tekijä on käyttänyt uhrin sairautta, vammaisuutta, pelkotilaa, puolustuskyvyttömyyttä tai muuta avutonta tilaa hyväkseen). Näin ollen henkilö tuomitaan 3 momentin mukaisesti raiskauksesta, jos teko on uhkauksen vähäisyys tai muut seikat huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava teko kuin 1 tai 2 momentin mukaiset teot. Tästä rikoksesta tuomitaan vähintään neljän kuukauden ja enintään neljän vuoden mittaiseen rangaistukseen.³⁰

Hovioikeudenneuvos Timo Ojala toteaa Seksuaalirikokset - teoksessaan, että vähemmän vakavaa tekoa arvioitaessa huomiota tulee erityisesti kiinnittää siihen, kuinka voimakkaasti teko loukkaa henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta, minkälaisissa olosuhteissa teko on tapahtunut, minkälaisesta sukupuoliyhteydestä on kysymys, sekä kuinka nöyryyttävää tai suunnitelmallista teko on ollut. 3 momentin soveltamisessa kokonaisarvioinnilla on suuri merkitys, sillä 3 momentin mukaisesta teosta voidaan tuomita vain, jos teko ei täytä 1 tai 2 momentin tunnusmerkkejä. Arviointi siitä, onko teossa kyse 1 tai 2 momentin mukaisesta raiskauksesta vai 3 momentin mukaisesta vähemmän vakavasta raiskauksesta sisältyy tuomioistuimen tekemään kokonaisarviointiin. Kokonaisarvioinnissa otetaan huomioon muun muassa tekotapa, esimerkiksi sormen työntäminen uhrin sukupuolielimeen on vähemmän vakava teko kuin sukupuolielimellä tehty tunkeutuminen, jonka vuoksi kyseisen teon voidaan katsoa olevan 3 momentin mukainen vähemmän vakavampi teko.³¹ Lisäksi 3 momentti tulee sovellettavaksi silloin kun teossa on käytetty muuta kuin henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa³². 3 momentin lisääminen 1 pykälään vahvistaa uhrille annettua suojaa, sillä nyt lievemmissäkin olosuhteissa tehdystä teosta voidaan tuomita nimenomaisesti raiskauksesta.

Korkein oikeus ei ole vielä ottanut kantaa 3 momentin mukaiseen tekoon, sillä tämä momentti on varsin uusi. Kuitenkin uuden 3 momentin sääntely ja rangaistuskäytäntö on melko samanlainen kuin kumotun RL 20:3, josta esimerkkinä seuraava KKO antama ratkaisu. Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2013:96 oli kyse RL 20:3 §:stä. Tapauksessa X oli kosketellut uhrin

²⁹ Ojala 2014, 90

³⁰ RL 39/1889

³¹ Ojala 2014, 92-93

³² Ibid. 93-94

rintoja, jalkoväliä ja takapuolta, sekä suudellut uhrin uhrin antamista kielloista huolimatta. Lisäksi X oli riisunut uhrin vaatteet ja tunkenut sukupuolielimensä uhrin suuhun sekä sukupuolielimeen. Kyseisen teon ei katsottu täyttävän raiskauksen tunnusmerkistöä, sillä teossa ei ollut käytetty väkivaltaa tai uhattu sillä. Koska teko ei ollut yhtä vakava kuin 1 §:n mukainen teko, tuomittiin X pakottamisesta sukupuoliyhteyteen kymmeneksi kuukaudeksi ehdolliseen vankeuteen.³³ Tapauksen perusteella voidaan päätellä, että 3 pykälää käytettiin silloin, kun tapauksessa ei saatu tarkkaa selvyyttä väkivallan tai uhkauksen käytöstä tai voimakkuudesta. Näin ollen 3 § mahdollisti tekijän tuomitsemisen teosta, vaikkei tekoa voitu katsoa raiskaukseksi.

2.2.3 Törkeä raiskaus

Törkeä tekomuoto lisättiin 20 lukuun vuoden 1999 rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Törkeä raiskaus (RL 20:2) on raiskausta vakavampi teko, minkä vuoksi törkeän tekemuodon täytyminen edellyttää, että jokin laissa säädetyistä teon ankaroittamisperusteista täyttyy. Ankaroittamis- eli kvalifiointiperusteet on määritelty laissa ja niitä on viisi kappaletta. RL 20:2 mukaan raiskaus on törkeä, jos *”siinä aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, jos rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan uhrille erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä, jos kohteena on 18- vuotta nuorempi lapsi, jos rikos tehdään erityisen raa’alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai, jos siinä käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä tai muuten uhataan vakavalla väkivallalla”*. Myös teon yritys on rangaistava. Lisäksi rikoksen on oltava kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeästä raiskauksesta tuomitaan vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Myös teon yritys on rangaistava.³⁴

Törkeän tekemuodon kohdalla ankaroittamisperusteiden olemassaolon lisäksi vaaditaan aina teon olevan kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tuomioistuin pohtii törkeyden kokonaisuutta aina joka tapauksessa erikseen, minkä vuoksi hyvinkin samantyyppisistä tapauksista voidaan määrätä erilaisia tuomioita. Raiskauksessa törkeyden puolesta puhuu muun muassa se, kuinka vakavia seurauksia raiskauksesta on uhrille aiheutunut.³⁵ Lisäksi tekijän osoittama syyllisyys on omiaan vaikuttamaa rangaistuslajin valinnassa. Mikäli teon vaikuttimet ja sen nöyryyttävä tekotapa osoittavat tekijässä syyllisyyttä, voidaan teko katsoa selkeämmin perustein törkeäksi.³⁶

³³ KKO 2013:96

³⁴ RL 39/1889

³⁵ Frände tms. 2007, 150-151

³⁶ KKO 2014:85

Raiskaus katsotaan törkeäksi, jos teko täyttää raiskauksen perustekomuodon, eli se on 1 §:n mukainen teko, teossa on käsillä jokin edellä mainituista kvalifiointi- eli ankaroittamisperusteista ja teko on lisäksi tuomioistuimen kokonaisarvioinnin mukaan törkeä. Näin ollen törkeä raiskaus pitää sisällään kolme elementtiä. Tuomioistuimen tekemässä kokonaisarvioinnissa tuomioistuin pohtii tapauksen teko-olosuhteita ja mahdollisia rangaistukseen vaikuttavia tekijöitä. Oikeuskäytännön perusteella voidaan sanoa, että tuomioistuimet antavat suuremman painoarvon kokonaisarvioinnille kuin mahdollisten ankaroittamisperusteiden olemassaololle.

RL 20:2 1 kohdan mukaan törkeänä pidetään tekoa, jossa toiselle aiheutetaan vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila³⁷. Vaikea ruumiinvamma voi olla esimerkiksi murtumavamma kehossa. Vakavasta sairaudesta esimerkkinä voivat olla masennus, mielialahäiriöt tai fyysinen sukupuolitauti kuten HIV.³⁸ Yleisestä on, että raiskausten uhrit sairastuvat raiskaustrauman aiheuttamiin sairauksiin, kuten masennukseen tai ahdistuneisuuteen. Traumaperäinen stressihäiriö voi aiheuttaa levottomuutta, unettomuutta, sosiaalista ahdistuneisuutta tai itsetunnon heikentymistä.³⁹

Lain tarkoittama hengenvaarallinen tila puolestaan voi syntyä, jos uhria lyödään teräaseella ja teräase aiheuttaa vakavan verenvuotohaavan. Oikeuskäytännön perusteella voidaan todeta, että kuristamisen itsessään ei katsota aiheuttavan uhrille tällaista hengenvaarallista tilaa.⁴⁰ KKO:n tapauksessa KKO 1998:1 uhria oli kuristettu useamman kerran, minkä vuoksi uhri oli menettänyt tajunsa. KKO katsoi, että kuristaminen ei ollut aiheuttanut hengenvaarallista tilaa, vaan ainoastaan sydänpysähdyksen vaaran.⁴¹ Näin ollen kuristaminen ei aina itsessään aiheuta uhrille hengenvaarallista tilaa vaan kuristamisen seurauksena uhrille voi syntyä tila, joka on hengenvaarallinen. Merkittävää 1 kohdan täyttymisessä on se, että nimenomaan raiskaus, raiskauksen teko-olosuhteet, tekotapa tai välineet ovat olleet omiaan aiheuttamaan sairauden, ruumiinvaman tai hengenvaarallisen tilan. Raiskaus 1 §:n 1 momentin mukaan pitää sisällään pahoinpitelyn ja väkivallan, mutta se, kuinka voimakasta pahoinpitely on ollut määrittää teon törkeyden.⁴²

Toisen kvalifiointiperusteen mukaan raiskaus on törkeä, jos siihen osallistuu useampi henkilö tai, jos siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä. 7 §:n lain esitöiden HE 6/1997 mukaan erityinen kärsimys voi syntyä siitä, että uhri joutuu useamman

³⁷ RL 39/1889

³⁸ Ojala 2014, 102

³⁹ Oikeusministeriö B 2012, 60-61

⁴⁰ Ojala 2015, 110

⁴¹ KKO 1998:1

⁴² Ojala 2014, 107

henkilön raiskaamaksi (joukkoraiskaus), raiskausta seuraa useampi henkilö vaikka henkilöt eivät siihen osallistuisikaan tai, siitä jos raiskaus tehdään pelottavassa tekoympäristössä.⁴³ Raiskaus voi siis aiheuttaa uhrille kärsimystä vaikka siitä ei jäisikään mitään pysyvää seurausta kuten pykälän 1 kohdassa. Merkitystä henkisen kärsimyksen arvioinnissa annetaan raiskauksen teko-olosuhteille ja sille, millä tavoin raiskaus on tapahtunut ja missä olosuhteissa. Hovioikeudenneuvos Timo Ojalan mukaan kärsimyksen osalta tulee pohtia sitä, kuinka tuntuvaa kärsimys on ollut; onko se raiskauksen perustekomuodon mukaista tyypillistä kärsimystä, joka teosta yleisesti voi aiheutua vai ylittääkö se sen. Mikäli uhrille on aiheutunut fyysisen kärsimyksen ja fyysisen kivun lisäksi muuta kärsimystä voidaan tekoa pitää törkeänä.⁴⁴

Kolmas törkeä tekomuoto syntyy, jos raiskaus kohdistuu alaikäiseen eli alle 18-vuotiaaseen henkilöön. Kolmas kvalifiointiperuste lisättiin lakiin lakimuutoksella 509/2014. Tämän kohdan täyttymiskriteerinä on ainoastaan henkilön ikä, joten kvalifiointiperusteen täyttymisessä ei lähtökohtaisesti ole tulkinnanvaraa. Ainoa rangaistuksen mittaamiseen ja lieventämiseen vaikuttava seikka voi olla se, ettei tekijä tiennyt uhrin ikää. Näin ollen merkitystä on sillä, katsooko tuomioistuin kokonaisharkinnassaan tekijän todellisuudessa olleen erehtynyt uhrin iästä.⁴⁵ Alle 18-vuotiaaseen kohdistunut raiskaus on hallituksen esityksen mukaan paheksuttavaa teon vaarallisuuden ja vahingollisuuden vuoksi sillä raiskaus voi vaikuttaa lapsen seksuaalisen identiteetin muodostumiseen.⁴⁶ Tämän seikan vuoksi teko tulee olla ankarasti kriminalisoitu.

Neljäs kvalifiointiperuste puolestaan edellyttää raiskauksen tapahtuneen erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla. Raakuudella tarkoitetaan väkivallan fyysistä tekotapaa, kun taas julman teosta voi tehdä se, että teko on kohdistunut puolustuskyvyttömään henkilöön. Nöyryyttävänä tekona hallitus on pitänyt tekoa, jossa tekoa on seurannut useampi henkilö, tai teossa uhria on muutoin nöyryytetty.⁴⁷ Raakuus ja julmuus elementteinä mainitaan myös törkeän pahoinpitelyn (21:6) ankaroitamisperusteena. Raakuutta voivat olla vakavat iskut, potkut tai lyönnit uhrin päähän, jolloin mahdollisuus vakavaan fyysiseen seuraukseen on todennäköistä. Raiskauksessa tekijä voi myös kohdistaa edellä mainittuja kovia fyysisiä iskuja uhriin. Julmuus puolestaan voi aiheuttaa niin törkeän pahoinpitelyn kuin törkeän raiskauksen kohdalla uhrille kärsimystä, pelkoa ja kauhua, jotka ovat omiaan pahentamaan uhrin kokemusta.⁴⁸ Neljäs ankaroitamisperuste voi täytyä esimerkiksi tapauksessa, jossa uhrin kädet ja

⁴³ HE 6/1997, 174

⁴⁴ Ojala 2014, 111-113

⁴⁵ Ibid. 114-115

⁴⁶ HE 216/2013 vp, 42

⁴⁷ HE 6/1997, 174

⁴⁸ Ojala 2014, 123

jalat sidotaan, uhria hakataan kovalla esineellä päähän ja uhri raiskataan. Usein raiskauksiin liittyy uhrin vapaudenriisto, jolloin tekijä voidaan tuomita vapaudenriistosta raiskauksen lisäksi. Vapaudenriisto on RL 25:1:n mukaan teko, jossa uhri suljetaan sisään, sidotaan, kuljetetaan johonkin paikkaan tai muuten oikeudettomasti riistetään toiselta liikkumisvapaus.⁴⁹

Mikäli raiskaus on ollut julma, nöyryyttävä tai raaka ja siinä on aiheutunut uhrille henkistä kärsimystä, voi tekijä joutua korvausvelvolliseksi uhrille aiheutuneesta kärsimyksestä vahingonkorvauslain mukaan. Kuten edellä kappaleessa 2.1.1 todettiin, tekijä on velvollinen korvaamaan uhrille VahL:5.6 mukaan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä, mikäli uhria on loukattu ja tämä loukkaus on aiheuttanut uhrille kärsimystä. Oikeus korvaukseen voi tulla kyseeseen törkeissä raiskaustapauksissa, joissa uhrin vapautta, kunniaa, henkilökohtaista koskemattomuutta tai ihmisarvoa on loukattu.⁵⁰

Viidennen kvalifiointiperusteen mukaan raiskausta on pidettävä törkeänä, jos siinä on käytetty ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muutoin uhattu uhria vakavalla väkivallalla.⁵¹ Hallituksen esityksen 6/1997 mukaan hengenvaarallisen välineen ei tarvitse olla ampuma- tai teräase toisin kuin törkeässä pahoinpitelyssä tai törkeässä ryöstössä (RL 21:6 ja RL 31:2). Näin ollen törkeän raiskauksen osalta tekovälineen määrittäminen on laajempi. Syy, jonka vuoksi raiskauksessa tekovälineen määrittäminen on laajempi, on hallituksen esityksen mukaan se, että ”raiskaukseen tyypillisesti kuuluva uhkaajan ja uhatun fyysinen läheisyys pienentää aseiden ja muiden hengenvaarallisten välineiden vaarallisuuden eroa”. Lain esitöiden mukaan tällä hengenvaarallisen välineen laajemmalla määrittämisellä on tavoiteltu ankaroitumisperusteen laajempaa soveltuvuutta, jolloin tekijä voitaisiin kyseisen välineen käytöstä tuomita helpommin törkeästä raiskauksesta.⁵²

Vaikka rikoslaki määrittelee törkeän tekemuodon kriteerit selkeästi, ei tuomiovaltaa käyttävien tuomareiden ole todellisuudessa aina helppo arvioida sitä, onko teko ollut törkeä vai voidaanko tapauksen katsoa olevan perustunnusmerkistön mukainen raiskaus. Seuraavassa kappaleessa esitellään oikeustapauksia, joissa tätä raiskauksen ja törkeän raiskauksen rajanvetoa on käsitelty, ja jossa nimenomaisesti törkeää tekemuotoa on perusteltu tuomion kokonaisarviointissa. Kuten edellä kappaleessa 2.1 todettiin, se minkälaista tekoa voidaan pitää kokonaisuutena törkeänä selviää oikeuskäytännöstä.

⁴⁹ RL 39/1889

⁵⁰ VahL 412/1974

⁵¹ RL 39/1889

⁵² HE 6/1997 vp, 174

2.2.4 Törkeän tekemuodon ilmeneminen oikeuskäytännössä

Edellisessä kappaleessa 2.1.2. esiteltiin törkeän raiskauksen kvalifiointiperusteita. RL:n mukaan tekijä tulisi tuomita törkeästä raiskauksesta, jos jokin viidestä kvalifiointiperusteesta on käsillä. Yksinään kvalifiointiperusteiden olemassaolo ei takaa törkeän raiskauksen säännösten soveltamista, sillä törkeän tekemuodon soveltamiseen vaikuttaa kuitenkin myös aina kokonaisarviointi. Tuomioistuinten kokonaisharkinnalla on tapauksen ratkaisussa suuri merkitys ja sille saatetaankin joissain tapauksissa antaa suurempi painoarvo kuin kvalifiointiperusteiden olemassaololle. Kokonaisharkinnan perustelujen ja tuomion tulee kuitenkin aina pohjautua lakiin.

Oikeuskäytäntöä tutkiessa huomataan miten suuri merkitys KKO:n kokonaisharkinnalla on, sillä vaikka tapauksessa olisikin jokin kvalifiointiperusteista käsillä, saattavat tuomioistuimet silti tulkita tapauksen perustekomuotoiseksi törkeän tekemuodon sijaan. Seuraavissa esimerkeissä tuomioistuimet ovat todenneet tapauksen olevan liian lievä voidakseen tuomita tekijää törkeästä raiskauksesta kvalifiointiperusteiden olemassaolosta huolimatta. Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2014:91 syyttäjä vaati A:lle syytettä törkeästä raiskauksesta. Tapauksessa A oli kuristanut ja pakottanut uhrin eli X:n sukupuoliyhteyteen henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa käyttämällä. RL 20:1.1 mukaan raiskauksesta tuomitaan se, joka käyttää henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa ja pakottaa uhrin sukupuoliyhteyteen. Käräjäoikeus katsoi kuitenkin kyseessä olevan perustunnusmerkistön mukainen raiskaus, sillä tapauksessa käytettyä väkivaltaa ei voitu pitää törkeänä uhrin lievien vammojen takia. Myös KKO tulkitsi tapauksen täyttävän vain perustekomuodon tunnusmerkit. Tapauksessa uhria oli kuristettu, mutta koska kuristaminen ei ollut aiheuttanut hengenvaarallista tilaa, ei tapauksessa voitu katsoa 2 §:n 1 momentin toteutuvan. Kuristamisesta hengenvaarallisena tilana on kerrottu jo aiemmin kappaleessa 2.1.3. Tapauksessa KKO 2014:91 oli käytetty väkivaltaa ja aiheutettu hengenvaarallinen tila (20:2.1 1 kohta) mutta väkivalta ei kuitenkaan ollut riittävän vakava yltääkseen törkeyden tasolle.⁵³

Toinen oikeustapaus, joka kuvaa kokonaisarvioinnin tärkeyttä on käräjäoikeuden vuonna 2014 antama ratkaisu. Kyseinen ratkaisu on alioikeuden antama, jolloin tapaus ei luo oikeuskäytäntöä, mutta se on kuitenkin valittu työhön sillä se kuvaa hyvin tuomioistuimen tekemää rajanvetoa ja kokonaisarviointia perustekomuodon ja törkeän tekemuodon välillä. KO on antanut ratkaisun tapauksessa R 15/3083 kesäkuussa 2014 niin kutsutussa Tapanilan raiskauksessa, jossa viisi tekijää lähti seuraamaan uhria Tapanilan juna-asemalta. Tapauksessa selkeästi päätekijä tukki uhrin suun, jotta uhri estyi huutamasta apua, samalla kun kolme muuta tekijää

⁵³ KKO 2014:91

pitivät uhria paikoillaan. Päätekijä työnsi sormensa uhrin sukupuolielimeen ja yksi muista tekijöistä uhrin peräaukkoon. KO myönsi tapauksen täyttävän 7 §:n 2 kohdan eli yhden kvalifiointiperusteen, koska tekoon osallistui useampi henkilö ja se oli tehty julkisella paikalla. Kuitenkaan KO ei katsonut teon olleen riittävän nöyryyttävä tuomitakseen tekijää törkeästä raiskauksesta.⁵⁴ HO on antanut tapauksessa huhtikuussa 2016 ratkaisun. Hovioikeuden tapauksessa R 15/2115 HO katsoi kokonaisarvioinnissaan teon olevan riittävän törkeä tuomitakseen tekijät törkeästä raiskauksesta⁵⁵. Näin ollen KO ja HO katsoivat saman kvalifiointiperusteen täyttyvän, mutta vain HO katsoi kokonaisarvioinnissaan teon olleen riittävän nöyryyttävä yltääkseen törkeyden tasolle.

Seuraavassa KKO:n tapauksessa tekijä on tuomittu törkeästä raiskauksesta, sillä teon on katsottu olleen riittävän törkeä. Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2014:85 oli kyse useamman henkilön tuomitsemisesta samasta raiskauksesta. Tapauksessa uhri E oli joutunut seksuaalisen väkivallan kohteeksi, häntä oli uhkailtu ja hänet oli pakotettu nielemään huumaavaa ainetta sisältävä paperi. E:hen kohdistettu seksuaalinen väkivalta oli aiheuttanut E:lle pelkotilan, jonka vuoksi hän oli kykenemätön puolustamaan itseään. Tekijä K oli käyttänyt hyväkseen tätä uhrin pelkotilaa ja raiskannut tämän. Tapauksessa lisäksi tekijä P oli auttanut K:ta luomaan uhrin pelkotilan ja myös raiskannut tämän. Raiskaus oli tapahtunut muiden katsoessa ja useaan kertaan. RL 20:1.2 mukaan tekijä tuomitaan raiskauksesta jos tekijä käyttää hyväkseen uhrin puolustuskyvyttömyyttä tilaa ja raiskaa tämän. RL 20:2.2 mukaan raiskaus puolestaan katsotaan törkeäksi, jos rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä. Tapauksessa sekä K että P olivat saattaneet uhrin puolustuskyvyttömään tilaan ja raiskanneet tämän. Näin ollen tapauksessa täyttyy sekä perustekomuodon tunnusmerkit että yksi kvalifiointiperuste. Tuomioistuimet olivat yhtä mieltä siitä, että teon törkeyden ja vakavuuden puolesta puhui se seikka, että kärsimys oli ollut uhrille tuntuva. Kokonaisuus oli siis ratkaissut ja molemmat tekijät sekä K että P tuomittiin törkeästä raiskauksesta.⁵⁶

Kaikissa kolmessa edellä mainitussa tapauksessa teossa oli ollut käsillä törkeän tekemuodon tunnusmerkit. Kuitenkaan tapauksessa KKO 2014:91 ja R 15/3083 tekijöitä ei ollut tuomittu törkeästä teosta vaan tuomioistuimet olivat päätyneet tuomitsemaan tekijät perustekomuotoisesta raiskauksesta. Edellä esitettyjen tapausten perusteella voidaan sanoa, että kvalifiointiperusteen olemassaolo ei ole riittävä peruste tuomita tekijää törkeän teon mukaiseen vankeuteen. Tapauksissa R 15/3083 ja KKO 2014:91 tekijöitä oli ollut useita. Kuitenkaan kärjäoikeuden tapauksen tekijöitä ei ole tuomittu törkeästä raiskauksesta. Erottava tekijänä edellä

⁵⁴ KO R 15/3083

⁵⁵ HO R 15/2115

⁵⁶ KKO 2014:85

mainittujen tapausten välillä on ollut teon suunnitelmallisuus ja uhrin vapaudenriisto. Tapauksessa R 15/3083 teko-olosuhteista ei voitu päätellä teon olleen suunnitelmallinen, kun puolestaan tapauksessa KKO 2014:91 olosuhteista voitiin todeta teon olleen etukäteen suunniteltu. Näin ollen kokonaisarvioinnin voidaan sanoa olevan tärkein osa tuomioistuinten päätöstä törkeyden arvioinnissa.

2.2.5 Raiskaus sotarikoksena

Raiskaus rikoksena on tunnustettu myös kansainvälisessä lainsäädännössä. YK:n turvallisuusneuvosto (United Nations Security Council) perusti sodan aikana rikoksia tehneiden tuomitsemiseksi tilapäisiä rikostuomioistuimia eli ad hoc - tuomioistuimia. Raiskaus katsottiin kansainvälisesti rikokseksi ad hoc- tuomioistuimet alkoivat tuomitsemaan henkilöitä raiskauksesta sotien aikana. Raiskauksia, seksuaalista väkivaltaa ja seksuaalista hyväksikäyttöä kohdistettiin 1900-luvulla siviileihin ja etenkin naisiin. Seksuaalisen väkivaltaisuuksien vuoksi ja nimenomaan sotarikoksien vuoksi säädettiin normeja, jotka kieltävät sodan aikana siviileitä kohtaan tehdyt seksuaalirikokset, etenkin raiskaukset. Sotarikoksien normijärjestelmän tarkoituksena tulikin inhimillistää sodankäyntiä ja rajoittaa humanitaarisen oikeuden loukkaamista⁵⁷. Ennen vakituisen kansainvälisen rikostuomioistuimen ICC:n (International Criminal Court) perustamista perustettiin tilapäisiä tuomioistuimia eli ad hoc- tuomioistuimia. Ad hoc - tuomioistuimet ovat tilapäisiä kansainvälisiä rikostuomioistuimia, jotka ovat perustettu tietyn rikosasian käsittelyä varten. Ad hoc - tuomioistuimia ovat esimerkiksi Jugoslavian tuomioistuin ICTY (International Criminal Tribunal of the former Yugoslavia), joka perustettiin vuonna 1993 Jugoslavian hajoamiskriisin vuoksi ja Ruandan tuomioistuin ICTR (International Criminal Tribunal for Rwanda), joka puolestaan perustettiin vuonna 1994 Ruandan kansanmurhaan syyllistyneiden tuomitsemiseksi. Näiden molempien tuomioistuinten toimivaltaan kuuluu muun muassa tuomita rikoksista ihmisyyttä vastaan ja sitä kautta myös sotarikoksista.⁵⁸

Jugoslavian sotarikostuomioistuimen ICTY:n perussäännön 5 artikla sääntelee rikoksista ihmisyyttä vastaan. Artiklan mukaan tuomioistuimella on oikeus tuomita henkilö rikoksesta, joka on tapahtunut aseistetussa konfliktissa tai sisäisessä taikka ulkoisessa sodankäynnissä, mikä on kohdistunut siviileihin. 5 artiklassa on eritelty rikokset, joissa tuomioistuimella on tuomiovalta. Rikoksia ovat muun muassa murha, kidutus ja raiskaus.⁵⁹

⁵⁷ Kimpimäki 2015, 45

⁵⁸ Ibid. 470-471

⁵⁹ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia 2009, 6

Ruandan sotarikostuomioistuimen ICTR:n perussäännön 3 artikla sääntelee myös rikoksista ihmisyyttä vastaan. Artikla on sisällöltään sama kuin ICTY:n 5 artikla.⁶⁰ Juuri ICTR:n ja ICTY:n perussäännöissä mainitaan nimenomaisesti raiskaus sotarikoksena, josta tuomioistuimella on tuomiovalta.

Raiskaus voidaan katsoa tulleen kriminalisoiduksi kuitenkin jo ennen ICTY:n ja ICTR:n perustamista. Keskeisimmät sotarikostuomioistuimet Nürnbergin ja Tokion sotarikostuomioistuimet perustettiin toisen maailmansodan jälkeen vuosina 1945 ja 1946 sotarikollisten tuomitsemiseksi. Nürnbergin sotarikostuomioistuimen IMT:n (International Military Tribunal) perussäännön 6 artiklan mukaan rikokset ihmisyyttä vastaan katsottiin rikolliseksi, jos teko kohdistui siviileihin. Näitä rikoksia olivat esimerkiksi murha, orjuuttaminen, karkotus ja muut epäinhimilliset teot.⁶¹ Artiklan kohtaa ”muuta epäinhimillisiä tekoja” ei ole sen enempää tarkennettu, jonka vuoksi se jätti lainkäyttäjälle tulkintavallan.

Nürnbergin sotarikostuomioistuimen lisäksi raiskaus voidaan katsoa kriminalisoituneen myös Tokion sotarikostuomioistuimen perussäännössä. Vuonna 1946 perustetun Tokion sotarikostuomioistuimen IMTFE:n (International Military Tribunal for the Far East) 5 artiklan c kohdan mukaan rikolliseksi katsottiin epäinhimilliset teot, jotka kohdistuivat sodan aikana siviileihin.⁶² IMT:n ja IMTFE:n perussääntöjen rikos ihmisyyttä vastaan oli siis määritetty samalla tavoin. Raiskausta ei suoranaisesti mainittu kyseisissä artikloissa, mutta artiklojen sisällöistä voidaan päätellä, että muuna epäinhimillisenä tekona voitiin pitää raiskausta. Muut artiklojen teot, kuten orjuuttaminen kohdistuivat siviilien ja uhrien vapauteen ja yksityisyyteen, jolloin raiskauksen, joka loukkaa henkilön oikeutta määrätä omasta seksuaalisuudestaan ja yksityisyydestään sopi hyvin artiklan sisältöön rikoksista ihmisyyttä vastaan. Kyseiset tuomioistuimet perustettiin sotien aikana väliaikaisiksi tuomioistuimiksi, minkä vuoksi kyseiset säännökset eivät ole enää voimassa. Nykyään kansainvälisiä konflikteja käsittelee kansainvälinen rikostuomioistuin ICC.

Kansainvälisten tuomioistuinten perustamisen lisäksi solmittiin kansainvälisiä sopimuksia sotien uhrien suojelemiseksi. Vuonna 1949 laadittiin Geneven sopimus, joka keskittyi haavoittuneiden, sotavankien, siviilien ja muiden sodankäyntiin kuulumattomien henkilöiden suojaamiseen väärinkäytöiltä. Geneven sopimuksen kaksi peruslähdekohtaa ovat yksilön kunnioitus ja tarpeettoman kärsimyksen poistaminen.⁶³ Ensimmäinen Geneven sopimus solmittiin vuonna 1864, jonka jälkeen vuonna 1949 hyväksyttiin muut Geneven sopimukset, jotka sääntelivät

⁶⁰ International Criminal Tribunal for the Rwanda 1994, 4

⁶¹ International Military Tribunal for the Nürnberg 2015

⁶² International Military Tribunal for the Far East 1946, 23

⁶³ Geneven sopimus 8/1955

muun muassa sotavankien ja siviilien suojelua. Geneven sopimuksessa olevat törkeät loukkaukset muodostivat ne teot, joista voitiin tuomita sotarikoksena. Tällaisiksi teoiksi katsottiin teot, jotka rikkovat kansainvälisoikeudellisia normeja vahingoittamalla vihollisvaltion omaisuutta tai kansalaisia. Toisen maailmansodan jälkeen sotarikoksena sovellettiin juuri Geneven sopimuksessa määriteltyjä törkeitä loukkauksia, joten Geneven sopimuksilla on ollut merkittävä rooli kansainvälisessä oikeudenkäytössä.⁶⁴

Raiskausrikos kansainvälisessä merkityksessä muotoutui edellä mainittujen tuomioistuinten oikeuskäytännössä. Ruandan rikostuomioistuimen ICTR:n perustamissyy oli Ruandan kansanmurhan selvittäminen. Kansanmurhan väkivaltaisan sodan aikana useita sotaan kuulumattomia eli siviilejä raiskattiin julmasti. Raiskaus nähtiin osana kansanmurhaa, minkä vuoksi raiskausrikokset käsiteltiin ICTR:ssä ja, minkä vuoksi henkilöt, jotka olivat syyllistyneet raiskaukseen olivat myös syyllistyneet kansanmurhaan.⁶⁵ Ruandan sotarikostuomioistuin oli ensimmäinen kansainvälinen sotarikostuomioistuin, joka määrittäi raiskauksen kansainvälisenä rikoksena, tunnisti sen osana kansanmurhaa ja sovelsi sitä. Raiskaus ICTR:n mukaan oli yksi kansanmurhan muoto.⁶⁶ Yksi tekijöistä, joka tuomittiin Ruandan sotarikostuomioistuimessa kansanmurhasta oli pormestari Jean-Paul Akayesu. ICTR:n tapauksessa ICTR-96-4-T Akayesu tuomittiin osalliseksi kansanmurhaan muun muassa sen vuoksi, ettei hän ollut asemansa vuoksi estänyt kansanmurhaa tai muita väkivaltaisia toimia kuten raiskauksia, vaikka hänellä olisi ollut siihen mahdollisuus. ICTR:n Akayesu- tapauksessa raiskaus määriteltiin pakotetuksi sukupuoliyhteydeksi. Raiskaus voi ICTR:n mukaan ja edellä mainitun määritelmän lisäksi olla teko, joka sisältää esineellä henkilöön tehdyn tunkeutumisen. ICTR:n mukaan raiskausta voi verrata kidutukseen, sillä sekä kidutus että raiskaus sisältävät nöyryytystä, pelottelua ja rankaisemista. ICTR luonnehti raiskausta väkivaltaiseksi teoksi.⁶⁷

Toinen raiskausta sotarikoksena soveltanut tuomioistuin oli Jugoslavian tuomioistuin ICTY, joka perustettiin Jugoslavian hajoamiseen osallistuneiden henkilöiden tuomitsemiseksi. Jugoslavian väestön erimielisyydet ajoivat maan kriisiin, josta myöhemmin syntyi sota. Yksi henkilö, joka syyllistyi kidutukseen ja ihmisarvon loukkaamiseen joka tuomittiin ICTY:ssä oli Anto Furundžija. Sodan aikana Furundžija oli osallistunut siviilien ja uhrien kuulusteluihin, joiden yhteydessä uhrit oli raiskattu raa’asti useaan kertaan. Kaikki uhrit olivat naisia. ICTY:n tapauksessa IT-95-17/1 naisia oltiin raiskattu oraalisesti, anaalisesti ja vaginaalisesti. Naiset oltiin lisäksi pakotettu tekemään seksuaalisia tekoja heidät raiskanneille miehille. Raiskaukset oltiin toteutettu sotilaiden toimesta ja niin, että muut sotilaan näkivät sen. Furundžija ei ollut itse fyysi-

⁶⁴ Kimpimäki 2015, 45-47

⁶⁵ International Criminal Tribunal for Rwanda 1998, 7

⁶⁶ ICTR 2014

⁶⁷ ICTR-96-4-T

sesti osallistunut tekoon, mutta hän ei myöskään joukon johtajana estänyt tekoja. Furundžijan katsottiin olleen teoissa yllyttäjä ja avunantaja, minkä vuoksi hänet tuomittiin vankeuteen 10 vuodeksi.⁶⁸

ICTR:n raiskausta koskeva määritelmä oli laajempi kuin ICTY:n, sillä ICTR:n mukaan raiskaus voitiin tehdä sukupuolielimen lisäksi myös esineellä. Olennaista onkin, että raiskaus on tehty fyysisesti tunkeutumalla uhrin sukupuolielimeen. Lisäksi ICTR:n mukaan raiskaus ei ole vain seksuaalinen teko vaan se voidaan nähdä myös väkivaltana ja kidutuksena. ICTY:n mukaan raiskaus voi olla vaginaalisen tunkeutumisen lisäksi myös oraalinen tai anaalinen. Vaikka ICTY määrittelee raiskauksen näin melko laajasti, voidaan kuitenkin katsoa ICTR:n määritelleen raiskauksen laaja-alaisemmin.

ICTR:n ja Suomen rikoslain säännöksistä voidaan tulkita, että Suomen rikoslainsäädäntö on saanut vaikutteita ICTR:n tulkinnasta raiskauksen tunnusmerkeistä, sillä Suomen rikoslain raiskausta koskevassa lainsäädännössä on yhtäläisyyksiä ICTR:n määritelmien kanssa. Syy, jonka vuoksi uskon Suomen rikoslain saaneen vaikutteita ICTR:n tulkinnasta on se, että ICTR on ensimmäinen kansainvälinen sotarikostuomioistuin, joka määrittäi raiskauksen kansainvälisenä rikoksena. ICTR:n määritelmä on siis merkittävä kansainväliselle rikoslaille. ICTR:n tulkinnan mukaan tunkeutuminen voitiin tehdä sukupuolielimen lisäksi esineellä ja raiskauksen katsottiin pohjautuvan pakottamiseen. Suomen RL:20.1 lain esitöissä lakia muutettiin niin, että sukupuolielimeen rinnastettiin esineet.⁶⁹ Myös Suomen lainsäädännön mukaan RL:20.1 pohjautuu pakottamiselle.⁷⁰

2.2.6 Raiskaus sotarikoksena Suomen lainsäädännössä

Suomen rikoslakiin säädettiin vuonna 1919 laki sotaväen rikoksista, jossa säädettiin rangaistavaksi sotien aikana tehdyt teot kuten sotarosvous ja sotavankeihin kohdistunut väkivalta. Vuonna 1974 rikoslakiin perustettiin sotarikoksia ja ihmisoikeuksia loukkaavia tekoja koskevat säännökset, jonka vuoksi vuoden 1919 laki sotaväen rikoksista kumottiin. Uusien säännösten mukaan tekoon saattoi syllistyä muutkin kuin sotilaat. Tähän uuteen sotarikoksia koskevaan lainsäädäntöön otettiin säännöksiä kansainväliseltä tasolta, merkittävimpänä Geneven sopimusten säännökset, jotka Suomi hyväksyi ratifioimalla sopimuksen ja näin ottamalla ne osaksi omaa lainsäädäntöään.⁷¹ Suomen ratifioima Geneven yleissopimus 8/1955 määrittää muun muassa siviilien suojelua aseellisen selkkauksen aikana. Sopimuksen 3 artikla määrittää rikolli-

⁶⁸ IT-95-17/1

⁶⁹ HE 216/2013, 49

⁷⁰ RL 39/1889

⁷¹ Kimpimäki 2015, 72-76

seksi katsotut teot, jotka on tehty sodan aikana. Näitä tekoja ovat muun muassa henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvat loukkaukset ja panttivangiksi ottaminen.⁷² Geneven sopimuksen lisäpöytäkirjan 82/1980 76 artiklan mukaan naisiin kohdistunut väkisinmaakaaminen ja prostituutioon pakottaminen on rangaistavaa⁷³.

Geneven sopimus vaikutti olennaisesti Suomen rikoslain säännöksiin sotarikoksista. Geneven sopimuksen lisäksi Suomen rikoslaki on saanut vaikutteita kansainvälisen rikosoikeustuomioistuimen ICC:n (International Criminal Court) perussäännöstä. Perussääntö laadittiin vuonna 1998, Suomi ratifioi sen vuonna 2001, ja se astui voimaan lailla 56/2002. ICC toimii Haagissa ja sen tarkoitus on käyttää toimivaltaansa niihin henkilöihin, jotka syyllistyvät perussäännön mukaisiin kansainvälisiin rikoksiin. ICC:n toimivalta täydentää kansallista lainsäädäntöä. ICC:n perussäännön sotarikoksia sääntelevän 8 artiklan 22 kohdan mukaan sotarikoksina katsotaan olevan raiskaus, seksuaalinen orjuus tai pakkoprotituutio.⁷⁴

Suomen ratifioitua Geneven sopimuksen ja Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön Suomi on velvollinen liittämään sopimusten säännökset osaksi omaa lainsäädäntöään ja noudattamaan niitä. On kuitenkin huomioitava, että vain ne sopimukset, jotka Suomi on ratifioinut velvoittavat Suomea. Muilla kansainvälisillä sopimuksilla ei siis ole merkitystä Suomen lainsäädäntöön.

Suomen nykyinen RL 11:5 sääntelee sotarikoksia. Luku on pyritty laatimaan niin, että se olisi yhdenmukainen ICC:n perussäännön 8 artiklan kanssa.⁷⁵ RL 11:5 2. kohdan mukaan se, joka sodan, muun kansainvälisen tai valtionsisäisen aseellisen selkkauksen tai miehityksen yhteydessä raiskaa toisen, orjuuttaa seksuaalisesti, pakottaa prostituutioon tai sterilisaatioon taikka harjoittaa muuta törkeää seksuaalista väkivaltaa tulee tuomita sotarikoksesta vankeuteen vähintään yhdeksi vuodeksi ja enintään elinkautiseksi.⁷⁶

2.2.7 Raiskausrikosten rangaistuskäytäntö

Kappaleessa 2.1.3 esiteltiin raiskausrikosten säännöksiä ja rangaistuskäytäntöä oikeustapausten perusteella. Rikoslaki sääntelee teon tunnusmerkkien lisäksi teon rangaistusasteikon. RL 20:1.1 mukaan raiskauksesta voidaan tuomita vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi ja RL 20:2.2 mukaan törkeästä raiskauksesta voidaan tuomita vankeuteen vä-

⁷² Geneven sopimus 8/1955

⁷³ Geneven yleissopimuksen lisäpöytäkirja 82/1980

⁷⁴ Tasavallan presidentin asetus 56/2002

⁷⁵ Kimpimäki 2015, 76

⁷⁶ RL 39/1889

hintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Rangaistusasteikko määrittää rajat, joiden sisällä tuomioistuimet perustavat rangaistuksen. Oikeuskäytännöstä sekä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen (Optulan) selvityksestä ilmenee raiskausrikoksista annettua rangaistuskäytäntöä. Edellä mainitun selvityksen mukaan tuomioistuimet melko harvoin mitoittavat rangaistuksia rangaistusasteikon yläpäähän, minkä vuoksi voidaan sanoa, että tuomiot seksuaalirikoksista jäävät usein lieviksi.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos laati Oikeusministeriölle vuonna 2012 selvityksen Selvityksiä raiskausrikoksista (13/2012), minkä tavoitteena oli antaa kattava kuva seksuaalirikosten rangaistuskäytännöstä ja rikollisuusmuutoksista. Selvityksessä käytetyt tuomioistuinratkaisut olivat vuosilta 2006-2010, eli selvityksessä käytettyjen oikeustapausten aikaan voimassa oli vielä vanha RL 20:3.⁷⁷ Selvityksen mukaan raiskausrikosten rangaistuskäytäntö jakautuu taulukon 1 perusteella viiteen vyöhykkeeseen.

Vyöhyke	Rikosnimike	Rangaistuksen pituus	Rangaistuslaji	Teon tunnusmerkit
1	Pakottaminen sukupuoliyhteyteen RL 20:3	3-9kk	Ehdollinen	Uhrista kiinni pitäminen, uhrin riisuminen, uhrin sängylle kaataminen, sukupuoliyhteys. Tekijän ensikertalaisuus.
2	Pakottaminen sukupuoliyhteyteen RL 20:3	9kk-1v4kk	Ehdollinen	Väkivallalla uhkaaminen, vähäinen väkivalta. Tekijällä aiempi rikostausta.
3	Raiskaus RL 20:1	1v-1v6kk	Ehdollinen, ehdoton, yhdyskuntapalvelu	Uhrin riisuminen, uhrista kiinni pitäminen, vähäinen väkivalta.
4	Raiskaus RL 20:1	1v6kk-2v	Ehdoton, ehdollinen	Väkivalta, potkiminen, lyöminen. Väkivalta vakavampaa kuin 3:ssa vyöhykkeessä.
5	Törkeä raiskaus RL 20:2	2v8kk-5v	Ehdoton	Useamman henkilön tekoon osallistuminen, teräaseen käyttö, teon pitkä kesto, useampi eri sukupuoliyhteys.

Taulukko 1: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vyöhykejako⁷⁸

⁷⁷ Oikeusministeriö B 2012, 5,7

⁷⁸ Ibid. 133-145

Optulan ensimmäisen vyöhykkeen mukainen rangaistus 3-9 kuukautta on pääsääntöisesti säädetty vähemmän vakavasta raiskauksesta.⁷⁹ RL 20:3 mukaan pakottamisesta sukupuoliyhteyteen voitiin tuomita enintään kolmeksi vuodeksi vankeuteen, joten rangaistukset kyseisestä teosta ovat olleet lieviä.⁸⁰ Ensimmäisen vyöhykkeen mukaisille teoille ominaisia tunnusmerkkejä olivat muun muassa tekijän ensikertalaisuus, uhrista kiinni pitäminen, uhrin riisuminen ja sängylle kaataminen sekä sukupuoliyhteys. Tuomiot kaikissa selvityksessä käytetyistä tapauksista olivat ehdollisia rangaistusten lievyden vuoksi.⁸¹ Ehdollisen ja ehdottoman rangaistuslajin valintaan vaikuttaa suuresti määrättävän rangaistuksen pituus sekä tekijään ja teon olosuhteisiin liittyvät seikat. RL 6:9.1 mukaan *”määräaikainen, enintään kahden vuoden mittainen vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista.”* Näin ollen 3-9 kuukauden mittaiset rangaistukset on yleensä säädetty ehdollisina.

Toisessa vyöhykkeessä teon rikosnimike on ollut sama kuin ensimmäisessä vyöhykkeessä eli kyseessä on myös ollut pakottaminen sukupuoliyhteyteen. Keskimääräisesti rangaistukset ovat olleet vähintään yhdeksän kuukautta ja enintään vuoden ja neljä kuukautta. Vaikka molemmissa vyöhykkeissä rikosnimike on ollut sama, on teoissa kuitenkin ollut eroa. Kovemman rangaistuksen teosta on saanut, kun tekijällä on ollut taustalla aiempaa rikollisuutta, ja kun tekijä on uhannut uhria väkivallalla tai käyttänyt uhuriin vähäistä väkivaltaa.⁸² Sukupuoliyhteyteen pakottamisesta voitiin 3 §:n mukaan tuomita enintään kolme vuotta vankeutta. Teon tunnusmerkkien täyttymiseksi teossa ei vaadittu olleen väkivaltaa, jolloin teon tunnusmerkit täyttivät melko helposti. Mielenkiintoista kuitenkin on, että teoista, jotka ovat täyttäneet täysin 3 §:n tunnusmerkit on tuomittu alle puolet pykälän maksimirangaistuksesta. Herääkin kysymys, mitä teko vaatii, jotta siitä voitaisiin tuomita lähemmäs kolmen vuoden mittainen vankeusrangaistus. Esimerkki toisen vyöhykkeen mukaisesta on KKO:n tapaus KKO 2013:96, missä tekijä tuomittiin RL 20:3 mukaisesta pakottamisesta sukupuoliyhteyteen kymmenen kuukauden ehdolliseen vankeuteen. Tapauksessa tekijä oli selkeästi toiminut vastoin uhrin tahtoa pakottamalla uhrin sukupuoliyhteyteen vähäistä väkivaltaa käyttämällä. Tapaus täytti kyseisen pykälän tunnusmerkistön mutta tuomio kuitenkin määrättiin alle sallitun rangaistuksen enimmäismäärän.⁸³

⁷⁹ Ibid. 133

⁸⁰ Ojala 2014, 136

⁸¹ Oikeusministeriö B 2012, 134-135

⁸² Ibid. 136-137

⁸³ KKO 2013:96

Kolmannessa vyöhykkeessä rikosnimike on ollut raiskaus ja siitä on keskimäärin tuomittu vankeutta vähintään vuosi ja enintään yksi vuosi ja kuusi kuukautta. Raiskauksesta RL 20:1:n mukaan voidaan tuomita vankeutta vähintään vuosi ja enintään kuusi vuotta⁸⁴. Rangaistusten muoto on vyöhykkeen tapauksissa ollut ehdollista, ehdotonta tai yhdistelmänä ehdollinen ja yhdyskuntapalvelu. Ehdottoman vankeusrangaistuksen puolesta on puhunut tekijän aiempi rikollisuus, uhrin alhainen ikä tai väkivalta. Vyöhykkeen tapauksissa raiskauksen tyypillinen tekotapa on ollut uhrin riisuminen, uhrista kiinni pitäminen ja vähäinen väkivalta.⁸⁵ Raiskauksen yhteydessä käytetty väkivalta tai teon olosuhteet ovat tässä vyöhykkeessä olleet kuitenkin lieviä, mikä on vaikuttanut tuomioiden lievyuteen. Tämänkin vyöhykkeen kohdalla selvityksessä käytettyjen tuomioistuimien antamien tuomioiden keskimääräinen rangaistuspituus on ollut alle puolet maksimirangaistuksesta (kuusi vuotta). Edellä mainittu selvitys siis tukee sitä väitettä, että raiskausrikoksista annetut tuomiot ovat liian lieviä.

Neljännän vyöhykkeen tapauksissa teko on ollut tunnusmerkiltään raiskaus, ja rangaistuksen pituus tapauksissa on ollut vähintään vuosi ja kuusi kuukautta ja enintään reilu kaksi vuotta. Rangaistuslajeina on tuomittu niin ehdottomia kuin ehdollisiakin vankeusrangaistuksia. Tapauksissa tyypillinen tekotapa on ollut väkivallan käyttö, potkiminen tai lyöminen.⁸⁶ Neljännän vyöhykkeen tapauksissa väkivalta on ollut voimakkaampaa ja teko raaempi, minkä vuoksi vyöhykkeen rangaistukset ovat olleet ankarampia. Selvityksen mukaan tuomiot eivät ole olleet edes puolta sallitusta enimmäistuomiosta (kuusi vuotta).

Viidennessä vyöhykkeessä teot ovat olleet kaikki törkeitä raiskauksia ja niistä määrätty vankeus on keskimäärin ollut vähintään kaksi vuotta ja kahdeksan kuukautta ja enintään viisi vuotta⁸⁷. RL:n mukaan törkeästä raiskauksesta määrättävä rangaistus voi olla vähintään kaksi vuotta ja enintään kymmenen vuotta⁸⁸. Kaikki tuomiot Optulan selvityksen mukaan ovat tässä vyöhykkeessä olleet ehdottomia vankeusrangaistuksia. Seikat, jotka ovat tehneet teoista törkeitä ovat olleet useamman henkilön tekoon osallistuminen, teräaseen käyttö, teon pitkä kesto, tai vaginaalisen sukupuoliyhteyden lisäksi oraalinen tai anaalinen sukupuoliyhteys. Tapauksissa tekijät olivat olleet niin ensikertalaisia kuin aiemman rikostaustan omaavia.⁸⁹ Viidennessä vyöhykkeen tapauksia kuvaa hyvin aiemmin kappaleessa 2.1.3 esitetty KKO:n tapaus KKO 2014:85, jossa tekijät tuomittiin törkeästä raiskauksesta. Tapauksessa raiskauksen päätekijä oli saattanut uhrin pelkotilaan, käyttänyt väkivaltaa uhria kohtaan ja ollut tämän kanssa

⁸⁴ RL 39/1889

⁸⁵ Oikeusministeriö B 2012, 137-140

⁸⁶ Ibid. 141-145

⁸⁷ Ibid. 145

⁸⁸ RL 39/1889

⁸⁹ Oikeusministeriö B 2012, 145-147

anaali, oraali- ja emätinyhdyssä. Päätekijän lisäksi toinen tekijöistä oli ollut osallisena vapaudenriistossa ja auttanut uhrin pelkotilan luomisessa sekä lisäksi ollut sukupuoliyhdyssä tämän kanssa. Molemmat tekijät tuomittiin törkeästä raiskauksesta vankeuteen viideksi vuodeksi ja kuudeksi kuukaudeksi. Tapauksen teko oli suunnitelmallinen, siinä käytettiin hyväksi henkilöiden välistä ystävyysuhdetta ja teko kesti kauan.⁹⁰ KKO tuomitsi tekijän törkeästä raiskauksesta, jonka lisäksi rangaistuksen ankaruuteen vaikutti vielä RL 6:5 rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat rangaistuksen koventamisperusteet. Tällaiset rikosta ankaroittavat koventamisperusteet on määritelty RL:6.5:ssä ja niitä ovat esimerkiksi teon suunnitelmallisuus. Koventamisperusteiden perusteella tuomioistuin voi määrätä rangaistuksen normaalia rangaistuskäytäntöä ankarammaksi.⁹¹ Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksen mukaan keskimääräinen törkeän raiskauksen rangaistuspituus on viisi vuotta.⁹²

Hovioikeudenneuvoksen ja tutkijan Timo Ojalan mukaan rangaistusta mitattaessa rangaistuksen kokonaisarvioinnissa tulee huomioida, kuinka vahvasti teko on loukannut uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta, kuinka nöyryyttävä ja suunnitelmallinen teko on ollut ja se, onko teko mahdollisesti loukannut uhrin muita oikeushyviä. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamisen arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös siihen kuinka sukupuoliyhteys on tapahtunut. Mittaamisessa huomioon tulee myös ottaa tekoa edeltäneet teko-olosuhteet, eli se onko uhri voinut alkoholin liikakäytön vuoksi antaa tekijän olla siinä luulossa, että hän olisi halukas sukupuoliyhteyteen. Mikäli näin on, ei teon katsota loukkaavan uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta yhtä voimakkaasti kuin tilanteessa, jossa sukupuoliyhteys on tapahtunut kahden toisilleen täysin tuntemattoman henkilön välillä yllättäen esimerkiksi julkisella paikalla.⁹³ Teon suunnitelmallisuus voidaan nähdä teon teko-olosuhteista. Suunnitelmallisuutta tukee esimerkiksi se, että tekijä on hankkinut tarvittavat työvälineet etukäteen tai houkutelut uhrin tiettyyn paikkaan. Teko saattaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden lisäksi loukata henkilön muita oikeushyviä, joita ovat esimerkiksi kotirauha, henki ja terveys tai vapaudenmenetyt. Teon moitittavuutta näin ollen lisää se, että tekoon liittyy esimerkiksi murtautumisen toisen kotiin jossa teko tehdään, uhrin henkeä konkreettisesti uhataan teräaseella tai hänen liikkumistaan rajoitetaan sulkemalla uhri suljettuun tilaan.⁹⁴ Näiden seikkojen pohtiminen on juurikin tuomioistuimen tekemää kokonaisarviointia.

⁹⁰ KKO 2014:85

⁹¹ RL 39/1889

⁹² Oikeusministeriö B 2012, 145-147

⁹³ Ojala 2014, 143-144

⁹⁴ Ibid.

Raiskauksen rangaistuslaji vaihtelee, johtuen osittain RL 6:9 mukaisesta säännöksestä, jonka mukaan yli kahden vuoden vankeusrangaistusta ei voida määrätä ehdollisena.⁹⁵ Raiskaustapa- uksista hieman yli 60 prosenttia tuomitaan ehdottomina ja törkeistä raiskauksista vastaavasti noin 94 prosenttia.⁹⁶ Törkeästä raiskauksesta usein määrätäänkin ehdottomia vankeusrangais- tuksia, sillä törkeän tekemuodon rangaistusminimi on kaksi vuotta, joka on ehdottoman tuo- mion vähimmäisedellytys. Yleisesti myös törkeän raiskauksen teko on ollut muodoltaan sellai- nen, että teon teko-olosuhteet puoltavat ehdotonta vankeutta.

2.3 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen seksuaalisista hyväksikäyttör rikoksista on säädetty RL 20 luvussa ja niitä ovat lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (20:6), törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (20:7), lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tekoihin (20:8 b) ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen (20: 8c). Opinnäytetyössä keskitytään kuitenkin vain pykälien 6 ja 7 mukaisiin tekoihin. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö RL 20:6.1 mukaan on teko, jossa alle 16-vuotiaalle tehdään seksuaalinen teko joko koskettamalla tai muulla tavoin ja joka on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Saman momentin mukaan tuomitaan myös se, joka saa lapsen ryhtymään sellaiseen tekoon. Teosta tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Saman pykälän 2 momentin mukaan henkilö, joka on sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan kanssa tuomitaan vankeuteen. Jos 2 momentin mu- kainen sukupuoliyhteys on kokonaisuutena arvostellen törkeä, tuomitaan tekijä törkeästä lap- sen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (20:7). 2 momentissa myös sanotaan, että henkilö, joka on sukupuoliyhdyntänsä 16 vuotta täyttäneen mutta alle 18-vuotiaan kanssa, ja henkilö on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa ja asuu lapsen kanssa, tulee tuomita lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Myös teon yrittäminen on rangaistava.⁹⁷

Lähtökohtaisesti tekijä voidaan tuomita lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä jos kyseessä on seksuaalinen teko. Seksuaalinen teko RL 20:10.2 mukaan on teko, joka on ”*tekijälle että teon kohteena olevalle teko-olosuhteet huomioon ottaen seksuaalisesti olennainen*”⁹⁸. Seksuaalis- ta tekoa määrittävän lain esitöissä HE 6/1997 on todettu seksuaalisen teon olennaisuuden tar- koittavan, että teko jollain tavalla liittyy seksuaalisuuteen. Seksuaalisen teon olennaisuuteen vaikuttaa tekijän ja uhrin ikä sekä heidän keskinäinen suhteensa. Seksuaalinen teko voi olla seksuaalista koskettelua tai vihjailua, tai joku voi kokea jonkin tilanteen sisältävän seksuaalis-

⁹⁵ RL 39/1889

⁹⁶ Keinänen 2004, 20

⁹⁷ RL 39/1889

⁹⁸ Ibid.

ta latausta.⁹⁹ Näin ollen laintulkitsijalle on jätetty valinnanvapaus siitä, kuinka seksuaalista tekoa tulee tulkita.

Rangaistavaan tekoon ei 6 §:n soveltamiseksi tarvita sukupuoliyhteyttä, sillä vain seksuaalisen teon olemassaolo riittää 6 §:n tunnusmerkkien täyttymiseksi. Jos kuitenkin tekoon on liittynyt sukupuoliyhteys ja teon katsotaan olevan kokonaisuutena törkeä, voidaan tekijä tuomita RL 20:7 mukaisesta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Mikäli tekoa ei pidetä törkeänä, tekijä voidaan tuomita 6 §:n 2 momentin mukaisesti lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Rangaistukseen vaikuttaa siis aina tuomioistuimen kokonaisarviointi.¹⁰⁰

Aiemmin seksuaalisen hyväksikäytön rikosnimikkeen täyttymiseksi teossa vaadittiin olleen sekä seksuaalinen teko että sukupuoliyhteys. Tämä lainkohta koettiin tarpeelliseksi muuttaa, jonka vuoksi siitä laadittiin lakiehdotus. Eduskunnan lakivaliokunnan vuoden 2010 mietinnön mukaan uusi lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva lainsäädäntö (540/2011) tuli muotoilla niin, että perustekomuodoksi katsottiin riittävän seksuaalinen teko. Uuden 6 §:n mukaan sukupuoliyhteyden käsittävä teko katsotaan lähtökohtaisesti törkeäksi teoksi, eikä enää perusmuotoiseksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Samalla kun 6 §:stä poistettiin sukupuoliyhteyden käsite lisättiin pykälän 2 momenttiin kohta, jonka mukaan sukupuoliyhteydestä voitiin tuomita perustekomuotoisena tekona, jos sukupuoliyhteyttä ei voitu pitää kokonaisuutena törkeänä. Uudistunut 6 § antaakin tuomioistuimelle pohdintavallan törkeyden kokonaisarvioinnissa. Jos tuomioistuin tulkitsee sukupuoliyhteyden törkeäksi soveltaa se törkeää tekomuotoa, jos taas ei, tuomioistuin soveltaa perustekomuotoa. Lain esitöissä sanotaan, että lapsiin kohdistuvaa sukupuoliyhteyttä tulisi lähtökohtaisesti aina pitää törkeänä, sillä lapsi on vielä liian nuori itse päättämään seksuaalisista asioistaan tai edes ymmärtämään sen merkitystä, jolloin lapsen kohdistettu sukupuoliyhteys osoittaa teossa törkeyttä.¹⁰¹

Lakivaliokunta toteaa edellä mainitussa mietinnössään, että sukupuoliyhteyden käsittävä hyväksikäyttö on jo lähtökohtaisesti vakava teko lapsen kehityksen kannalta, minkä vuoksi sukupuoliyhteyden käsittävä teko tulee olla rangaistavissa ankarammin. Tämä lakimuutos poikkeaa normaalista lainsäädännöstä, sillä normaalisti sukupuoliyhteyden määrittävä teko olisi rangaistavissa perustekomuodon mukaan ja mikäli tapaus kokonaisuutena olisi törkeä, tuomittaisiin teosta törkeän rangaistussäännöksen mukaan. Lakivaliokunta perusteleeekin tätä lakimuutosta juuri sillä, että tässä teossa teon kohteena on lapsi, minkä vuoksi sukupuoliyhteydestä lapsen kanssa tulee tuomita lähtökohtaisesti törkeänä tekona. Törkeänä tekemuotona tuomitseminen on näin ollen lainsäätäjän tarkoitus mutta se kuinka sukupuoliyhteydestä lapsen

⁹⁹ HE 6/1997 vp, 188-189

¹⁰⁰ Ojala 2012, 17

¹⁰¹ LaVM 43/2010 vp

kanssa todellisuudessa tuomitaan määräytyä tuomioistuimen kokonaisarvioinnissa. Törkeän tekemuodon rangaistusasteikko on ankarampi kuin perustekemuodon, joten törkeästä teosta voidaan tuomita ankarampia tuomioita.¹⁰²

Merkittäviä käsitteitä, jotka tulevat aina arvioitavaksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yhteydessä ovat seksuaalisen teon ja lapsen kehitystä vahingoittavan teon määritelmät¹⁰³. RL 20:10.2 mukaan seksuaalinen teko ennen vuotta 2011 oli teko, jossa tekijä tavoitteli seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä ja jossa tekijä ja teon kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen oli seksuaalisesti olennainen.¹⁰⁴ Tämä määritelmä kuitenkin muutettiin vuonna 2011 lakimuutoksella 509/2014, sillä tekijän tyydytyksen tai kiihotuksen tavoittelu katsottiin yleisesti vaikeaksi selvittää ja näyttää toteen.¹⁰⁵ Esimerkki kiihotuksen ja tyydytyksen toteennäytöstä on korkeimman oikeuden tapaus KKO 2005:93, jossa KKO on joutunut arvioimaan tätä seksuaalisen teon määritelmää. Tapauksessa tekijä oli toistuvasti antanut lapsilleen eli uhreille pitkiä kielisuudelmia ja hyväillyt heitä. KKO:n mukaan olennaista seksuaalisen teon täyttymiseksi on, että tekijä tavoittelee teollaan seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä. Korkein oikeus hylkäsi syytteet tekijää kohtaan perustaen ratkaisunsa siihen, että tekijä ei ollut näillä hellyydenosoituksilla tavoitellut seksuaalista tyydytystä. Tekijän teko ei KKO:n mukaan ollut 6 §:ssä tarkoitettu seksuaalinen teko.¹⁰⁶ Edellä mainittu KKO tapaus on yksi syy siihen, minkä vuoksi kiihotuksen ja tyydytyksen tavoittelu poistettiin seksuaalisen teon määritelmästä.

Uuden lain mukaan seksuaalinen teko on teko, joka on tekijälle ja uhrille teon olosuhteet huomioon ottaen seksuaalisesti olennainen. Seksuaalisuuden olennaisuus edellyttää teon olevan jollain tapaa seksuaalinen. 10 §:n lain esitöissä, hallituksen esityksessä 6/1997 todetaan, että esimerkiksi vanhemman lapseensa kohdistamat hellyydenosoitukset eivät ole samalla tavalla seksuaalisesti virittyneitä kuin kahden samanikäisen henkilön seksuaaliset koskettelut.¹⁰⁷ Monet vanhemmathan antavat lapsilleen suukkoja ja halauksia, mitkä tulkitaan normaaleiksi hellyydenosoituksiksi. Kuitenkin jokaista tapausta tulkitaan yksityiskohtaisesti, jolloin joudutaan pohtimaan sitä, mikä on tällainen normaali vanhemman lapsen kohdistama hellyydenosoitus.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ RL 39/1889

¹⁰⁴ HE 6/1997 vp, 188

¹⁰⁵ HE 282/2010 vp, 7-9

¹⁰⁶ KKO 2005:93

¹⁰⁷ HE 6/1997 vp, 189

Toinen arvioitavaksi tuleva määritelmä on 6 §:n 1 momentin mukainen ”on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä”. Korkein oikeus on antanut ennakkopäätöksen, joka kuvastaa tekoa, joka on ollut omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. KKO:n tapauksessa KKO 2015:50 tekijä oli kuvannut alle 16-vuotiasta uhria videokameralla ja ottanut uhrista kuvia tämän nukkuessa. KKO tuomitsi tekijän lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja perusteli ratkaisuaan sillä, että eduskunnan lakivaliokunnan mietinnön mukaan teon edellytys ei ole, että lapsen kehitystä olisi todellisuudessa vaarannettu. Merkitystä puolestaan on teon luonteella, eli sillä voiko käsilä oleva teko tyypillisesti vaikuttaa lapsen kehitykseen. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan syyttäjän ei tarvitse näyttää toteen lapsen kehityksen vaarantumista, vaan mahdollisuus lapsen kehityksen vaarantumiseen on riittävä.¹⁰⁸

Merkittävä pykälä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön arvioinnissa on 7a § rajoitussäännöksestä. Rikoslaisissa on rajoitussäännös, jonka mukaan seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Jos osapuolten iässä ja henkisessä sekä ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suurta eroa, ei heidän välistään sukupuoliyhteyttä pidetä rikoslain 20:6 tai 20:7.1 mukaisena hyväksikäyttönä.¹⁰⁹ Hallituksen esityksen mukaan rajoitussäännöllä tavoiteltiin sitä, että alle 16-vuotiaan ja jo 16 vuotta täyttäneen välistä sukupuoliyhteyttä ei tulkittaisi seksuaaliseksi hyväksikäytöksi mikäli molemmat ovat ryhtyneet sukupuoliyhteyteen omasta halustaan. Säännöksen tavoitteena ei ollut puuttua kahden henkilön välisiin sukupuolisuhteisiin. Rajoitussäännön soveltaminen kuitenkin edellyttää, ettei teko loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.¹¹⁰ Etenkin rajoitussäännön kohdalla tuomioistuimen kokonaisarviointi on tärkeä, sillä siinä arvioidaan osapuolten välistä suhdetta ja sitä, voiko tapaukseen soveltaa rajoitussäännöstä vai tulkitaanko teko lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi.

Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa suojeltava oikeushyvä on lapsen terveyden suojeleminen. Oikeushyvä on siis eri kuin raiskausrikoksissa, joissa rangaistussäännöksillä pyritään suojelemaan henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Lapsi ei ole kehittymättömyytensä tai kokemattomuutensa vuoksi itse kykenevä päättämään omasta sukupuolielämästään, minkä vuoksi lakiin on asetettu suojaikärajaksi 16 vuotta. Tätä nuorempien lapsien katsotaan olevan kykenemättömiä sukupuolielämänsä kohdistuviin päätöksiin, jolloin kaikki seksuaaliset teot, jotka kohdistuvat alle 16-vuotiaaseen ovat laittomia.¹¹¹ Todellisuudessa tekijä ei kuitenkaan aina voi olla varma kumppaninsa iästä, jos tämä on normaalia kehittyneempi tai antaa tekijän ymmärtää olevansa vanhempi. Oikeuskäytännössä on annettu ratkaisu jossa arvioitavana oli,

¹⁰⁸ LaVM 3/1998 vp, 23

¹⁰⁹ RL 39/1889

¹¹⁰ HE 282/2010 vp, 105

¹¹¹ Ojala 2012, 7-8

tiesikö tekijä uhrin todellisen iän. Tapauksessa KKO 2014:54 tekijä tiesi uhrin syntymävuoden mutta ei tämän tarkkaa syntymäpäivää, ja tämä olikin siinä uskossa, että uhri oli jo ylittänyt 16 ikävuoden. Uhrin ollessa teon hetkellä vielä 15-vuotias tapaus katsottiin lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Korkein oikeus kuitenkin katsoi, että tekijä teko-olosuhteet huomioon ottaen ei ole voinut pitää todennäköisenä uhrin alhaista ikää. Tahallisuuden puuttumisen vuoksi KKO ei tuominnut tekijää lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.¹¹²

Kappaleessa 2.1.1 kerrottiin tekijälle syntyvästä vahingonkorvausvelvollisuudesta uhrille aiheutuneesta pysyvästä tai tilapäisestä haitasta. Myös lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä tekijälle voi syntyä VahL 5:2 mukainen vahingonkorvausvelvollisuus, mikäli uhrille on aiheutunut teosta haittaa. HEVA:n suositusten mukaan uhrille voidaan korvata 1000 - 30 000 euroa riippuen lapsen iästä ja seksuaalisten hyväksikäyttökertojen määrästä. Etenkin lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt saattavat aiheuttaa nuorelle uhrille pysyvää haittaa, mikä on omiaan vaikuttamaan vahingonkorvauksen määrään.¹¹³ Esimerkki tapauksesta, jossa tällainen vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä lapselle aiheutuneesta pysyvästä haitasta on työssä myöhemmin esiteltävä korkeimman oikeuden tapaus KKO 2014:48.

2.3.1 Lapsiin kohdistuvat raiskaukset

Rikoslaissa mielenkiintoisen tapausten ryhmän muodostavat ne teot, joissa alle 16-vuotiaaseen lapseen kohdistetaan seksuaalinen teko, joka sisältää sukupuoliyhteyden. Sukupuoliyhteys alle 16 vuotiaan kanssa tulkitaan lähtökohtaisesti lapsen törkeäksi seksuaaliseksi hyväksikäytöksi, eikä tällöin tekoa kutsuta raiskaukseksi. Kuitenkin rikoslain säännöksistä voitaisiin tulkita, että raiskauksen teon kohteena voitaisiin myös pitää alle 16-vuotiasta lasta. RL 20:1.2 mukaan raiskauksesta tuomitaan se, joka käyttää hyväkseen toisen tiedotonta tilaa, sairautta, vammaisuutta, pelkotilaa tai muuta avutonta tilaa¹¹⁴. Pykälää voisi tulkita niin, että alle 16-vuotias lapsi on ikänsä ja asemansa vuoksi lain tarkoittamassa avuttomassa tilassa tai muuten kykenemätön puolustamaan itseään. Näin ollen 2 momenttia voitaisiin tulkita niin, että alle 16-vuotias voisi olla 1 §:n mukaisen teon kohteena. Näin herääkin kysymys, mitä lain säännöstä tulee soveltaa silloin kun alle 16-vuotias lapsi on pakotettu sukupuoliyhteyteen.

Ruotsin vallan aikaista vuoden 1734 lakia säädettäessä katsottiin, että lapsiin ei voisi kohdistua raiskausrikosta. Syy, jonka vuoksi näin katsottiin oli se, että penetraatio ei voisi kohdistua lapseen lapsen kehittymättömyyden vuoksi, jolloin lasta ei voisi tämän iän ja fyysisen kehit-

¹¹² KKO 2015:54

¹¹³ Oikeusministeriö 2014, 36

¹¹⁴ RL 39/1889

tymättömyyden vuoksi raiskata.¹¹⁵ Tämän johdosta seksuaalirikoksiin katsottiin tarpeelliseksi säätää omat lait niitä rikoksia varten, joissa teko kohdistui lapseen. Seksuaalirikoksia määrittävää 20 lukua pyrittiin selkeyttämään lapsien seksuaalisten hyväksikäyttöjen lakiuudistuksella 540/2010. Uudistuksen oli tarkoitus kriminalisoida nimenomaan niitä tekoja, joissa alle 16-vuotiaaseen oli kohdistettu sukupuoliyhteys.

Jotta alle 16-vuotiaaseen lapseen kohdistunutta sukupuoliyhteyttä ei voisi tulkita raiskaukseksi, päätettiin kyseiselle teolle säätää oma kohta laissa¹¹⁶. Kuten edellä kappaleessa 2.2. kerrottiin, 6 §:stä poistettiin sukupuoliyhteys, ja teko lisättiin 7 §:n 1 kohtaan. Näin ollen sukupuoliyhteyttä lapsen kanssa ei voitaisi tulkita lapsen raiskaukseksi, sillä teko oli nyt eritelty rikoslakiin omana kohtanaan.

Seikka, joka erottaa raiskauksen ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön toisistaan on näiden lainsäädännön lähtökohta. Alle 16-vuotiaalle tehtyyn sukupuoliyhteyteen ei voisi soveltaa raiskauksen säännöksiä, sillä raiskaus ja lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset rakentuvat eri tunnusmerkistöille. Lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä merkitystä ei ole sillä antoiko uhri tekijälle suostumuksensa, sillä lapsen suostumuksella tai lapsen suhtautumisella tekoon ei ole merkitystä. Alle suojaikärajan olevan lapsen katsotaan ikänsä puolesta olevan liian nuori tekemään itseään koskevia seksuaalisia päätöksiä. Näin ollen lapsi on liian nuori antamaan sukupuoliyhteyteen johtavaa suostumustaan. Raiskauslainsäädäntö puolestaan pohjautuu suostumukselle, sillä uhrin suostumuksen puute tekee teosta raiskauksen. Raiskauksen ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lainsäädännön lähtökohdat ovat edellä kerrotun tavoin erilaisia, minkä vuoksi tekijä, joka on sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan kanssa tulisi tuomita kahdesta rikoksesta, raiskauksesta ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.¹¹⁷ Suomessa kuitenkin tekijää ei tuomita näistä kahdesta rikoksesta, sillä lapselle tehty seksuaalinen teko, joka sisältää sukupuoliyhteyden on RL 20:7.1 1 kohdassa erikseen säännelty lain selkeyden luomiseksi.

2.3.2 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö määritellään RL 20:7. Tämän pykälän 1 momentin mukaan teko katsotaan törkeäksi, jos tekijä on sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan kanssa, tai jos tekijä on 6 §:n 2 momentin mukaisesti sukupuoliyhteydessä jo 16-vuotiaan mutta alle 18-vuotiaan kanssa. RL 20:7.2 mukaan törkeäksi seksuaaliseksi hyväksikäytöksi katsotaan teot, jotka ovat 6 §:n mukaisia seksuaalisia hyväksikäyttöjä, ja jokin seuraavista ankaroitamisper-

¹¹⁵ Utriainen 2014, 276

¹¹⁶ Utriainen 2014, 276

¹¹⁷ Oikeusministeriö A 2012, 71

rusteista täyttyy. Teko katsotaan törkeäksi, jos ”*teon kohteena on lapsi, jolle rikos on lapsen iän tai kehitystason vuoksi omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa, tai jos rikos tehdään nöyryyttävällä tavalla, taikka jos rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle lapsen tekijää kohtaan tuntemaan luottamuksen tai muusta tekijästä johtuvan erityisen riippuvan aseman vuoksi*”. Lisäksi törkeä tekemuoto edellyttää teon olevan kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tekijä voidaan tuomita lapsen törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.¹¹⁸

Tuomioistuimen kokonaisarvioinnilla on suuri merkitys perustekomuodon ja törkeän tekemuodon rajanvedossa. Mikäli tuomioistuin katsoo, että tapaus ei ole kokonaisuudessaan törkeä, voi se tuomita tekijän perustekomuotoisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Lähtökohteisesti lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla tekoa ei pidetä kokonaisuutena törkeänä, mikäli hyväksikäyttö on ollut lievää.¹¹⁹ Tällöin siitäkin huolimatta, että teossa täyttyy jokin ankaroittamisperuste, tekoa voidaan pitää perustekomuotoisena. Korkein oikeus on todennut tapauksessaan KKO 2011:102, että seksuaalirikokset ovat vakavia rikoksia, joissa usein jokin ankaroittamisperuste täyttyykin ilman, että teko olisi luonteeltaan törkeä. Tämän takia etenkin seksuaalirikosten kohdalla kokonaisarvioinnille annetaan suuri painoarvo. Kokonaisarvioinnissa huomiota kiinnitetään etenkin tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen ja heihin liittyviin seikkoihin sekä teon luonteeseen, tekotapaan ja teon vahingollisuuteen.¹²⁰ Näin ollen voidaan todeta lapsen seksuaalisen hyväksikäytön osalta merkitystä olevan enemmän uhrin ja tekijän välisellä suhteella ja teon vahingollisuudella lapsen kehitykseen ja kasvuun kuin sillä, että jokin törkeän tekemuodon ankaroittamisperuste täyttyisi.

2.3.3 Törkeän tekemuodon ilmeneminen oikeuskäytännössä

Yksittäiseen tapaukseen sovellettavan rikosnimikkeen valintaan vaikuttavat tapauksen tekoolosuhteet, tekotapa ja uhrin ja tekijän välinen suhde. Tuomioistuimet ottavat nämä edellä mainitut seikat huomioon siinä kokonaisarvioinnissaan, jota ne tekevät pohtiessaan tapauksen ratkaisua. Jokainen tapaus on lähtökohdiltaan tai tekotavaltaan erilainen, minkä vuoksi jokaista tapausta tulee käsitellä yksilöllisesti. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla tuomioistuimet joutuvat ottamaan arvioitavaksi lapsen kehityksen ja lapsen aseman teossa, sillä teko saattaa vaikuttaa lapsen henkiseen kehitykseen vahvasti. Kappaleessa esitetään lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän hyväksikäytön rajanvetoa oikeuskäytännön valossa. Tuomioistuimet pohtivat rajanvedon yhteydessä samoja asioita niin raiskausrikosten kuin lasten seksuaalisten hyväksikäyttörikosten kohdalla.

¹¹⁸ RL 39/1889

¹¹⁹ Rautio 1999, 403

¹²⁰ KKO 2011:102

Pohdittavaksi tulevat teko-olosuhteet, mahdolliset kvalifiointiperusteet, mahdolliset koven-
tamis- tai lieventämisperusteet sekä tärkeimpänä teon törkeyden arviointi. Nämä edellä mai-
nitut pohdittavaksi tulevat asiat ovat tuomioistuinten kokonaisarviointia, jolle todellisuudessa
annetaan suurin painoarvo tuomion harkinnassa.

Seuraava KKO:n tapaus kuvaa kokonaisarvioinnin vaikutusta törkeän tekemuodon soveltami-
seksi. KKO on tapauksessa KKO 2011:102 joutunut arvioimaan rajanvetoa lapsen seksuaalisen
hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön välillä. Tapauksessa tekijä oli
kosketellut lapsenlapsensa eli uhrin rintoja ja sukuelintä useiden vuosien ajan. Tapaukseen
sovellettiin vanhaa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lainsäädäntöä (563/1998), joka kuiten-
kin on sisällöltään sama kuin nykyinen. Ainoa merkittävä ero, jolla on merkitystä kyseiseen
tapaukseen uuden ja vanhan lainsäädännön välillä, on seksuaalisen teon määritelmä, jossa
tekijän tuli tavoitella seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä. Tapauksessa KKO totesi kyseessä
olevan tällainen lain määrittelemä seksuaalinen teko, jolloin lapsen seksuaalisen hyväksikäy-
tön tunnusmerkit täyttyivät. Kysymys siitä, täyttyikö teossa myös törkeä lapsen seksuaalinen
hyväksikäyttö, KKO totesi päätöksessään, että tekijän ja uhrin välillä oli heidän sukulaisuus-
suhteensa vuoksi lain määrittelemä erityinen luottamus (20:7 3 kohta), minkä vuoksi yksi kva-
lifiointiperuste täyttyi. Myös toinen törkeän tekemuodon kvalifiointiperuste (20:7.2 1 kohta)
täyttyi, sillä kyseessä oli lapsi, jolle teko oli omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa. Näin
ollen kaksi törkeän tekemuodon ankaroittamisperustetta täyttyivät. KKO totesi perustelujensa
kohdassa 13, että mikäli teossa on käsillä useampi ankaroittamisperuste, voidaan teko lähtö-
kohtaisesti katsoa törkeäksi. Kuitenkin seksuaalirikosten kohdalla painopiste törkeyden arvi-
oinnissa on enemmän siinä, kuinka paheksuttavana tekoa voidaan pitää. Paheksuttavuuteen
vaikuttavat teon luonne, tekotapa ja sen vahingollisuus. Näin ollen lapsen seksuaalisissa hy-
väksikäytöissä kokonaisarvioinnille on annettu suurempi painoarvo kuin ankaroittamisperus-
teiden täyttymiselle. Tapauksen kokonaisarvioinnissa KKO totesi, että seksuaalista koskette-
lua on tapahtunut viisi kertaa kuuden vuoden aikana eikä koskettelu ole edennyt vakavam-
maksi loukkaukseksi, jolloin tekoa ei voida pitää niin paheksuttavana, että sitä voitaisiin pitää
kokonaisuutena törkeänä. KKO tuomitsi tekijän lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.¹²¹
KKO:n tapauksen ratkaisusta oli eri mieltä yksi oikeusneuvos. KKO oli perustellut ratkaisunsa
muun muassa siihen, että tapauksessa esiintynyttä koskettelua ei voitu pitää lain tarkoitta-
mana törkeänä tekona. Eri mieltä olleen oikeusneuvoksen mukaan koskettelua ei voida pitää
vähemmän paheksuttavana tekona, sillä myös kyseinen tekotapa voi olla omiaan aiheutta-
maan vahinkoa lapsen kehitykselle tämän iän ja kehitystason vuoksi. Lisäksi eri mieltä ollut
oikeusneuvos katsoi teon törkeyden puolesta puhuvan uhrin ja tekijän välinen riippuvuus- ja

¹²¹ KKO 2011:102

luottamussuhde, jonka vuoksi teosta olisi tullut tuomita törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä.

Toisessa KKO:n tapauksessa myös kokonaisarviointi on saanut suurimman painoarvon ratkaisussa. KKO:n tapauksessa KKO 2014:48 tekijä oli kosketellut 1-3-vuotiasta uhria seksuaalisesti olennaisella tavalla sukupuolielimen ja peräaukon alueelta ja saanut lapsen koskettelemaan itseään käsillä ja suulla. Uhri oli tapahtuneen vuoksi alkanut oireilemaan ja käyttämään selaista kieltä, joka ei ollut normaalia sen ikäiselle lapselle. KKO katsoi tekoon sovellettavaksi RL 20:7.2 säännöksen, jonka mukaan tekoa pidetään törkeänä, jos rikoksen kohteena on lapsi, jolle rikos tämän iän ja kehitystasonsa vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa. Näin ollen tapaus täytti lainkohdan ja KKO katsoi teon näin täyttävän törkeän tekemuodon tunnusmerkit. Korkein oikeus perusteli törkeää tekemuotoa sillä, että lapsi on ollut tekoaikana nuori, tekijänä on ollut uhrin oma vanhempi ja teossa tapahtunutta koskettelua voidaan verrata sukupuoliyhteyteen, vaikka teko onkin tehty sormin eikä sukupuolielimellä. Kuitenkin keskeisin syy, joka puolsi törkeää tekemuotoa KKO:n perusteluissa oli lapselle aiheutunut todellinen psyykinen vahinko. Tekijä tuomittiin törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä kolmen vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen.¹²² Näin ollen voidaan todeta kyseisen tapauksen perusteella, että KKO antaa painoarvoa myös lapsen kehityksen todelliselle vahingoittumiselle.

KKO tapaus KKO 2011:102 oli samanlainen kuin KKO 2014:48. Kuitenkin KKO katsoi uudemman vuoden 2014 tapauksen olleen kokonaisuudessaan törkeä, kun taas vanhempi vuoden 2011 tapaus katsottiin perustekomuodoksi. Seikat, jotka ovat olleet omiaan vaikuttamaan kokonaisarviointiin ja törkeän tekemuodon soveltamiseen on ollut uhrin ikä ja tekotapa. Uudemmassa tapauksessa uhri oli 3-vuotias kun vanhemmassa uhri oli tekoaikoina iältään 7-13-vuotias. Vuoden 2014 tapauksessa uhria oli kosketeltu sukupuolielimeen ja peräaukkoon ja uhri oli saatu koskettelemaan myös tekijää. Vuoden 2011 tapauksessa tekijä oli kosketellut uhrin intiimialueita useita kertoja, mutta koskettelu ei ollut edennyt sen pidemmälle. Voidaan olettaa, että vuoden 2014 tapauksessa tekijän koskettelu on ollut intiimimpää ja seksuaalisempaa. Kolmas vaikuttava seikka on ollut uhrin ja tekijän välinen suhde. Vuoden 2011 tapauksessa tekijä oli uhrin iso-isä kun vuoden 2014 tapauksessa tekijä puolestaan uhrin isä. Laista voidaan tulkita, että mitä läheisempi uhrin ja tekijä välinen suhde on, sitä törkeämpänä tekoa voidaan pitää (RL 20:7.2 kohta c). Merkittävin vaikuttava seikka, jolla korkein oikeuskin perusteli päätöstään oli lapselle aiheutunut todellinen henkinen vahinko. Vuoden 2014 tapauksessa lapsi alkoi oireilemaan ja käyttäytymään poikkeavasti. Poikkeava käytös pystyt-

¹²² KKO 2014:48

tiin yhdistämään tekoon, minkä vuoksi voitiin katsoa teon nimenomaisesti aiheuttaneen lapsen oireilun.

Molemmat edellä esitetyt tapaukset ovat hyviä esimerkkejä siitä, kuinka tuomioistuimet, kuten KKO joutuu pohtimaan tapauksia yksityiskohtaisesti. Sovellettavan rangaistusnimikkeen valinnan jälkeen tuomioistuin joutuu pohtimaan rangaistuksen mittaamista eli sitä kuinka pitkäksi ja ankaraksi tuomio mitoitetaan.

2.3.4 Lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen rangaistuskäytäntöä

Lakia lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja törkeästä hyväksikäytöstä muutettiin lailla 540/2011. Edellä onkin jo mainittu muutamia säännöksiä, jotka kyseisellä lakiuudistuksella muutettiin. Teon tunnusmerkkien lisäksi samaisessa lakiuudistuksessa rangaistuskäytäntöä muutettiin lakiuudistuksessa vähimmäisrangaistuksen osalta. Lakiuudistuksessa perustekomuodon (20:6) vähimmäisrangaistus nostettiin 14 vuorokaudesta neljään kuukauteen. Syy vähimmäisrangaistuksen nostoon oli lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vaikutusten käsityksen muuttuminen. Vanha lainsäädäntö ei vastannut tämänhetkistä käsitystä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön paheksuttavuudesta ja vahingollisuudesta. Nykypäivänä pystytään laatimaan tarkempia tutkimuksia ja selvityksiä seksuaalirikosten vaikuttavuudesta lapseen, jolloin selvyys hyväksikäyttöjen vaikutuksesta lapsen kehitykseen on yhä helpompi saada selville.¹²³

Edellisessä kappaleessa 2.2.3 esiteltiin korkeimman oikeuden tapaus KKO 2011:102, jossa tekijä oli seksuaalisesti kosketellut uhria, joka oli tekoaikoina 7-13-vuotias, ja jossa tekijä tuomittiin lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä yhden vuoden ja neljän kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Rangaistusasteikko kyseisestä rikoksesta on rikoksen tekoaikana voimassa olevan lain (563/1998) mukaan vähintään 14 vuorokautta ja enintään neljä vuotta¹²⁴. KKO 2011:102 tapauksessa tekijälle määrätty vankeus ei ollut edes puolta teon maksimirangaistuksesta vaikka teko täytti täysin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkit. Korkein oikeus totesi ratkaisun perusteluissaan, että rangaistuksen pituuteen vaikuttaa se, kuinka vahingollinen teko on ollut lapsen kehityksen kannalta. Vahingollisuuteen vaikuttaa se, kuinka läheinen lapsen ja tekijän välinen suhde on ollut.¹²⁵ Tapauksessa KKO 2011:102 tuomioon vaikutti myös korkeimman oikeuden aiemmin antama samankaltainen ratkaisu tapauksessa KKO 2010:52¹²⁶. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa KKO:n tapauksessa KKO 2010:52 tekijä tuomittiin yhden vuoden ja kahden kuukauden mittaiseen ehdolliseen vankeusrangais-

¹²³ HE 282/2010 vp, 13-14

¹²⁴ Rautio 1999, 398

¹²⁵ KKO 2011:102

¹²⁶ Ibid.

tukseen. Tapauksessa tekijä oli ottanut valokuvia 8-10-vuoden ikäisen uhrin alaruumiista ja sukuelimestä tämän nukkuessa sekä seksuaalisesti kosketellut tätä. Kyseisessä tapauksessa tekijä tuomittiin sekä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä että seksuaalisesta hyväksikäytöstä (20:5), sillä uhri oli ollut tekohetkellä puolustuskyvyttömässä tilassa ollessaan unessa, ja tekijä on käyttänyt hyväkseen tätä tilaa ja ottanut kuvia tästä. Tekijän ja uhrin välillä ei ole ollut lain määrittelemää luottamus- tai riippuvuussuhdetta.¹²⁷ Seksuaalinen hyväksikäyttö vanhan lainsäädännön 563/1997 5 §:n 2 momentin mukaan on teko, jossa uhrille tehdään seksuaalisia tekoja tämän ollessa puolustuskyvyttömässä tilassa¹²⁸. Sekä tapauksessa KKO 2011:102 että KKO 2010:52 tekijä oli kosketellut uhria seksuaalisesti useita kertoja. Vaikka tapaukset olivat samankaltaisia, päätti KKO kuitenkin määrätä vuoden 2011 tapauksessa ankaramman rangaistuksen. Syitä ankaramman rangaistuksen määräämiselle oli muun muassa se, että vuoden 2011 tapauksessa oli vahingoitettu lapsen ja vanhemman välistä luottamus- ja riippuvuussuhdetta.¹²⁹

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2014:48, joka esiteltiin myös kappaleessa 2.2.3, KKO tuomitsi tekijän törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä kosketeltuaan 1-3-vuotiasta lastaan seksuaalisesti sukupuolielimen ja peräaukon alueelta. Tapauksessa yksi painavimmista perusteista, jonka vuoksi teko katsottiin törkeäksi oli teon vaikutus lapsen käyttäytymiseen. Törkein teon perusteella tekijä tuomittiin törkeään rangaistusasteikon mukaisesti teosta. KKO tuomitsi tekijän kolmen vuoden mittaiseen vankeusrangaistukseen.¹³⁰

Edellä esiteltyjen oikeustapausten rangaistukset lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on määrätty hieman yli vuoden mittaisiksi. RL mukaan lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä voidaan tuomita enintään neljän vuoden mittainen rangaistus¹³¹. Törkeän tekemuodon kohdalla esitetyn oikeustapausten rangaistus määrättiin kolmen vuoden mittaiseksi. RL mukaan törkeästä tekemuodosta tuomittava maksimirangaistus on kymmenen vuotta¹³². Esitettyjen oikeustapausten perusteella voidaan todeta, että vaikka teko käsittäisikin selkeästi teon tunnusmerkit, ei teosta tuomittavan rangaistuksen pituus ole edes puolta rangaistusmaksimista. Näin ollen voidaan työssä esiteltyjen tapausten perusteella todeta, että KKO:n antamat rangaistukset ovat olleet alle puolet maksimirangaistuksesta eli yleisesti lieviä.

¹²⁷ KKO 2010:52

¹²⁸ Rautio 1999, 395

¹²⁹ KKO 2011:102

¹³⁰ KKO 2014:48

¹³¹ RL 39/1889

¹³² Ibid.

2.3.5 Rangaistuskäytäntö selvitysten valossa

Oikeustieteen tutkijat ja korkein oikeus ovat laatineet seuraavaksi esiteltäviä selvityksiä ja tutkimuksia lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusten mittaamisesta, mitkä ilmentävät melko yhtenäistä rangaistuskäytäntöä. Rangaistusten mittaamista vaikeuttaa se, että jokainen tapaus on erilainen vaikka tapauksissa olisikin käsillä yleisesti samat teon tunnusmerkit kuten seksuaalinen koskettelu.

Oikeustieteen tohtori ja oikeusneuvos Päivi Hirvelä on väitöskirjassaan lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä tutkinut ja selvittänyt lapsen seksuaalirikosten rangaistuskäytäntöä. Hirvelä jakaa tutkimuksessaan rangaistukset tekemuotojen perusteella kolmeen vyöhykkeeseen. Alla olevassa taulukossa 2 esitetään Hirvelän vyöhykejako, mistä ilmenee rikosnimike, rangaistuksen pituus ja keskeisimmät teon tunnusmerkit.

Vyöhyke	Rikosnimike	Rangaistuksen pituus	Teon tunnusmerkit
1	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	11 kk	Lapsi alle 10-vuotias. Lievä seksuaalinen koskettelu, masturbointi lapsen edessä, sukupuolielimen paljastaminen lapselle
2	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	1 v- 3v 6kk	Lapsi alle 10-vuotias. Tekijä lapselle entuudestaan tuttu. Sukupuolielimen koskettelu, sukupuoliyhteys.
3	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	4 v-10 v	Uhrin ja tekijän välisen riippuvuussuhteen hyväksikäyttö. Uhrin nuori ikä, teon pitkäkestoisuus, sukupuoliyhteys.

Taulukko 2: Päivi Hirvelän vyöhykejako¹³³

Ensimmäinen vyöhyke ilmentää perustunnusmerkistön mukaista seksuaalista hyväksikäyttöä, jossa tuomiot ovat olleet enintään 11 kuukautta vankeutta. Tyypillisiä tunnusmerkkejä, joita tutkimuksessa käytetyissä tapauksissa on esiintynyt, ovat lievä seksuaalinen koskettelu, masturbointi lapsen edessä tai sukuelinten paljastaminen lapsen ollessa noin 10-vuotias.¹³⁴ Hirve-

¹³³ Hirvelä 2006, 527-534

¹³⁴ Ibid. 527-528

län toiseen vyöhykkeeseen kuuluvat teot, joista tuomitaan pääsääntöisesti vähintään reilun vuoden ja enintään kolmen vuoden ja kuuden kuukauden mittaisia rangaistuksia. Teot ovat yleisesti kohdistuneet alle 10-vuotiaisiin lapsiin ja niissä tekijä on uhrille entuudestaan tuttu. Tekotapa vaihtelee sukupuolielimeen koskettelusta sukupuoliyhteyteen. Toisen vyöhykkeen tekonimikkeitä ovat olleet niin perustekomuoto kuin törkeä tekomuoto ja vankeudet on tapauksesta riippuen määrätty niin ehdollisiksi kuin ehdottomiksikin.¹³⁵ Tutkimuksen mukaisen kolmannen vyöhykkeen teot ovat olleet kaikki törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä ja niistä määrätty tuomiot ovat olleet vähintään neljä vuotta ja enintään kymmenen vuotta vankeutta. Tuomiot ovat siis rangaistuksen pituuden osalta vaihdelleet paljon. Tyypillistä näille teoille on ollut uhrin nuori ikä, teon pitkäkestoisuus, sukupuoliyhteys ja tekijän ja uhrin välinen läheinen riippuvuussuhde.¹³⁶ Vyöhykejaosta voidaankin tulkita, että mitä läheisempi suhde tekijällä on uhriin ollut, sitä moitittavammaksi teko on katsottu.

Tutkija Ville Hinkkanen on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksessa Tutkimus rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta selvittänyt, että perusmuotoisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on vuosina 2000- 2007 tuomittu keskimäärin hieman yli kuuden kuukauden mittaisia ehdollisia rangaistuksia ja reilun vuoden (1v 3kk) mittaisia ehdottomia vankeusrangaistuksia.¹³⁷ Minimi kyseisestä rikoksesta on neljä kuukautta vankeutta¹³⁸. Se seikka määrätäänkö rangaistus ehdottomaksi vai ehdolliseksi on tapauskohtainen ja siihen vaikuttaa esimerkiksi tekijän aiempi rikollisuus sekä kyseisestä tapauksesta määrättävän rangaistuksen pituus.¹³⁹ Hinkkanen on edellä mainitussa tutkimuksessa tutkinut myös törkeän tekemuodon keskimääräisiä rangaistuksia. Tutkimuksen mukaan törkeästä hyväksikäytöstä ehdottomien rangaistusten keskimääräinen pituus on ollut kolme vuotta ja neljä kuukautta ja ehdollisten noin vuosi ja seitsemän kuukautta vankeutta. Hinkkasen mukaan noin 80 prosenttia törkeistä seksuaalisista hyväksikäytöistä tuomitaan ehdottomina vankeuksina. Ehdottomaan tuomioon johtaneita syitä ovat seksuaalisen hyväksikäytön useampi tekokerta, teon pitkä kesto, tekijän ja uhrin välinen läheinen suhde ja se, että teko on ollut vakavampaa kuin vain koskettelua. Mikäli hyväksikäyttö ja teko on jatkunut useita vuosia, määrätään tuomio lähes aina ehdottomana.¹⁴⁰

Hirvelän ja Hinkkasen tutkimusten perusteella voidaan todeta, että perustekomuotoisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annettujen rangaistusten pituus on keskimäärin ollut

¹³⁵ Ibid. 529-532

¹³⁶ Ibid. 532-534

¹³⁷ Hinkkanen 2009, 51

¹³⁸ RL 39/1889

¹³⁹ Hinkkanen 2009, 51

¹⁴⁰ Ibid. 42-43

hieman yli vuoden ja tuomiot ovat olleet ehdollisia. Maksimirangaistus perustekomuotoisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on kuusi vuotta, mutta Hinkkasen ja Hirvelän mukaan tuomiot ovat keskimääräisesti olleet reilusti alle puolen välin. Törkeästä hyväksikäytöstä määrätty tuomiot ovat pääsääntöisesti olleet ehdottomia ja kestoaltaan kolmesta neljään vuotta. Törkeän tekemuodon maksimirangaistus lain mukaan on kymmenen vuotta¹⁴¹. Myös törkeän tekemuodon kohdalla rangaistukset ovat olleet alle puolet maksimista. Törkeästä tekemuodosta tuomittujen rangaistusten pituus muistuttaakin enemmän perustekomuodon rangaistuskäytäntöä, jossa maksimirangaistus on kuusi vuotta.

Korkein oikeus on myös laatinut selvityksen oikeuskäytännön perusteella rangaistusten mittaamisesta. Tutkimuksen mukaan rangaistuksen mittaamiseen vaikuttaa yleisesti kolme tekijää; tekotapa, lapsen ikä ja lapsen ja tekijän välinen suhde. KKO:n selvityksessä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittavat rangaistukset voidaan jakaa alla oleva taulukon 3 mukaan neljään tyyppitapaukseen.

Tyyppi	Lapsen ikä	Rangaistuksen pituus	Teon tunnusmerkit
1	Alle 10 v Yli 10 v (14-16 v)	2 v 6 kk	Sukupuoliyhteys
2	Alle 10 v Yli 10 v	1v. 6 kk N. 1 v	Masturbointi lapsen edessä, uhrin pakottaminen koskemaan tekijän sukupuolielimeen. Tekijä muu kuin lapsen vanhempi
3	Alle 10 v Yli 10 v	N. 1 v 6 kk - 1 v	Sukupuolielimen koskettelua
4	Alle 10 v Yli 10 v	6 kk- 1 v 6 kk	Pornografisen aineiston näyttäminen lapselle

Taulukko 3: KKO:n tyyppijako lapsen seksuaalisten hyväksikäyttäjien rangaistusten mittaamisesta¹⁴²

Kaikissa yllä olevissa taulukon tapauksissa tekijä on muu kuin lapsen vanhempi, minkä vuoksi teot on katsottu perustekomuotoiseksi. Taulukon 3 ensimmäisen tyyppin perusteella on tuomit-

¹⁴¹ RL 39/1889

¹⁴² Ojala 2012, 193-195

tu kuuden kuukauden ehdollinen vankeus sukupuoliyhteydestä lähellä suojaikärajaa olevan lapsen kanssa. Lapsen ollessa alle 10-vuotias, tuomio on ollut keskimäärin kaksi vuotta. Ehdollisuus tapauksissa on harkittu edellä työssä mainitun RL:6.9 mukaisten rangaistuslajiin vaikuttavien säännösten perusteella.¹⁴³ Kolmannen tyyppin tekotapoina on ollut masturbointia lapsen nähden tai uhrin pakottamista koskemaan tekijän sukupuolielimeen, eli tekemuoto on ollut melko lievä. Uhrin ikä on vaikuttanut tässäkin tyyppissä, sillä alle 10-vuotiaan kohdalla rangaistus on ollut noin vuosi ja kuusi kuukautta vuotta ja yli 10-vuotiaan kohdalla vankeus on määrätty vuoden tai hieman yli vuoden mittaiseksi. Neljännessä tyyppissä teko on käsittänyt sukupuolielimeen koskettelua. Mikäli uhri on ollut neljännen tyyppin kohdalla alle 10-vuotias, on tekijä tuomittu noin vuoden mittaiseen vankeuteen, ja jos uhri puolestaan on ollut yli 10-vuotias, on vankeus ollut vuodesta vuoteen. Viidennessä tyyppissä teko on käsittänyt pornografisen aineiston näyttämistä lapselle. Vankeus on tyyppin 5 kohdalla ollut noin kuusi kuukautta lapsen ollessa yli 10-vuotias ja puolesta vuodesta vuoteen lapsen ollessa alle 10-vuotias.¹⁴⁴

Edellä mainittujen neljän tyyppin kohdalla tekijä on aina ollut joku muu kuin lapsen vanhempi, minkä vuoksi tekoa ei ole katsottu törkeäksi. Rangaistavuuteen on vaikuttanut olennaisesti se, kuinka vanha lapsi on, kuten taulukosta 3 ja alla olevasta taulukosta 4 voidaan päätellä.

Tyyppiin perusteella voidaan todeta, että mitä nuorempi lapsi on, sitä moitittavammaksi teko on katsottu. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön on todettu vaikuttavan lapsen kehitykseen, minkä vuoksi lapsen nuori ikä tekee teosta moitittavamman. Törkeän tekemuodon kvalifiointiperusteissa mainitaankin, että teko katsotaan törkeäksi, mikäli teko on lapsen ja tekijän välisen riippuvuussuhteen vuoksi omiaan aiheuttamaan vahinkoa lapsen kehitykselle.¹⁴⁵

KKO:n selvitys jakaa myös törkeän tekemuodon osalta rangaistukset tyyppiluokkiin, jotka on esitetty alla olevassa taulukossa 4. Jokaisessa tyyppissä tekijänä on lapsen vanhempi ja lapsi on iältään keskimääräisesti 10-vuotias. Merkittävä ero taulukon 3 ja 4 välillä onkin uhrin ja tekijän välinen suhde, sillä kuten edellä mainittiin, lapsen ja vanhemman välisen luottamussuhteen hyväksikäyttäminen tekee teosta lähtökohtaisesti törkeän. KKO:n selvityksen perusteella voidaan sanoa, että lapsen iällä on merkitystä rangaistuslajin valintaan. Edellä olevan taulukon 3 kohdalla voitiin jo todeta, että mitä nuorempi lapsi on, sitä vakavammaksi teko katsotaan. Alla olevassa taulukossa lapsi on lähtökohtaisesti alle 10-vuotias, jolloin teko katsotaan jo lapsen iän perusteella törkeäksi, sillä kuten tässä työssä on todettu, mitä nuorempi lapsi on iältään, sitä suurempi todennäköisyys on, että teko vaikuttaa lapsen kehitykseen.

¹⁴³ Ibid. 193

¹⁴⁴ Ibid. 194-195

¹⁴⁵ RL 39/1889

Tyyppi	Lapsen ikä	Rangaistuksen pituus	Tunnusmerkit
1	Alle 10 v Yli 10 v	5 v 4 v	Sukupuoliyhteys useita kertoja. Tekijänä lapsen vanhempi.
2	Alle 10 v 8-12 v Yli 10 v	3 v - 3 v 6 kk 2 v - 3 v 2 v - 2 v 6 kk	Masturboinnin katselu, erektiossa olevan sukupuolielimen koskettelu, seksuaalinen koskettelu. Tekijänä lapsen vanhempi.
3	Alle 10 v	1 v - 1 v 6 kk	Seksuaalinen koskettelu. Tekijänä lapsen vanhempi.

Taulukko 4: KKO:n tyyppijako törkeän lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen rangaistusten mittaamisesta¹⁴⁶

Ensimmäiselle tyyppiluokalle ominaista on ollut intensiivinen ja useita tekokertoja käsittävä sukupuoliyhteys. Tapauksissa, joissa lapsi on ollut alle 10-vuotias, rangaistus on mitoitettu viiden vuoden kohdalle, kun taas yli 10-vuotiaiden kohdalla rangaistukset ovat olleet neljä vuotta.¹⁴⁷

Toisessa tyyppiluokassa teko on käsittänyt masturboinnin katselua ja erektiossa olevan sukupuolielimen koskettelua tai muuta seksuaalista koskettelua. Rangaistus on vaihdellut lapsen iästä riippuen. Lapsen ollessa alle 10-vuotias rangaistus on ollut vähintään kolme vuotta ja enintään kolme vuotta ja kuusi kuukautta. Mikäli lapsi puolestaan on hieman vanhempi eli noin 8-12-vuotias, rangaistus on mitoitettu vähintään reiluun kahteen vuoteen ja enintään kolmeen vuoteen. Jos taas lapsi on reilusti yli 10-vuotias, on rangaistus ollut vähintään kaksi vuotta ja enintään kaksi vuotta ja kuusi kuukautta vankeutta.¹⁴⁸

Kolmannessa tyyppiluokassa teko on ollut melko lievää seksuaalista koskettelua, mutta se on kuitenkin kokonaisarviointissa katsottu törkeäksi. Rangaistus on mitoitettu vähintään vuodesta enintään vuoden ja kuuden kuukauden mittaiseksi lapsen ollessa alle 10-vuotias.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Ojala 2012, 196

¹⁴⁷ Ibid. 196

¹⁴⁸ Ibid. 196

¹⁴⁹ Ibid. 196

Johtopäätöksenä kyseiselle KKO selvitykselle voidaan sanoa, että mitä nuorempi lapsi on, mitä läheisempi suhde tekijällä ja uhrilla on, mitä pidempään hyväksikäyttöä on tapahtunut sekä mitä intensiivisempää se on ollut, sitä ankarampia rangaistuksia määrätään.

Hinkkasen, Hirvelän ja KKO:n tutkimusten perusteella voidaan sanoa, että lain antamaa enimmäisrangaistusta niin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kuin törkeän hyväksikäytön kohdalla ei tuomita kovinkaan helposti. Ilmeisesti nämä maksimit on jätetty niille tapauksille, jotka todellisuudessa ilmentävät moitittavaa tekoa.

3 Seksuaalirikokset rikoslaissa ja lakimuutokset

Lainsäädäntö on muuttunut useaan kertaan rikoslain perustamisesta eli vuodesta 1889 lähtien, jolloin myös kriminalisoinnin piiriin on tullut lisää tekoja. Uudet säännökset eivät synny tyhjästä, vaan uuden lain laatimiseen tulee aina olla jokin peruste. Jokaisen lakiuudistuksen taustalla on esityksiä ja ehdotelmia uudeksi laiksi, joita ovat esimerkiksi eduskunnan lakivaliokunnan mietintö tai hallituksen esitys. Kyseisissä esitöissä on perusteltu uuden lain tarve sekä uuden lain sisältö. Seuraava kappale jakautuu kahtia, ensimmäisessä osassa esitetään raiskausrikosten ja lasten seksuaalisten hyväksikäyttörikosten ilmoitusmääriä viimeisten vuosikymmenien aikana sekä syitä ilmoitusmäärien muutoksiin. Toisessa osassa puolestaan esitellään lakimuutoksia ja uudistuksia, joita vuodesta 1889 lähtien seksuaalirikoksiin on kohdistunut.

3.1 Raiskaus ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tilastoina

Seksuaalirikokset ilmenevät kokonaisrikollisuutena ja viranomaisten tietoon tulleina seksuaalirikoksina¹⁵⁰. Kokonaisrikollisuus saadaan yhdistämällä viranomaisten laatimiin tilastoihin kansalliset uhritutkimukset ja naisille tehdyt naisuhritutkimukset¹⁵¹. Seksuaalirikosten kuten muidenkin rikosten kohdalla kaikki tapaukset eli koko rikollisuus ei aina tule viranomaisten tietoon, jolloin tilastot eivät aina kerro totuutta koko rikollisuuden määrästä. Sitä osaa rikollisuudesta, joka ei tule viranomaisten tietoon kutsutaan piilorikollisuudeksi. Piilorikollisuus tarkoittaa siis kaikkea sitä rikollisuutta joka jää kirjaamatta.¹⁵² Seksuaalirikosten todellista määrää on vaikea selvittää ja piilorikollisuuden määrä onkin suuri. Seksuaalirikosten kohdalla piilorikollisuuden voidaan ajatella johtuvan esimerkiksi häpeästä. Uhri ei välttämättä halua kenenkään tietävän tapahtuneesta seksuaalirikoksesta tai uhri saattaa pelätä joutuvansa uudestaan rikoksen kohteeksi jos kertoo tapahtuneesta poliisille.

¹⁵⁰ Ojala 2014, 7

¹⁵¹ Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2005, 79

¹⁵² Heinonen & Lappi-Seppälä 2013, 80

Viranomaisten laatimiin tilastoihin vaikuttavat ajan saatossa muuttuneet tilastointitavat ja lainsäädännön uudistukset ja muutokset. Tilastointitavat ovat parantuneet teknologian kehittymisen ja uusien työvälineiden johdosta, minkä vuoksi rikollisuudesta saadaan parempi ja totuudenmukaisempi kuva kuin aiemmin. Näin ollen rikollisuus ei välttämättä ole kasvanut, vaan tutkimustavat ovat vain kehittyneet. Tilastointitapojen kehittymisen lisäksi ilmoitusmäärien kasvuun on olennaisesti vaikuttanut lainsäädännön muutokset. Lakiuudistuksissa syntyneet uudet säännökset ovat tuoneet kriminalisoinnin piiriin lisää rangaistavia tekoja, minkä vuoksi myös rikollisuuden määrä on kasvanut. Esimerkiksi raiskausta koskeva 1 pykälä on muuttunut ja laajentunut, jonka vuoksi raiskauksen piiriin on tullut uusia teon tunnusmerkkejä, joista tekijä on voitu tuomita.

Vuonna 2007 poliisin tietoon tuli noin 2000 seksuaalirikosta, joista puolet oli lapsen seksuaalisen hyväksikäyttäjän, noin kolmasosa raiskauksia ja noin viidesosa muita seksuaalirikoksia¹⁵³. Tänä päivänä raiskauksia ilmoitetaan poliisille vuosittain noin 500- 700 kappaletta¹⁵⁴. Lapsen hyväksikäytössä hyväksikäyttöilmoitusta ei tee aina uhri itse tai edes uhrin vanhempi, sillä omalle lapselleen tehtyä tekoa ei haluta myöntää tai mahdollisesti oman puolison teosta ei haluta kertoa viranomaisille. Uhrin itsensä tekemään ilmoituserhkyyteen vaikuttaa myös se, että uhri ei nuoren ikänsä vuoksi ymmärrä tullessaan hyväksikäytetyksi. Monesti lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö huomataan jonkun ulkopuolisen toimesta, kuten lapsen opettajan, hoitajan tai lääkärin. Edellä mainituilla tahoilla onkin laissa määritelty ilmoitusvelvollisuus ilmoittaa havaitsemistaan hyväksikäytöistä poliisille tai lastensuojeluun.

Raiskausten uhrin puolestaan ovat jo aikuisia, jolloin useimmiten he itse päätyvät tekemään ilmoituspäätöksen. Raiskauksen voi myös huomata lääkäri, jos uhri on teon yhteydessä saanut ruhjeita tai muita vakavia vammoja ja ajautuu lääkäriin. Vaikka tarkkaa tietoa seksuaalirikosten määrästä on vaikea saada, voidaan tilastoista kuitenkin yleisesti nähdä, että raiskaukset ja lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt ovat lisääntyneet viime vuosikymmeninä¹⁵⁵.

3.1.1 Raiskausrikokset 1900- luvulla

RL 20.1 mukaan raiskaus on ilman toisen suostumusta tapahtunut pakotettu sukupuoliyhteys¹⁵⁶. Raiskausrikoksen lainsäädäntö on kehittynyt paljon viimeisten vuosikymmenten aikana. Vuonna 1889 rikoslakia säädettäessä raiskauksesta käytettiin termiä väkisinmakaaminen ja

¹⁵³ Väkivallan vähentäminen B 2014

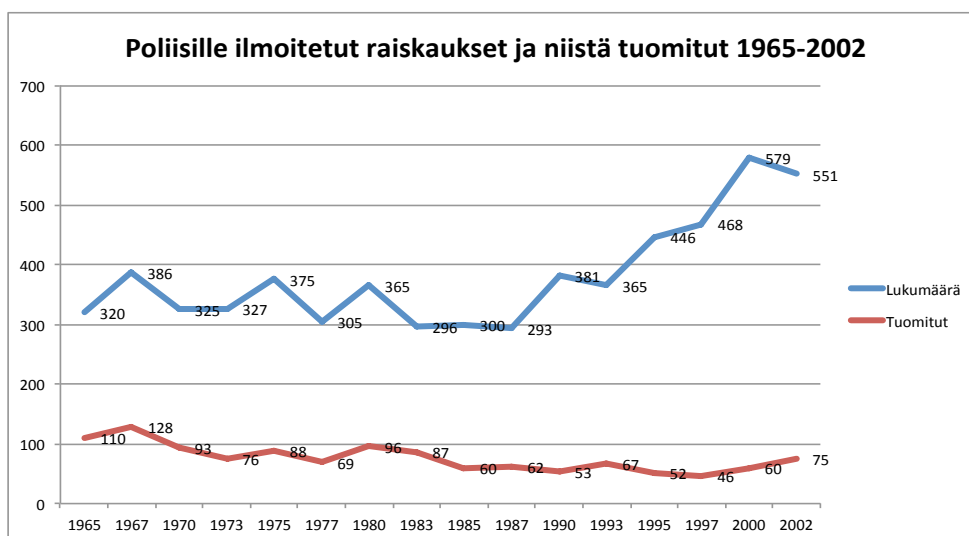
¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Utriainen 2010, 10-11

¹⁵⁶ RL 39/1889

rangaistussäännöksellä pyrittiin kriminalisoimaan siveellisyttä loukkaavia tekoja ja aviope-toksia. Väkinimakaamisen termi muutettiin vuonna 1999 rikoslain kokonaisuudistuksen yh-teydessä raiskaukseksi.¹⁵⁷ Vuonna 1971 RL 20 lukua uudistettiin ja raiskausrikoksen sääntelyn lähtökohdaksi ja tavoitteeksi otettiin moraalikäsitteistä riippumattoman yksilönsuojan peri-aate. Aiemmin lainsäädännön tavoitteena oli suojata absoluuttista sukupuolimoraalia, jolla pyrittiin vaikuttamaan ihmisten seksuaaliseen käyttäytymiseen. Absoluuttisella sukupuolimo-raalilla haluttiin kieltää myös avioliiton ulkopuoliset suhteet.¹⁵⁸

Moraalikäsitteistä riippumattomalla yksilönsuojan periaatteella suojaa haluttiin antaa ni-menomaan yksilöille. Syy sääntelyn tavoitteen muutokseen oli se, että siveellisyttä tukevalla lainsäädännöllä ei todellisuudessa pystytty tehokkaasti ohjaamaan seksuaalista käyttäytymis-tä, eikä rikoslainsäädännön haluttu olevan se keino, jolla tätä käyttäytymistä ohjattaisiin.¹⁵⁹ Siveellisuuden ja sukupuolimoraalin noudattamisen täytyisi lähteä siis henkilöstä itsestään, jolloin siveellisyttä suojaava rangaistussääntely koettiin tarpeettomaksi. Alla olevassa kuviossa on esitetty vuosien 1965-2002 raiskausrikosten määrää ja se, kuinka paljon kyseisinä vuosina tekijöitä on tuomittu raiskauksesta. Kuvion 1 lukumäärät ovat poliisin tietoon tulleita rikoksia, joten kuvio ei kerro todellista kokonaismäärää.

Kuvio 1: Poliisille ilmoitetut raiskaukset ja niistä tuomitut vuosina 1965-2002¹⁶⁰

1800-1900-lukujen vaihteessa raiskauksia ilmoitettiin viranomaisille vähän, noin alle kymme-nen vuodessa. 1900-luvun alussakaan ilmoitusmäärät eivät olleet suuria, sillä ilmoituksia teh-

¹⁵⁷ Ojala 2014, 51

¹⁵⁸ HE 52/1970 vp, 1

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Utriainen 2010, 298

tiin noin 30 vuodessa.¹⁶¹ Kuvion 1 mukaan 1960-luvulla raiskausilmoitusten määrä oli lähes 400 kappaletta vuodessa. Ilmoitusten määrä pysytteli melko tasaisena vuosina 1970-1993 kunnes taas lähestyttäessä 2000-lukua niiden määrä nousi reiluun 500.¹⁶² Syitä ilmoitusmäärien kasvuun voivat olla esimerkiksi ilmoitusherkkyiden kasvu ja lainsäädännön muutokset.

1900-luvun alussa raiskausrikoksen määritelmä on ollut huomattavasti suppeampi kuin 1900-luvun lopussa. Yksi merkittävimmistä uudistuksista, joka laajensi raiskausrikoksen määritelmää, oli vuoden 1994 lakiuudistus, jossa myös avioliitossa tapahtunut pakottaminen sukupuoliyhteyteen katsottiin raiskaukseksi. Lakiuudistukset vaikuttavat olennaisesti ilmoitusmääriin, sillä jos teko ei ole ollut kriminalisoitu eli rangaistavissa ei siitä ole voitu myöskään ilmoittaa poliisille.

1900-luvun ilmoitusten alhainen määrä voi johtua siitä, että raiskaus avioliitossa ei ollut rikos ennen vuotta 1994 eli raiskaus on ollut määritelmältään huomattavasti suppeampi. Myöskään mies ei voinut olla raiskauksen uhri ennen vuoden 1999 kokonaisuudistusta¹⁶³. Näin ollen kaikissa ennen vuotta 1999 ilmoitetuissa tapauksissa uhrina on ollut nainen ja ennen vuotta 1994 ilmoitetuissa tapauksissa raiskaukseksi on katsottu vain avioliiton ulkopuolella tapahtuneet teot. 1800-1900-luvulla väkisinmakaaminen kohdistui usein sosiaalisesti vähäarvoisempiin ja heikompiin naisiin. Miehet olivat useimmiten paremmin koulutettuja ja paremmassa asemassa kuin naiset, minkä vuoksi naisia pidettiin alempiarvoisina ja heitä saatettiin käyttää seksuaalisesti hyväksi. Monet saattoivat jopa ajatella miehellä olevan oikeus ottaa nainen väkisin. Mikäli raiskaus edellä mainitussa tilanteessa eli avioliiton ulkopuolella oli tapahtunut, ei siitä välttämättä haluttu kertoa poliisille tai viranomaisille pelon tai häpeän. Ihmiset myös elivät tiiviisti kyläyhteisöissä, joissa usein oli vain muutamia sukuja ja kaikki tunsivat toisensa, jolloin pelko tiedon leviämisestä saattoi vaikuttaa ilmoitusherkkyteen. Monesti väkisinmakaamista saattoi tapahtua palvelustytön ja isännän välillä, jolloin palvelustytöllä ei käytännössä ollut mahdollisuutta ilmoittaa rikoksesta ilman, että olisi menettänyt työnsä tai, että teko olisi tullut julki.¹⁶⁴ Naisten tasa-arvon parantuminen on myös vaikuttanut ilmoitusmäärien muutoksiin. Tasa-arvon parantumiseen on vaikuttanut tasa-arvolain säännökset. Vuonna 1986 säädetyin lain naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1086) 1§:n mukaan lailla on tarkoitus *estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa*. Ennen lain säätämistä eli ennen vuotta 1986 ilmoituksia tehtiin noin 300 kappaletta vuodessa. Lain säätämisen jälkeen ilmoitusmäärät olivat lähemmäs 400 kappaletta vuodessa. Näin ollen

¹⁶¹ Utriainen 2010, 12

¹⁶² Ibid. 298

¹⁶³ HE 6/1997 vp, 172

¹⁶⁴ Utriainen 2010, 11, 64

raiskausilmoitusten kasvuun ovat vaikuttaneet raiskauksen määritelmän laajentuminen ja naisten tasa-arvon parantuminen.

Vuoden 1994 lakiuudistus on huomattavissa kuviosta 1, sillä ennen vuotta 1994 ilmoituksia oli tehty alle 400, kun vuoden 1994 jälkeen ilmoitusmäärä nousi reilusti yli 500:taan. Lainsäädännön muutokset ja laajennukset kulkevat siis yhdessä ilmoitusmäärien kanssa. Vaikka vuoden 1986 laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta ja vuoden 1994 uudistus raiskausrikosten laajenemisesta avioliiton sisäisiin tekoihin vaikuttivat edellä kerrotun tavoin raiskausilmoitusten määrän kasvuun, nämä eivät kuitenkaan ole vaikuttaneet tuomittujen määrän kasvuna. Tuomittujen määrät pysyttelivät melko samoissa lukemissa kuin aiemminkin, ehkä jopa hieman laskivat. Syinä tähän voi olla se, että poliisit eivät välttämättä ehtineet tutkia kaikkia ilmoitettuja tapauksia, uhrit saattoivat perua ilmoituksen tai syyttäjä saattoi katsoa tapauksen näytön olleen riittämätön syytteen nostamiseen.¹⁶⁵

Kolmas muutos, joka saattoi vaikuttaa ilmoitusmäärien kasvuun oli asianomistajan syytteenosto-oikeus. Vielä vuoteen 1999 saakka raiskaus oli asianomistajarikos, joka tarkoitti sitä, että raiskauksen tutkiminen lopetettiin asianomistajan pyynnöstä¹⁶⁶. Tämä seikka on myös saattanut vaikuttaa tuomittujen määrään, jos uhri on kesken rikostutkimuksen halunnut keskeyttää tutkinnan. Vuoden 1999 jälkeen syytteen nostamiseen ei enää tarvittu asianomistajan suostumusta, jolloin syyttäjä saattoi nostaa syytteen omasta halustaan.¹⁶⁷ Tämä voi olla myös yksi syy, jonka vuoksi ennen vuotta 2000 raiskausten ilmoitusmäärä pysytteli alle 600, kun 2000-luvulla määrät alkoivat lisääntyä.

Kuvion 1 perusteella voidaan todeta, että tuomioiden määrät ovat vaihdelleet vain hieman ja pääsääntöisesti tuomittujen määrä onkin pysynyt samana. Tuomittujen alhaiseen määrään on voinut vaikuttaa viranomaisten alikehittynyt järjestelmä seksuaalirikosten tutkimiseksi. Mikäli rikoksesta ja tekijän syyllisyydestä ei saatu riittäväsi näyttöä, ei syytettyä voitu tuomita teosta. Edellä tässä kappaleessa esitetyn perusteella voidaan sanoa, että vaikka raiskauksesta ilmoitettiin poliisille, ei siitä välttämättä nostettu syytettä, tai vaikka syyte nostettiin, ei siitä annettu rangaistusta.

3.1.2 Raiskausrikosten määrä 2000-luvulla

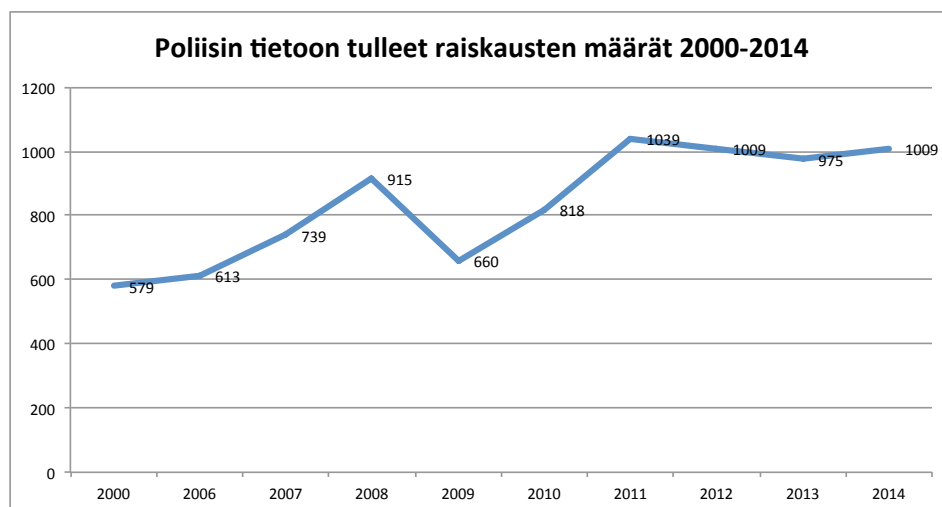
RL 20 luvun kokonaisuudistus vuonna 1999, ilmoitusherkkyiden kasvu ja yhteiskunnan tasa-arvoisuus sekä naisten parantunut asema ovat vaikuttaneet raiskausrikosten ilmoitusten mää-

¹⁶⁵ Viitanen 1982, 31-34,61

¹⁶⁶ HE 6/1997 vp, 170

¹⁶⁷ Kainulainen 2004, 18

rän kasvuun. Vuodesta 2000 vuoteen 2014 nämä määrät ovat kaksinkertaistuneet, kuten alla olevasta kuviosta 2 voidaan todeta.

Kuvio 2: Poliisin tietoon tulleet raiskausten määrät 2000-2014 ¹⁶⁸

Seksuaaliseen kanssakäymiseen pakotettujen uhrien määrä naisuhritutkimuksen mukaan on vuosittain noin 15 000¹⁶⁹. Näin ollen ilmoitusmäärät ja naisuhritutkimuksen määrät kertovat, ettei tapauksista todellisuudessa aina ilmoiteta poliisille. Seksuaalirikollisuus on kasvanut viime vuosikymmeninä useilla sadoilla. Poliisin tietoon tulleita raiskausrikoksia oli vuonna 2000 579 kappaletta, vuonna 2008 915 kappaletta ja vuonna 2014 jo 1009 kappaletta. Vuonna 2009 ilmoitettujen raiskausten määrä laski hieman, mutta muuten raiskausten ilmoitusmäärät ovat kasvaneet melko suoraviivaisesti.¹⁷⁰ Kuvion 2 perusteella voidaan todeta raiskaustapausten kaksinkertaistuneen viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana. Siitä ei kuitenkaan ole varmuutta, onko raiskauksia todellisuudessa tehty enemmän, vai onko niiden ilmoittaminen poliisille vain lisääntynyt. Raiskausrikosten ilmoitusmäärien kasvuun 2000-luvulla on vaikuttanut muun muassa edellisessä kappaleessa esitetty syyttäjän oikeus nostaa syyte ilman asianomistajan suostumusta.

Yhteenvetona raiskauseroitteluista viimeisen 1000 vuoden aikana voidaan sanoa, että ilmoitusten määrä on kasvanut 300:sta yli 1000:en vuodessa. Ilmoitusten kasvuun ovat vaikuttaneet pääsääntöisesti lakimuutokset, merkittävämpänä vuoden 1994 uudistus, jossa avioliitossa tapahtunut raiskaus siirtyi kriminalisoinnin piiriin. Edellä tässä kappaleessa mainittujen seikkojen perusteella voidaan todeta yhteiskunnallisen tasa-arvoajattelun muuttuneen, minkä myötä ilmoituksia on myös uskallettu tehdä enemmän kuin aiemmin.

¹⁶⁸ Tilastokeskus 2015

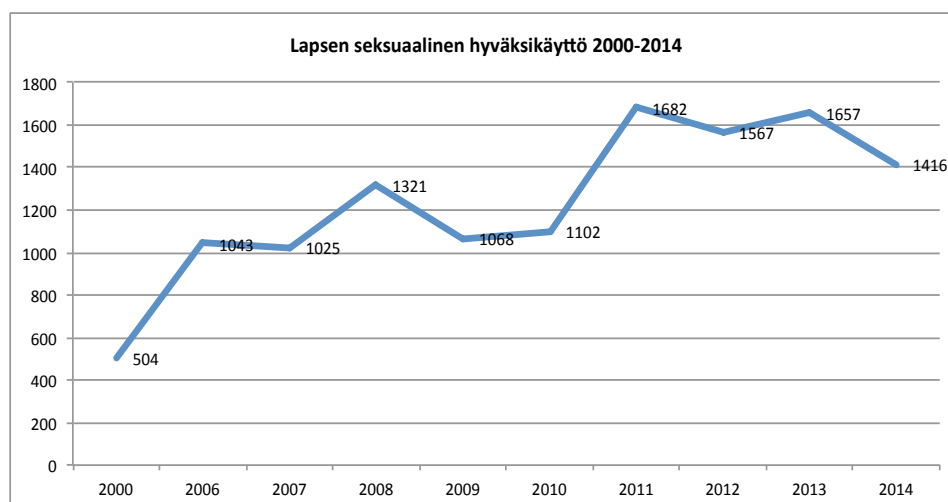
¹⁶⁹ Väkivallan vähentäminen B 2014

¹⁷⁰ Tilastokeskus 2015

3.1.3 Lapsen seksuaalisten hyväksikäytöt tilastoina

RL 20:6 mukaan lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on teko, jossa lapselle tehdään seksuaalinen teko, joka on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä, tai teko, jossa tekijä saa lapsen ryhtymään seksuaaliseen tekoon.¹⁷¹ Tilastoja lasten seksuaalisista hyväksikäytöistä saadaan viranomaisten tietoon tulleista ilmoituksista, viranomaisten laatimista erillistutkimuksista ja uhritutkimuksista. Suomessa on tehty vain yksi koululaisten uhritutkimus vuonna 1980, joten kyseisestä uhritutkimuksesta ei saada tietoa nykyhetken tilanteesta.¹⁷²

Samoin kuin raiskausrikoksiakin, on lasten seksuaalisia hyväksikäyttör rikoksia tullut poliisin tietoon viime vuosikymmenien aikana yhä enemmän. Alla olevassa kuviossa 3 kuvataan poliisille ilmoitetut lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt vuosina 2000-2014.

Kuvio 3: Lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen ilmoitukset poliisille 2000-2014¹⁷³

Vuonna 2000 lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä ilmoitettiin poliisille 504 kappaletta, vuonna 2008 ilmoituksia tehtiin 1321 kappaletta, vuonna 2011 määrä oli jo 1682 ja vuonna 2014 1416 kappaletta. Ilmoitusmäärissä on vuosien aikana tapahtunut vaihtelua sillä vuosina 2009 ja 2010 ilmoitusmäärät laskivat noin 300. Kuvioista nähdään kuinka vuosien 2000 ja 2014 välillä lasten seksuaalisten hyväksikäyttöilmoitusten määrä on lähes kolminkertaistunut. Kuten raiskausrikosten tilastoja tutkittaessa, on lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen tilastoja tutkittaessa myös muistettava, että ilmoitusmäärien kasvu ei välttämättä tarkoita sitä, että lasten seksuaaliset hyväksikäyttötapausten olisivat lisääntyneet, vaan kyseessä voi vain olla

¹⁷¹ RL 39/1889

¹⁷² Duodecim 2005;121(20):2135-7, 2005

¹⁷³ Tilastokeskus 2015

ilmoitusherkkyiden kasvu tai lainsäädännön muutokset ja laajentuneet tunnusmerkistömääritelmät.

Monet hyväksikäyttötapaukset voivat jäädä ilmoittamatta, jos hyväksikäytön tekijänä on lapsen perheenjäsen, koska perheensisäisestä teosta ei joko haluta kertoa viranomaisille tai siitä ei muut perheenjäsenet tiedä. Yksi neljännes poliisin tietoon tulleista hyväksikäytöistä on perheensisäisiä. Viidesosa tapauksista on uhrin isän tekemiä ja puolet tapauksista on uhrille tuttujen henkilöiden tekemiä. Teko voi jäädä ilmoittamatta myös silloin, jos uhri eli lapsi ei itse ymmärrä teon merkitystä tai jos lapsi ei uskalla kertoa kenellekään hyväksikäytöistä. Useimmiten lapsen vanhemman tai lapselle muun läheisen henkilön tekemä hyväksikäyttö tulee ilmi muutoin kuin perheen ilmoituksena. Lääkärit, opettajat, hoitajat tai lapsen muu sukulainen saattaa huomata lapsen käyttäytymisessä muutoksia, jonka vuoksi lapsi ohjautuu lääkärinhoitoon ja esimerkiksi psykologisiin tutkimuksiin, joissa hyväksikäyttö selviää.

Edellä kerrotun perusteella voidaankin sanoa puolissa tapauksissa tekijän olleen lapselle entuudestaan tuttu henkilö ja useimmiten lapsen sukulainen. Toisen puolen tapauksista voidaan päätellä muodostavan teot, jossa tekijä ja uhri ovat entuudestaan toisilleen tuntemattomia, uhri on pakotettu tekoon tai uhri on suostunut tekijän pyyntöön, mutta ollessaan alle 18-vuotias on teko katsottu hyväksikäytöksi.

Poliisiammattikorkeakoulun vuonna 2008 laatiman lapsiuhritutkimuksen mukaan alle 10 prosentissa hyväksikäyttötapauksia hyväksikäyttäjäksi on ollut uhrin isä. Alle 10 prosentissa tapauksista tekijä on ollut alle 30-vuotias mies ja uhri on ollut 12-15-vuotias tyttö ja seksuaalinen kanssakäyminen, kuten sukupuoliyhteys on tapahtunut heidän molempien yhteisymmärryksessä, mutta joka kuitenkin tulkitaan lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi.¹⁷⁴

Poliisin tietoon tulleiden rikosten ja Poliisiammattikorkeakoulun laatiman tutkimuksen perusteella voidaan tulla siihen johtopäätökseen, että melko harvassa tapauksessa hyväksikäyttäjäksi on lapsen isä tai lapsen sukulainen kuten isovanhempi. Ennemminkin hyväksikäytöt ovat tapahtuneet uhrille tuntemattoman henkilön toimesta.

Tyypillinen uhrille entuudestaan tuntemattoman henkilön tekemä hyväksikäyttö voi tapahtua tilanteessa, jossa lapsi tapaa vanhemman aikuisen henkilön ja aikuinen käsittää tai tulkitsee lapsen käyttäytymisestä lapsen olevan halukas seksuaaliseen tekoon. Tämä aikuinen ei välttämättä ole tietoinen lapsen iästä tai ei vain välitä siitä ajatellen lapsen suostumuksen riittävän. Kuitenkin alle 16-vuotiaaseen kohdistuva seksuaalinen teko on lapsen seksuaalista hyväk-

¹⁷⁴ Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2014, 94

sikäyttöä, jonka rangaistavuutta ei lievennä se seikka, että tekijä on saanut uhrin suostumuksen tai se, että uhri on antanut eleillään aikuisen ymmärtää olevansa halukas tekoon. Lapsi on ikänsä puolesta aina suojatussa asemassa, jolloin vanhemman eli aikuisen tulee tietää toimineensa väärin yrittäessään sukupuoliyhteyttä lapsen kanssa. Näin ollen sillä, miten lapsi käytäytyy ei ole teon tunnusmerkkien täyttymisessä merkitystä.

Yksi merkittävä tekijä, joka on vaikuttanut lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen ilmoitusmäärien kasvuun, on sosiaali- ja terveystieteiden, koulujen ja päiväkotien henkilökunnan ilmoitusherkkyiden nousu. Lastensuojelulain 25 §, joka määrittää viranomaisten ilmoitusvelvollisuudesta on laajennettu entuudestaan ulottamalla luottamushenkilöt ilmoitusvelvollisten piiriin. LSL 5:25:n mukaan muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon ja lasten päivähoidon, opetustoimen, poliisitoimen, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai seurakunnan palveluksessa olevat henkilöt tai luottamustoimissa olevat henkilöt ovat velvollisia ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he saavat tietää lapsen hoidon tai kehityksen vaarantumisesta.¹⁷⁵ Myös tutkija Ville Hinkkanen on tutkimuksessaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta päätenyt siihen, että ilmoitusmäärien muutosten taustalla on viranomaiskontrollin tehostuminen ja kiinnijäämisriskin kasvu. Muun muassa sosiaali- ja terveystieteiden viranomaisille on laadittu erilaisia ohjeita lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnistamiseksi.¹⁷⁶

Lisäksi rikosten tekemäärien lisääntymiseen ja sitä kautta ilmoitusten lisääntymiseen on vaikuttanut internetin käytön laajeneminen ja sen käytön suosio. Yhä enemmän nuoret tapaavat netin keskustelupalstoilla tutuksi tulleita aikuisia ja nämä tapaamiset voivat johtaa seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Internetin kautta alkanut keskustelu ja mahdollinen tapaaminen ei aina johda fyysiseen seksuaaliseen kanssakäymiseen, mutta todennäköistä on seksuaalissävytteinen keskustelu tai seksuaalinen ahdistelu.¹⁷⁷

Lastensuojelun asiantuntija Heikki Sariolan mukaan viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana seksuaalisten hyväksikäyttöjen tiedotusten määrä julkisuudessa on lisääntynyt ja nämä seksuaaliset hyväksikäytöt ovat saaneet medianäkyvyyttä. 1980-luvulta alkanut uutisointi in-
 sestistä, pedofiiliasta ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Sariolan mukaan nykypäivän lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen määrästä ei saada selville, sillä uusia uhritutkimuksia kouluikäisille ei ole tehty. Aikuisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia on tutkittu ja tilastoitu huomattavasti enemmän.¹⁷⁸ Myös tutkija Ville Hinkkasen mielestä lasten seksuaalisia hyväksikäyttäjä

¹⁷⁵ LSL 417/2007

¹⁷⁶ Hinkkanen 2009, 12

¹⁷⁷ Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2014, 100

¹⁷⁸ Duodecim 2005;121(20):2135-7, 2005

on tutkittu melko vähän. Yli puolet lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen käräjäoikeuksien ratkaisuksista on salaisia, joten tilastoja rangaistuskäytännöistä ei ole sitäkään kautta mahdollista selvittää. Jos hyväksikäytöistä olisi tehty enemmän tutkimuksia, voitaisiin tapaukset yksilöidä ja saataisiin selvyys siihen minkälaisia rikoksia nykypäivänä todellisuudessa tapahtuu.¹⁷⁹

3.2 Seksuaalirikoslainsäädännön kehitys

Edellisessä kappaleessa käsiteltiin kuinka rikosten ilmoitusmäärät ovat kasvaneet viimeisten vuosikymmenien aikana. Kasvavaan rikollisuuteen tulee reagoida ja sen vuoksi eduskunta onkin uudistanut seksuaalirikoksia koskevaa lainsäädäntöä useamman kerran. Tämä kappale keskittyy tärkeimpiin raiskausrikoksia ja lasten seksuaalisia hyväksikäyttörikoksia koskeviin lakiuudistuksiin ja muutoksiin. Normiston kehitykseen on myös vaikuttanut kansainväliset sopimukset, joista osa on esitelty tämän kappaleen lopussa.

Rikoslaki säädettiin vuonna 1889, jolloin seksuaalirikoksia säänteli RL:n 20 luku ”Luvattomasta sekaannuksesta ja muusta haureudesta”. Vuoden 1889 seksuaalirikoslainsäädännöllä oli tarkoitus suojata siveellisyyden yhteisöllistä arvoa ja kriminalisoida avioliiton ulkopuolella tapahtuneet seksuaaliset kanssakäymiset, kuten luvun nimikin antaa ymmärtää. Lainsäädännön taustalla oli tarkoitus suojata absoluuttista sukupuolimoraalia.¹⁸⁰ Seksuaalirikoksia koskeva 20 luku on ollut niin suurempien kuin pienempienkin muutosten kohteena viimeisen 1000 vuoden aikana.

Yksi merkittävä laki, jonka vuoksi rikoslakia on tullut muuttaa tasa-arvoisempaan suuntaan on Suomen perustuslaki (PeL 731/1999). Perustuslain 6 § yhdenvertaisuudesta edistää naisten, miesten ja lasten välistä tasa-arvoa. PeL 2:6:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia, lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti ja sukupuolten välistä tasa-arvoa tulee edistää yhteiskunnallisessa toiminnassa.¹⁸¹

3.2.1 Lakimuutokset 1900-luvulla

Rikoslain seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn tarkoitus alun perin oli ylläpitää siveellisyyttä ja sukupuolimoraalia. Moraalikäsitykset alkoivat kuitenkin rakoilla 1900-luvun alussa ja lakiin nähtiin tarpeelliseksi tehdä muutoksia. Siveellisyyserikoksiin tehtiin 1900-luvulla kolme merkittävää uudistusta, joista ensimmäinen tehtiin vuonna 1926 kun lapsiin kohdistuvissa hyväksi-

¹⁷⁹ Hinkkanen 2009, 1

¹⁸⁰ Frände yms. 2007, 128

¹⁸¹ PeL 731/1999

käyttörikoksissa myös pojat saivat uhrin asemaan. Samana vuonna rangaistavuuden alaisuudesta poistettiin avioliiton ulkopuolella tapahtuneet sukupuoliyhteydet eli salavuoteudet. Syynä edellä mainittujen rikosten rangaistusten poistoon oli se, ettei muidenkaan maiden rikoslaista enää löytynyt vastaavanlaisia säännöksiä. Kuitenkin avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin suhtauduttiin negatiivisesti vaikka sen rangaistavuudesta luovuttiinkin. Siveellisysajattelu oli vahvaa aina 1950-luvulle saakka, sillä esimerkiksi huoruudesta rangaistiin aina vuoteen 1948 saakka.¹⁸²

Toinen seksuaalirikoksia koskeva uudistus tehtiin vuonna 1971 ja tämän uudistuksen taustalla oli moraalikäsitteistä riippumattoman yksilönsuojan periaate. Uudistuksella haluttiin luopua ajatuksesta, jonka mukaan rangaistuksilla voitiin ohjailta ihmisten sukupuolista käyttäytymistä. Rikoslain ei haluttu myöskään olevan keino sukupuolimoraalin ylläpitoon. Lakia muutettiin muun muassa poistamalla homoseksuaalisten tekojen rangaistavuus. Uudistuksen yhteydessä myös rikoslain lukuja yhtenäistettiin. Seksuaalirikoksia koskevat säännökset haluttiin saman luvun alle, minkä vuoksi väkisinmakaaminen ja siihen liittyvät rikokset, jotka olivat aiemmin olleet vapautteen kohdistuvien rikosten luvussa (RL 25 luku), sijoitettiin RL 20 lukuun muiden seksuaalirikosten joukkoon. Vuoden 1971 jälkeen väkisinmakaamisrikoksia muutettiin vielä merkittävästi vuonna 1994, jolloin avioliitossa miehen ja naisen välinen pakotettu sukupuoliyhteys katsottiin myös raiskaukseksi. Vuoden 1994 lain esitöissä lakiuudistusta perusteltiin sillä, että tasa-arvon myötä aviopuolisoiden keskinäinen oikeudellinen asema muuttui, jolloin myös avioliitossa tapahtuva sukupuoliyhteys vaati molemminpuolisen suostumuksen. Avioliiton ei voitu katsoa antavan määräysvaltaa miehelle, eikä tekoa voitu katsoa sallituksi uhrin ja tekijän välisen suhteen ja avioliiton perusteella. Näin ollen avioliiton ei voitu katsoa heikentävän naisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.¹⁸³ Kolmas uudistus tapahtui vuonna 1999 ja tämä oli kaikkein kattavin, sillä se oli koko rikoslakia ja seksuaalirikoksia koskeva kokonaisuudistus. Tämän kokonaisuudistuksen säännökset tulivat voimaan 1.1.1999 ja näiden säännösten päättehtäväksi asetettiin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojeleminen.¹⁸⁴

3.2.2 Rikoslain vuoden 1999 kokonaisuudistus

Koko vuoden 1889 rikoslaki uudistettiin kokonaisuudistuksella, joka aloitettiin vuonna 1972 asettamalla rikosoikeuskomitea. Koska rikoslaki oli laaja kokonaisuus, päätettiin se uudistaa kolmessa osassa. Seksuaalirikoksia koskeva osa oli kolmas ja viimeinen osa, joka tuli voimaan 1.1.1999.¹⁸⁵ Rikoslain kokonaisuudistuksen taustalla oli rikosten muuttuminen yhteiskunnassa.

¹⁸² Rautio 1999, 381

¹⁸³ HE 365/1992 vp, 2

¹⁸⁴ Rautio 1999, 382

¹⁸⁵ Heinonen & Koskinen 1999, 103

Vanha rikoslaki ei vastannut nykyaikaisille rikoksille asetettuja vaatimuksia. Seksuaalirikosten osalta lakiuudistuksella haluttiin entistä vahvemmin ja selvemmin suojella seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja lasten rikosoikeudellista suojaa. Kokonaisuudistuksen yhteydessä vanhoja pykäläiä muutettiin ja paranneltiin, minkä lisäksi lakiin otettiin täysin uusia säännöksiä.¹⁸⁶

3.2.3 Kokonaisuudistuksen raiskausrikoksissa

Ennen kokonaisuudistusta RL 20:1 koski väkisinmakaamista, jossa rangaistavaa oli vain heteroseksuaalinen miehen naiselle tekemä väkisinmakaaminen. Termi väkisinmakaaminen oli vanhahtava, jonka vuoksi se korvattiin termillä raiskaus. Lisäksi raiskausrikoksen käsitettä laajennettiin uudistuksessa koskemaan muutakin kuin sukupuolielimellä tehtyä seksuaalista tekoa. Näin ollen esimerkiksi sormella tehty seksuaalinen teko katsottiin uudistuksen jälkeen yhtä lailla rangaistavaksi kuin sukupuolielimellä tehty tunkeutuminen. Myös seksuaalinen suuntautuminen huomioitiin ja raiskaus säädettiin koskemaan niin heteroseksuaalisia kuin homoseksuaalisia tekoja. Lisäksi raiskauksessa tekijän aseman sai myös nainen ja uhrin aseman mies. Yhteiskunnallisen ajattelun lisäksi yksi syy, jonka vuoksi kyseisiä rikoksia haluttiin tasa-arvoistaa oli Euroopan neuvoston antama suositus tasa-arvoisesta kohtelusta.¹⁸⁷

Vuoden 1999 uudistuksessa raiskauksen tunnusmerkistöä muutettiin niin, että RL 20:1 säänteli rangaistavaksi raiskauksesta, jos tekijä oli pakottanut uhrin sukupuoliyhteyteen käyttämällä väkivaltaa tai uhannut käyttää tällaista väkivaltaa (1 mom.), tai jos tekijä saattoi uhrin puolustuskyvyttömään tilaan ja tällöin käytti hyväkseen tätä tilaa ollakseen sukupuoliyhteydessä tämän kanssa (2 mom.).¹⁸⁸ Perustekomuotoisen raiskauksen lisäksi lakiin otettiin uusi pykälä (20:2), joka säänteli raiskauksen törkeää tekemuotoa. Törkeän tekemuodon ohella koettiin tarpeelliseksi rangaista myös lievemmästä tekemuodosta kuin mitä 1 pykälässä säädetään. Tämä lievempi tekemuoto asetettiin rikoslain 20:3:ksi, jota sovelletaan tilanteissa, joissa sukupuoliyhteyteen pakottamisessa ei ole käytetty väkivaltaa.¹⁸⁹ Näin ollen voidaan todeta, että lakia uudistettiin raiskauksen osalta laajasti. Raiskauksen määritelmää laajennettiin esineellä tehtäväksi ja lisäksi lakiin säädettiin kaksi uutta raiskauksen pykälää, lievä raiskaus (3 §) ja törkeä raiskaus (2 §).

Kokonaisuudistuksen myötä myös raiskauksen rangaistusteikkoja muutettiin. Koska uudistuksen jälkeen raiskauksen tekemuotoja oli kolme, oli lakiin säädettävä kolme eri rangaistus-

¹⁸⁶ HE 6/1997 vp, 163

¹⁸⁷ Ibid. 163-164

¹⁸⁸ Ibid. 170

¹⁸⁹ Ibid. 170

teikkaa. Uudistuksen jälkeen lievemmästä raiskausrikoksesta eli pakottamisesta sukupuoliyhteyteen (3 §) tuomittiin vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi. Perustekomuotoiseen raiskukseen hallitus esitti vähimmäisrangaistukseksi kuusi kuukautta, joka vastasi vanhan lain mukaista vähimmäisrangaistusta, ja enimmäisrangaistukseksi kuusi vuotta.¹⁹⁰ Lakivaliokunta kuitenkin totesi mietinnössään, että vähimmäisrangaistuksen tulisi olla ankarampi kuin kuusi kuukautta, minkä vuoksi perustekomuodon vähimmäismäärä päätettiin säätää yhteen vuoteen. Tällä rangaistusasteikon nostamisella tavoiteltiin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suurempaa rikosoikeudellista suojaa.¹⁹¹ Törkeän raiskauksen vähimmäisrangaistukseksi asetettiin kaksi vuotta ja enimmäisrangaistukseksi 10 vuotta, joka on sama kuin vanhan lain mukainen enimmäisrangaistus väkisinmakaamisesta.¹⁹²

3.2.4 Lapsen hyväksikäyttörikokset kokonaisuudistuksessa

Myös lasten seksuaalisia hyväksikäyttörikoksia koskevaan lainsäädäntöön tehtiin muutoksia kokonaisuudistuksen yhteydessä. Vuoden 1971 RL 20:3 säänteli lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Pykälän mukaan tuomittiin se, joka on sukupuoliyhteydessä alle 15-vuotiaan kanssa tai se, joka viettelee tai taivuttaa alle 15-vuotiaan sukupuoliyhteyteen tai muuhun siihen verrattavaan tekoon. Lisäksi samassa pykälässä säädettiin törkeästä tekemuodosta. Törkeää tekemuotoa tuli soveltaa mikäli teko osoitti erityistä raakuutta.¹⁹³ Kokonaisuudistuksen myötä vanhaa 3 § muutettiin niin, että lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö jaettiin kahteen eri pykälään. Uusi 6 § säänteli lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja 7 § lapsen törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä. Uudet 6 ja 7 pykälät kuitenkin poikkesivat hieman vanhan lain sääntelystä, sillä lain suojaikäraja nostettiin 16 ikävuoteen¹⁹⁴. Törkeän tekemuodon soveltamista täsmennettiin sillä vanhassa laissa ei oltu eritelty niitä tekoja, jotka tekevät teosta törkeän. Kokonaisuudistuksen yhteydessä 7 pykälään lisättiin kolme kohtaa, joiden täyttyessä tekoa voitiin pitää törkeänä. Nämä kolme kohtaa ovat pysyneet samana tähän päivään saakka.

6 §:n mukaiseen lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön kohdistuvien rikosten vähimmäisrangaistukseksi säädettiin yleinen rikoslain minimirangaistus eli 14 vuorokautta ja enimmäisrangaistukseksi neljä vuotta. Törkeän hyväksikäytön osalta vähimmäisrangaistukseksi säädettiin vuosi ja enimmäismääräksi 10 vuotta. Maksimirangaistus törkeässä tekemuodossa on sama kuin raiskausrikoksen, mutta perustekomuodon maksimirangaistus on puolestaan pienempi. Syy, jonka vuoksi kuitenkin lapsen törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö säädettiin yhtä ankaraksi

¹⁹⁰ HE 6/1997 vp, 172-174

¹⁹¹ LaVM 3/1998, 21

¹⁹² HE 6/1997 vp, 174-175

¹⁹³ HE 52/1970 vp, 13

¹⁹⁴ Frände tms 2007, 131

kuin raiskauksen oli se, että lapsen vakava seksuaalinen hyväksikäyttö voi aiheuttaa lapselle pitkäaikaista ja vakavaa vahinkoa, minkä vuoksi teko haluttiin kriminalisoida lähtökohtaisesti ankarasti.¹⁹⁵ Sama kymmenen vuoden enimmäisrangaistus oli jo vanhassa vuoden 1971 laissa lapsen hyväksikäytöstä (RL 20:3)¹⁹⁶.

Kokonaisuudistuksen yhteydessä rikoslakiin säädettiin merkittävä uusi 10 §, joka määrittää seksuaalirikoksille keskeiset termit, sukupuoliyhteyden ja seksuaalisen teon. RL 20:10.1 mukaan sukupuoliyhteys on sukupuolielimellä tapahtuva sukupuolielimeen kohdistuva seksuaalinen tunkeutuminen toisen kehoon. Lain mukaan seksuaalinen tunkeutuminen voi olla vaginaalinen, anaalinen sekä oraalinen. Sukupuolielimeen rinnastetaan lain mukaan myös esineet. Sukupuoliyhteyden käsite on olennainen etenkin raiskauspykälän ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla. Näiden rikosten kohdalla sukupuoliyhteyden tulee vastata lain määritelmän mukaista sukupuoliyhteyden määritelmää.¹⁹⁷ Sukupuoliyhteyden määritelmässä merkitystä ei ole henkilöiden sukupuolella, ja säännöstä voidaankin soveltaa vain, mikäli kyse on tunkeutumisesta toisen sukupuolielimeen. Näin ollen pelkkä kosketus ei ole riittävä sukupuoliyhteyden syntymiselle. Huomattavaa on myös se, että sukupuoliyhteys ei edellytä siemensyöksyä.¹⁹⁸ Sukupuoliyhteyden määritelmä on pysynyt ennallaan sen säätämisestä saakka.

RL 20:10.2 mukainen seksuaalinen teko on teko, jolla tavoitellaan seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä ja, joka on tekijä ja teonkohteena oleva henkilö teko-olosuhteet huomioon ottaen seksuaalisesti olennainen.¹⁹⁹ Seksuaalinen teko voi olla esimerkiksi toisen sukupuolielimen koskettaminen tai seksuaalisen esityksen seuraaminen. Olennaista momentin täyttymiselle oli seksuaalisen kiihotuksen tai tyydytyksen tavoittelu, joka nimenomaan on henkilöiden välillä seksuaalisesti olennainen. Kiihotusta voitiin tavoitella itselle mutta myös toisen henkilön kiihottamiseksi tehty teko katsottiin kuuluvan tämän momentin piiriin.²⁰⁰ Seksuaalisen teon määritelmä tulee pohdittavaksi etenkin 6 §:n eli lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla.

Kokonaisuudistuksessa lakiin otettiin myös lapsen seksuaalisiin hyväksikäyttöihin liittyvä rajoitussäännös. Tämä säännös sijoitettiin 6 §:n 2 momentiksi. Seksuaalisen hyväksikäytön säännöksillä ei ollut tarkoitus rajoittaa lasten ja nuorten keskinäisiä sukupuolisuhteita, joissa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ei ole loukattu. Rajoitussäännöksen tarkoitus onkin rajata nämä teot rangaistavuuden eli kriminalisoinnin ulkopuolelle. 6 §:n 2 momentin mukaan

¹⁹⁵ HE 6/1997 vp, 171, 182, 184-195

¹⁹⁶ HE 52/1970 vp, 13

¹⁹⁷ HE 6/1997 vp, 185-188

¹⁹⁸ Frände tms 2007, 136-137

¹⁹⁹ HE 6/1997 vp, 188-189

²⁰⁰ Frände tms 2007, 138

sukupuoliyhteydestä tai seksuaalisesta teosta alle 16-vuotiaan kanssa ei tuomita lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä, mikäli osapuolten iässä tai henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ole suurta ikäeroa. Näin ollen esimerkiksi nuorten alle 16-vuotiaan ja 17-vuotiaan välinen sukupuolisuhde ei ole 6 §:n mukainen seksuaalinen hyväksikäyttö, jos heidän välinen henkinen kypsyys ei ole suuri.²⁰¹ Rajoitussäännön soveltaminen tulee arvioitavaksi tuomioistuimen kokonaisarvioinnissa tapauskohtaisesti.

Edellä tässä työssä kerrotun tavoin kokonaisuudistuksen yhteydessä myös syyttäjän syyteoikeutta laajennettiin. Jos tapauksessa asianomistaja ei itse halunnut nostaa syytettä oli virallisella syyttäjällä oikeus nostaa syyte, mikäli syyttäjä näki tapauksen olevan vakava ja vastoin yleistä etua. Syyttäjän oikeus nostaa syyte ilman asianomistajan suostumusta koskee raiskausta, törkeää raiskausta, lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä, seksuaalipalvelujen ostamista nuorelta ja paritusta sekä niitä seksuaalisia hyväksikäyttöjä joissa teko on kohdistunut puolustuskyvyttömään.²⁰² Yhteistä näille rikoksille on rikosten vakavuus ja rikoksen kohdistuminen lapseen, nuoreen tai muuten puolustuskyvyttömään henkilöön.

3.2.5 Lakiuudistukset raiskausrikoksiin 2000-luvulla

Kokonaisuudistuksenkin jälkeen seksuaalirikosten lainsäädäntöön kohdistui tyytymättömyyttä ja vasta säädettyjä uusia säännöksiä haluttiin muuttaa. Raiskausrikosten kohdalla tyytymättömyyttä esiintyi etenkin tekijän syyllisyydestä niissä tapauksissa kun tekijä ei ollut itse aiheuttanut toisen puolustuskyvyttöntä tilaa. RL 20:1.2 mukaan se, joka on aiheuttanut uhrin puolustuskyvyttömän tilan ja hyväksikäyttää tätä tilaa tulee tuomita raiskauksesta²⁰³. Lain esitöissä katsottiin, että uhrin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojelemisen kannalta ei ole merkitystä sillä, onko tekijä aiheuttanut puolustuskyvyttömän tilan vai ei. Merkitystä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kannalta on ainoastaan sillä, että uhrin puolustuskyvyttöntä tilaa on käytetty hyväksi. Tämän vuoksi 2 momenttia muutettiin vuonna 2011 niin, että tekijä voitiin tuomita raiskauksesta riippumatta siitä, oliko hän vaikuttanut henkilön puolustuskyvyttömän tilan syntyyn. Uusi muutos tuli voimaan vuonna 2011 lailla 495/2011.²⁰⁴ Edellä mainitulla uudistuksella tavoiteltiin uhrin aseman parantamista.

Toinen merkittävä raiskausrikoksiin kohdistuva uudistus tuli voimaan vuonna 2014. Muutoksen taustalla oli kysymys siitä pitäisikö kaikki raiskausrikokset siirtää saman pykälän alle. RL 20:1

²⁰¹ HE 6/1997 vp, 183

²⁰² Ibid. 189

²⁰³ RL 39/1889

²⁰⁴ HE 283/2010 vp, 7

säänteli perustekomuotoista raiskausta ja 20:3 sukupuoliyhteyteen pakottamista, eli niin sanottua lievää raiskausta. Näin ollen pakottamisrikokset eli raiskausrikokset olivat jakautuneet useampaan pykälään. Hallituksen esityksessä eli lain esitöissä sanotaan, että mitään raiskausta ei voida pitää lievänä, minkä vuoksi kyseinen kolmas pykälä tulisi sijoittaa raiskausta koskevan 1 pykälän alaisuuteen, jotta ”lievä” raiskaus tulkittaisiin yhtä lailla raiskaukseksi eikä se enää olisi omana erillisenä pykälänään. Hallitus esittikin, että 1 pykälää tulisi muuttaa niin, että siihen lisättäisiin 3 momentti koskemaan vähemmän vakavaa tekemuotoa, eli tekoa jossa ei ole käytetty väkivaltaa mutta joka kuitenkin on ollut muuten tunnusmerkistöltään raiskaus. Esimerkiksi Ruotsissa raiskausta koskeva pykälä on porrastettu perustekomuotoon, törkeään ja lievempään tekemuotoon.²⁰⁵ Näin rikoslaista saatiin selkeämpi, kun kaikki perustekomuotoiset raiskaukset yhdistettiin saman pykälän alle.

RL 20:3 mukaisesta teosta tuomittiin enimmillään kolme vuotta vankeutta. Uuden 1 §:n 3 momentin säätämisen jälkeen katsottiin tarpeelliseksi säätää teosta ankarampi maksimirangaistus lievemmän teon aseman vahvistamiseksi. Uuden rangaistusasteikon mukaan 3 momentin mukaisesta vähemmän vakavasta raiskauksesta voidaan tuomita vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta vankeutta. Rangaistusasteikkoa muutettiin ankarammaksi, mikä osaltaan johtui siitä, että uudella momentilla haluttiin korostaa raiskauksen vakavuutta, vaikkei teossa olisikaan käytetty väkivaltaa.

Samassa lakiuudistuksessa raiskauksen törkeään tekemuotoon lisättiin yksi uusi ankaroittamisperuste. Tämä uusi ankaroittamisperuste, joka tekisi teosta lähtökohtaisesti aina törkeän oli raiskauksen kohdistuminen alle 18-vuotiaaseen. Lain esityön mukaan syy, jonka vuoksi kyseinen ankaroittamisperuste säädettiin oli lapsen erityisaseman suojaaminen.²⁰⁶

Kokonaisuudistuksessa vuonna 1999 lakiin lisättiin edellä esitelty 10 §, joka sääntelee sukupuoliyhteyden ja seksuaalisen teon määritelmiä. Nämä määritelmät ovat merkittäviä 20 luvun rikosten soveltamiseksi, sillä jos teko ei ole lain määritelmän mukainen teko, ei siitä voi tuomita. 10 §:n 1 momenttia sukupuoliyhteyden määritelmästä ei koettu tarpeelliseksi muuttaa, toisin kuin seksuaalisen teon määritelmää. Syy seksuaalisen teon määritelmän eli 10 §:n 2 momentin muuttamiseen oli se, että tekijän kiihotuksen ja tyydytyksen tavoittelu oli vaikea näyttää toteen. KKO:n tapaus KKO 2005:93 on ollut yksi syy, jonka vuoksi tätä määritelmää muutettiin. Momentin alkuperäinen tarkoitus oli lapsen suojeleminen seksuaalisilta teoilta, joka ei oikeudenkäytössä todellisuudessa toteutunut, sillä seksuaalisen kiihotuksen ja tyydytyksen toteennäyttäminen oli vaikeaa ja sille annettiin liikaa painoarvoa kokonaisharkinnas-

²⁰⁵ HE 216/2013 vp, 38

²⁰⁶ Ibid. 44, 49

sa.²⁰⁷ Momenttia muutettiin niin, että siitä poistettiin seksuaalisen kiihotuksen ja tyydytyksen tavoittelu. Tämä muutos vaikutti siihen, että teko saatettiin katsoa seksuaaliseksi teoksi yhä helpommin perustein.

Lainsäädäntö on jatkuvasti muuttuvaa ja siihen haetaan jatkuvasti parannuksia. Lakiuudistuksiin ja muutoksiin vaikuttavat usein kansainvälisten tuomioistuinten käytäntö tai esimerkiksi kansainväliset sopimukset. Rikosoikeuden tutkijat ovat tutkimuksissaan ja oikeusministeriö arviomuistiossaan pohtinut raiskausrikoksen lainsäädännön muuttamista suostumusmallin mukaiseksi. Euroopan neuvoston yleissopimuksella, niin sanotulla Istanbulin sopimuksella pyrittiin ehkäisemään ja torjumaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa. Yleissopimuksessa säännellään raiskausrikoksen tunnusmerkiksi suostumus. Yleissopimuksen mukaan raiskauksen tunnusmerkistö täytyy, mikäli suostumusta ei ole annettu vapaaehtoisesti henkilön omasta tahdosta teko-olosuhteen huomioon ottaen.²⁰⁸ Suomen lainsäädännössä puolestaan merkitystä annetaan sukupuoliyhteyden pakottamiselle suostumusmallin sijaan.²⁰⁹ Oikeusministeriö arvioi arviomuistiossaan sitä, tulisiko raiskauksen tunnusmerkistössä rangaistavana tekona pitää tekoa, joka on tehty ilman uhrin suostumusta, joka tällöin korvaisi pakottamisen teon tunnusmerkistössä. Oikeusministeriö huomauttaa arviossaan, että vaikka maissa, joissa suostumusmalli on käytössä ei raiskaukseksi katsottavien tekojen piiri kuitenkaan ole laajempi kuin Suomessa. Merkitystä on vain lain säännösten sisällöllä. Tosiasia kuitenkin on, että uhrin suostumuksen puuttuminen katsotaan rangaistavaksi Suomenkin laissa, vaikka sitä ei ole laissa mainittu. Suostumus näkyy Suomen lainsäädännössä siten, että tilanteessa jossa uhri on antanut suostumuksensa tekoon teko-olosuhteet huomioon ottaen, ei tekijää voida tuomita raiskauksesta samalla tavoin kun se voitaisiin tuomita ilman uhrin antamaa suostumusta.²¹⁰

Oikeusministeriön mukaan suostumusmallilla ilmaistaisiin se seikka, että sukupuoliyhteys siihen suostumattoman henkilön kanssa olisi rikos. Suostumusmallilla on myös kääntöpuolensa, sillä liian huomion kiinnittäminen uhrin suostumukseen saattaa tehdä rikosprosessista liian raskaan uhrille huomion kiinnittyessä täysin teon olosuhteisiin ja uhrin mahdolliseen suostumuksen antamiseen. Uhrin voi olla jo muutenkin vaikea todistaa sitä, että hänet on pakotettu sukupuoliyhteyteen, jolloin huomion täysin kiinnittyessä siihen, antoiko uhri konkludenttisen eli hiljaisen suostumuksen tekoon tekisi rikosprosessista uhrille liian raskaan.²¹¹ Perustuslakivaliokunta puolestaan toteaa lausunnossaan 6/2014, että Suomen tulisi seuraavassa seksuaali-

²⁰⁷ HE 282/2010 vp, 7-9, 109-110

²⁰⁸ HE 155/2014 vp, 1

²⁰⁹ Ojala 2014, 52-53

²¹⁰ Oikeusministeriö A 2012, 59-62

²¹¹ Ojala 2012, 17, 104

rikoksiin kohdistuvassa uudistuksessa todella pohtia siirtymistä pakottamisesta, väkivallasta ja väkivallalla uhkaamisesta suostumusmallin sisältävään perustekomuotoon.²¹²

Hovioikeudenneuvos Timo Ojala on arvioinut myös suostumusmallin vaikutuksia raiskausrikoksiin. Hänen mukaansa monet raiskaustapaukset eivät todellisuudessa ole olleet rangaistuskäytännön mukaisesti tapahtuneita väkivallalla pakotettuja tai muuten fyysisiä tekoja, vaan useimmissa tapauksissa henkilöt ovat toisilleen jokseenkin tuttuja ja teko tapahtuu väärinymmärrysten tai muiden seikkojen vuoksi ja useimmiten päihtymystilan alaisuudessa. Näin ollen myös rangaistukset ovat olleet lieviä raiskaustapauksissa, koska väkivaltaa ei ole käytetty. Suostumusmalli saattaisi selkeyttää raiskausrikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kun teko katsottaisiin raiskaukseksi puhtaasti suostumuksen puuttumisen vuoksi. Suostumusmalli saattaisi näin ollen poistaa ristiriidan oikeuskäytännön ja rangaistuskäytännön välillä. Ojala toteaa, että raiskauslainsäädännön muuttaminen suostumusmallin mukaiseksi ei toisi lainsäädäntöön kovinkaan suurta muutosta, sillä nykyisissäkin raiskaustapauksissa kokonaisarvioinnissa on useasti ollut kyse siitä, antoiko uhri suostumuksen tekoon. Näin ollen Ojala ei tuo kantansa suostumusmallin soveltamisesta esille muuten kuin siltä osin, että suostumusmalliin siirtyminen tarkoittaisi sitä, että oikeuskäytännössä esiintyviin raiskaustilanteisiin voitaisiin helpommin soveltaa raiskauksen säännöksiä, mikäli tapauksessa merkityksellistä olisi vain se, antoiko uhri suostumuksensa.²¹³

3.2.6 Lakimuutokset lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön 2000-luvulla

Vuonna 2010 tuli voimaan Euroopan neuvoston yleissopimus lapsen suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan. Suomi sitoutui noudattamaan kyseistä sopimusta, minkä vuoksi lainsäädäntöön tuli tehdä muutoksia lapsen seksuaalisen hyväksikäytön osalta.²¹⁴ Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön 6 § muutettiin niin, että pykälästä poistettiin sukupuoliyhteyden määritelmä ja se siirrettiin 7 pykälään eli törkeän tekemuodon kohdalle. Näin ollen mikäli tapauksessa on ollut sukupuoliyhteys, katsotaan teko lähtökohtaisesti törkeäksi seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Mikäli sukupuoliyhteys on tapahtunut, mutta sitä ei pidetä kokonaisuutena arvostellen törkeänä, voidaan tekijä tuomita perustekomuodosta eli 6 §:n mukaisesti. 6 § muutettiin vuonna 2011 myös rangaistusasteikon osalta. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä aiemmin tuomittu vähimmäisrangaistus oli 14 vuorokautta. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten kohdalla haluttiin korostaa teon paheksuttavuutta ja vahingollisuutta, minkä vuoksi teon vähimmäisrangaistusta muutettiin nostamalla se neljään kuukauteen.²¹⁵

²¹² PeVL 6/2014 vp, 4-5

²¹³ Edilex 2014

²¹⁴ HE 282/2010 vp, 1

²¹⁵ Ojala 2012, 17, 104

Rajoitussäännöksen kohdalle tehtiin myös muutos. Aiemmin rajoitussäännös sijaitsi 6 §:n 2 momentissa kun lakimuutoksella kyseinen säännös siirrettiin 7a §:ksi. Rajoitussäännös haluttiin omaksi pykäläkseen sillä 6 § ei enää sisältänyt sukupuoliyhteyden määritelmää ja rajoitussäännös puolestaan käsittää sekä seksuaaliset teot että sukupuoliyhteyden.²¹⁶ 6 pykälä olisi ollut ristiriitainen jos pykälän 1 momentti olisi säännellyt vain seksuaalisesta teosta ja toinen momentti seksuaalisesta teosta ja sukupuoliyhteydestä. Mitä yksinkertaisempi laki on, sitä helpompi sitä ja on tulkita ja soveltaa.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikon lievyttä on kyseenalaistettu ja siitä onkin tehty kansalaisaloite vuoden 2015 syksyllä. Kansalaisaloite on edennyt lakivaliokuntaan, jossa asiasta on laadittu lakialoite LA 21/2015. Lakialoitteen mukaan törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikkoa tulisi koventaa vähimmäisrangaistuksen osalta. Nykyisen RL 20:7 mukaisesta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan vähintään vuosi vankeutta. Lakialoitteen mukaan lapsen törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä tulisi tuomita vähintään kaksi vuotta vankeutta kuten törkeästä raiskauksesta tuomitaan. Rangaistusasteikko molemmissa törkeissä tekemuodoissa lakialoitteen mukaan tulisi olla sama sillä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä lapset ovat huomattavasti puolustuskyvyttömämpiä kuin raiskauksen uhrin eli aikuiset. Lisäksi lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt ovat useissa tapauksissa jatkuneet usein useita vuosia ja teko on usein ollut omiaan jättämään lapseen pysyviä ja vaikeasti parantuvia jälkiä. Näiden seikkojen vuoksi kansalaisaloitteen mukaisesti rangaistusasteikko vähimmäisrangaistuksen osalta tulisi korottaa kahteen vuoteen. Lisäksi lakialoitteessa korostetaan, että lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset ovat yleisesti aina julmia, joten tämän teon vakavuuden tulisi näkyä rangaistusasteikossa.

Lakialoitteen perusteluista voidaan tulkita, että törkeää raiskausta ei voida pitää vakavampana tekona kuin lapsen törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä, minkä vuoksi rangaistusasteikoiden tulisi olla samanlaisia. Vähimmäisrangaistuksen nosto kahteen vuoteen tarkoittaisi myös sitä, että teosta voitaisiin tuomita aina ehdottomia vankeusrangaistuksia.²¹⁷ Rikoslain 6:9 mukaan määräaikaisesta kahden vuoden vankeusrangaistuksesta voidaan määrätä ehdoton vankeusrangaistus²¹⁸. Näin ollen rangaistusasteikon vähimmäisrangaistuksen korottamisella taattaisiin se, ettei kyseisestä teosta voida tuomita ehdollisia tuomioita niin helposti.

Edellä kerrotun perusteella voidaan todeta, että seksuaalirikoksia koskevat pykälät ovat muuttuneet useaan kertaan vuoden 1889 jälkeen. Lakiuudistuksiin ja muutoksiin vaikuttanut aina yhteiskunnalliset muutokset sekä sopimukset, joita Suomi on sitoutunut Euroopan unionin

²¹⁶ Ibid. 16

²¹⁷ LA 21/2015 vp

²¹⁸ RL 39/1889

jäsenyyden myötä noudattamaan. Seuraava kappale käsittelee muutamia tärkeimpiä kansainvälisiä sopimuksia, jotka ovat vaikuttaneet Suomen rikoslain seksuaalirikoksien lainsäädäntöön lähinnä raiskauksen ja lapsen seksuaalisten hyväksikäyttörikosten osalta.

3.3 Kansainvälisten sopimusten vaikutus Suomen seksuaalirikoslainsäädäntöön

Naisten asemaa on haluttu parantaa ja suojata, minkä vuoksi naisten asema on suojattu myös kansainvälisillä sopimuksilla. Vuonna 2011 Suomi allekirjoitti Euroopan neuvoston sopimuksen (Istanbulin sopimus) naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Yleissopimus asetti valtioille kriminalisointivelvoitteita, kuten vainoamisen, pakkoavioliiton ja seksuaalisen häirinnän säätämisen rangaistavaksi. Yksi merkittävä lakiuudistus, joka saatettiin kyseisen yleissopimuksen myötä voimaan Suomessa, oli seksuaalisen ahdistelun rangaistavuus kun rikoslakiin lisättiin pykälä 5a seksuaalisesta ahdistelusta.²¹⁹ Seksuaalisen häirinnän rangaistavuus lisättiin myös lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (7 §)²²⁰. Kyseisen sopimuksen artikla 36 sääntelee raiskauksesta ja määrittää teon raiskauksen suostumuksen puuttumiseksi.²²¹ Suomessa keskustelua on ollut suostumukseen perustuvasta mallista mutta sitä ei kuitenkaan ole muutettu. Suomessa raiskausrikokset perustuvat pakottamiseen. Kuitenkin Suomen tulee lainkäytössään antaa tulkinnallista merkitystä joissakin tapauksissa suostumusmallille, sillä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien, jonka päätöksiin Suomi on sidonnainen, soveltaa raiskaustapauksissa suostumusmallia.²²²

Suomen liittyttyä Euroopan unioniin Suomi on joutunut muuttamaan lainsäädäntöään EU:n direktiivien ja muiden sopimusten mukaiseksi. Seksuaalirikoksia kohtaan on asetettu Euroopan unionin jäsenvaltioita sitovia sopimuksia kuten Maastrichtin sopimus. 1900-luvulla Maastrichtin sopimuksella annettiin erilaisia toimintoja lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen torjumiseksi.²²³ Lasten oikeudet turvataan myös EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklassa, sekä EU:n komission EU:n toimintasuunnitelmassa, jonka mukaan lasten oikeuksia tulee suojata niin, että lapsiin ei saa kohdistaa väkivaltaa, hyväksikäyttöä tai riistoa.²²⁴ Lapsen oikeuksia määrittää myös lapsen oikeuksien yleissopimus. Sopimuksen 19 artiklassa mukaan sopimusosapuolten on ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin suojellakseen lasta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai muulta huolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä. Sopimuksen mukaan toimiin on ryhdyttävä myös silloin

²¹⁹ Kimpimäki 2015, 204-205, 210

²²⁰ Tasa-arvoL 609/1986

²²¹ Valtioneuvoston asetus 53/2015

²²² Ibid.

²²³ Valtioneuvoston asetus 53/2015

²²⁴ Melander 2015, 458-459

kun lapsi on vanhempansa tai muun laillisen huoltajan hoidossa ja lapsi joutuu seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Suomi saattoi kyseisen sopimuksen voimaan vuonna 1991.²²⁵

Kansainväliset sopimukset ovat edellä kerrotun tavoin vaikuttaneet Suomen seksuaalirikoslainsäädäntöön merkittävästi. Euroopan unioni antaa jäsenvaltioilleen jatkuvasti asetuksia ja direktiivejä, minkä vuoksi Suomen täytyy uudistaa lainsäädäntöään. Kuitenkaan nämä säännökset eivät saa olla ristiriidassa kansallisen lainsäädännön ja etenkin Suomen perustuslain kanssa.

4 Yhteenveto ja johtopäätökset

Niin raiskausten kuin lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen normisto on kehittynyt ja muuttunut vastaamaan modernisoitunutta ja tasa-arvoista yhteiskuntaa. Lainsäädännön nojalla miehet, naiset ja lapset on asetettu yhdenvertaiseen asemaan. Raiskausten osalta tasa-arvo näkyy esimerkiksi siinä, että avioliitossa tehty raiskaus katsotaan rikokseksi ja raiskausrikoksen kohteena voi olla sekä mies että nainen. Lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä modernisointuminen ja tasa-arvo näkyvät puolestaan siinä, että lasten heikompi asema on huomioitu lainsäädännössä, kun alaikäiselle lapselle tehdyistä sukupuoliyhteyksistä tai seksuaalisista teoista säädetään rangaistus.

Rikollisuuden kasvaessa normisto on muuttunut vastaamaan nykyistä tarvetta. Seksuaalirikosten osalta niin lain normisto kuin rangaistusasteikkokin on muuttunut usein. Kuitenkaan nykyisiin lainsäädäntöihin ei olla tyytyväisiä, sillä tuomiot seksuaalirikoksista koetaan yleisesti lieviksi. Jo pelkästään niiden oikeustapausten perusteella, joita työssä on esitetty, voidaan todeta, että tuomioistuimen kokonaisharkinnassaan tehtävän rangaistuslajin valinnan ja rangaistuksen mittaamisen tulisi olla ankarampaa.

4.1 Rikollisuuden muutoksiin vaikuttavat tekijät

Seksuaalirikosten tekemäärät ovat kasvaneet tilastojen perusteella useita satoja viimeisten vuosikymmenien aikana. Ilmoitusmääriin ovat vaikuttaneet teknologian kehitys ja lainsäädännön laajentuneet tunnusmerkistöt sekä tasa-arvon kehittyminen yhteiskunnassa. 1900-luvun alussa teknologia ei ollut yhtä kehittyntä kuin se on tänä päivänä, minkä vuoksi poliiseille tehtyjä ilmoituksia ei ole voitu tilastoida yhtä tarkasti. Ilmoitusmäärien kasvuun on vaikuttanut myös lainsäädännön muutokset. Rikollisuuden lisääntyttä lakiin on säädetty uusia tekoja, jolloin rikolliseksi säädettyjen tekojen piiri on kasvanut. Tämä puolestaan tarkoittaa sitä, että

²²⁵ Yleissopimus 60/1991

tekijä saattaa yhä helpommin syyllistyä rikokseen. Teknologian kehittymisen ja lainsäädännön laajentumisen lisäksi ilmoitusmäärien kasvuun on vaikuttanut tasa-arvon parantuminen. Aina 1900-luvun puoleenväliin asti naisten asema oli heikompi kuin miesten. Miehet asetettiin niin työn kuin yksityiselämän puolesta vahvempaan asemaan, jolloin ajatus siitä, että mies oli ”oikeutettu” naisen seksuaaliseen hyväksikäyttöön oli hiljaisesti sallittua. 1986 Suomeen säädettiin laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Lain mukaan mukaan miehet ja naiset tuli asettaa tasa-arvoisiksi niin yksityiselämässä kuin työelämässäkin.

Edellä mainitut seikat ovat olleet omiaan vaikuttamaan raiskausten ilmoitusmäärien kasvuun. Ilmoitusmäärät lähtivät nousuun 1970-luvun jälkeen, jolloin myös seksuaalirikoslainsäädännön lähtökohdaksi otettiin moraalikäsitteistä riippumattoman yksilönsuojan tavoittelu. Lainsäädännöllä oli nyt tarkoitus suojata nimenomaan yksilöitä, eikä lainsäädännön tehtävä enää ollut moralisoida henkilöiden seksuaalista käyttäytymistä sukupuolisiveellisyyttä suojaavilla säännöksillä. Ilmoitusmäärät nousivat vielä entuudestaan 1990- 2000-luvulla kun raiskausrikkoksiin kohdistui uudistuksia. Vuoden 1994 lakimuutos, jonka mukaan avioliitossa tehty sukupuoliyhteyden pakottaminen katsotaan raiskaukseksi ja vuoden 1999 uudistus, jossa raiskausrikkoksiin lisättiin törkeä ja vähemmän vakava tekemuoto, ovat olleet omiaan nostamaan niin tekomääriä kuin ilmoitusmääriäkin. 2000-luvulla raiskauspykäliin tehtiin vielä muutoksia, joiden tarkoituksena oli antaa yhtä suurempi painoarvo seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojelulle. Raiskauksen säännöksiä muutettiin siten, että rikoksen syntymiselle merkityksellistä ei ollut tekijän vaikutus uhrin puolustuskyvyttömään tilaan syntyyn. Tämä uudistus helpotti tekijän syyllistymistä tapauksissa, kun enää ei tarvinnut tutkia sitä, oliko tekijä aiheuttanut toisen puolustuskyvyttömään tilaan vai ei. Raiskausrikkoksiin kohdistui vielä 2000-luvun jälkeekin muutoksia, kun RL 20:1 laajennettiin. Vuoden 2014 uudistuksella 1 §:ään lisättiin 3 momentti säättämään tekoja, joissa henkilö oli pakotettu sukupuoliyhteyteen, mutta jossa raiskaus tapahtui ilman väkivaltaa. Voidaankin sanoa, että lakimuutokset kulkevat yhdessä ilmoitusmäärien kanssa.

Myös lasten seksuaalisiin hyväksikäyttöihin on ollut omiaan vaikuttamaan teknologian kehitys ja lainsäädännön laajentuminen. Etenkin lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen ilmoituksiin on vaikuttanut viranomaisten ilmoitusvelvollisuuden kehittyminen ja ilmoitusherkkyyden kasvu. Lastensuojelulaissa on määritelty ne henkilöt, joiden tulee virkansa tai luottamusasemansa puolesta ilmoittaa havaitsemistaan hyväksikäytöistä poliisille. Useimmiten lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ilmoituksen tekeekin joku muu kuin lapsi itse tai lapsen vanhempi, sillä lapsi ei välttämättä oman nuoren ikänsä vuoksi ymmärrä tullessa hyväksikäytetyksi ja lapsen vanhempi ei välttämättä halua paljastaa perheessään tapahtunutta hyväksikäyttöä, jolloin asia hoidetaan vain perheensisäisesti. Lapsen hyväksikäytön usein huomaakin ulkopuolinen henkilö kuten lapsen hoitaja, opettaja tai lääkäri. Edellä mainituilla tahoilla on nykypäivänä laaja

koulutustausta, minkä vuoksi heidän on mahdollista tunnistaa lapsen poikkeava käytös ja hyväksikäyttö.

Raiskauksien ja lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen tunnusmerkkien soveltamiselle olennaiset määritelmät seksuaalinen teko ja sukupuoliyhteys lisättiin rikoslakiin 10 §:ksi vuoden 1999 kokonaisuudistuksessa. RL 20:10 muutettiin sen synnyn jälkeen kerran, kun seksuaalisen teon määritelmää selkeytettiin poistamalla kiihotuksen ja tyydytyksen tavoittelu, mikä helpotti seksuaalisen teon ilmenemistä oikeustapauksissa, etenkin lapsiin kohdistuvissa hyväksikäytöissä.

4.2 Normiston soveltamisen epäkohdat

Seksuaalirikokset säädettiin jo rikoslain syntyvaiheessa eli vuonna 1889. Seksuaalirikoksia määrittävä 20 luku on kuitenkin muuttunut paljon tämän jälkeen. Kuten edellisessä kappaleessa kerrottiin, ovat raiskausten ja lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen tekomäärät ja ilmoitusmäärät kasvaneet. Kasvavaan rikollisuuteen reagoidaan ja sen vuoksi lakiin onkin lisätty uusia säännöksiä eli kriminalisoinnin piiriin on lisätty uusia tekoja.

Raiskausrikosten lainsäädännön kehityksen taustalla on seksuaalisen itsemääräämisoikeuden parantaminen. Uusilla säännöksillä on pyritty parantamaan juuri tätä seksuaalista itsemääräämisoikeutta lisäämällä lakiin uusia teon tunnusmerkkejä. Uusien säännöksiä avulla tekijät on myös voitu tuomita teoista yhä helpommin kun tunnusmerkistöt ovat laajentuneet.

Raiskaus on vakava teko, joka jättää uhrille loppuiän traumoja tai muuta henkistä tai fyysistä haittaa. Tämän vuoksi raiskauksesta tulisi tuomita herkästi ja ankaria rangaistuksia. Tämän vuoksi raiskauksesta tulee tuomita herkästi, ja onkin hyvä, että raiskauspykälään on otettu kolmanneksi momentiksi rangaistava teko, jossa raiskaus ei ole tehty väkivallalla mutta jossa teko on kuitenkin tehty vasten uhrin tahtoa. Oikeuskäytännön perusteella voidaan todeta, että raiskauksen tekotapa on monia. Raiskaus on voitu tehdä yllättäen täysin uhrille entuudestaan tuntemattoman henkilön toimesta, teko on voinut olla etukäteen suunniteltu teko, johon on osallistunut useampi henkilö tai se on voinut olla teko, joka on tapahtunut tekijän ja uhrin yhteisen illan lopuksi päihtymystilassa. Raiskauksia tapahtuu juuri päihtymystilassa, jolloin henkilöt ovat viettäneet yhteisen illan ja tekijä on saanut uhrin eleistä sen käsityksen, että tämä olisi halukas sukupuoliyhteyteen. Päihtymystilassa tehdyssä raiskauksessa tuomioistuimet joutuvat pohtimaan ennen kaikkea teon olosuhteita ja sitä kokonaisuutta, missä teko on tapahtunut. Näin ollen monesti uhrin epäselvä käytös tai uhrin teossa syntyneet lievät vammat ovat saattaneet vaikuttaa lieventävästi rangaistuslajiin eikä raiskauksen 1 pykälää ole välttämättä tämän vuoksi sovellettu. Onkin hyvä, että raiskausrikoksen laajentumisen johdosta tekijä voidaan yhä herkemmin tuomita raiskauksesta, jossa väkivaltaa ei ole ollut, tai jossa

tekoon on vaikuttanut jokin teon lieventämisperuste kuten tahallisuuden puuttuminen. Lain-säädäntö on näin ollen sääntelyn osalta menossa oikeaan suuntaan.

Raiskausrikosten osalta harvassa tapauksissa tuomioistuimet tuomitsevat tekijän törkeästä raiskauksesta. Vaikka raiskauksen perustunnusmerkistön mukaan riittävää tunnusmerkistön toteutumiseksi on henkilöön kohdistuneen väkivallan käyttö tai sillä uhkaaminen taikka uhrin pakottaminen, on tekijöitä tuomittu perustekomuotoiseen raiskaukseen törkeimmistäkin teoista kuin mitä perustekomuotoisen teon toteutuminen vaatisi. Lähtökohtaisesti tuomioistuimet tuomitsevat tekijän törkeästä vain niissä tapauksissa, joissa teko kokonaisuutena heidän mielestään on törkeä. Tapaukseen saattaa soveltua useampikin kvalifiointiperuste, mutta tekoa ei silti katsota törkeäksi. Tuomioistuimet antavat suuren painoarvon kokonaisharkinnalle, sillä vaikka teko olisin ollut julma ja nöyryyttävä ei tekoa ole pidetty törkeänä. Perustekomuotoisesta raiskauksesta tulisi tuomita vain silloin, kun mikään kvalifiointiperuste ei täyty.

Tuomioistuinten ratkaisusta ei selviä tarkasti se, mitä teko vaatii, jotta sitä voidaan pitää riittävän törkeänä tai riittävän nöyryyttävä. Tuomioistuimet perustelevat ratkaisuisaan tuomiotaan törkeyden kokonaisarviointilla. Korkeimman oikeuden tapausten perusteella voidaan kuitenkin tulkita ne tekoon liittyvät seikat, jotka tekevät raiskauksesta törkeän. Esimerkiksi KKO:n tapauksesta KKO 2014:91 voidaan todeta, että vaikka uhrille olisi kuristamisesta aiheutunut fyysisiä ruhjeita ja vammoja, ei tekoa voitu pitää riittävän törkeänä koska uhrin vammat olivat olleet lievät. Olosuhteisiin nähden väkivallan voimakkuus ei ole ollut erityisen voimakasta.²²⁶ Näin ollen väkivallan voimakkuudella on suuri painoarvo törkeyden kokonaisarvioinnissa. Tapauksessa KKO 2014:85 uhuriin oli kohdistunut useita sukupuoliyhteyksiä sekä voimakasta väkivaltaa, joka oli jatkunut pitkään. Tuomioistuin oli tulkinnut teon törkeäksi.²²⁷

Tuomioistuimet tulkitsevat törkeyden eri tavalla, mikä vaikuttaa myös rangaistuslajiin. Esimerkiksi KO:n tapauksessa, jossa oli kyse Tapanilan juna-aseman raiskauksesta käräjäoikeus oli katsonut tekijöiden syyllistyneen perustunnusmerkistön mukaiseen raiskaukseen²²⁸. Hovioikeus puolestaan oli katsonut tekijöiden syyllistyneen törkeään raiskaukseen sillä teko oli tehty yllättäen julkisella nöyryyttävästi²²⁹. Näin ollen tuomioistuimet tulkitsevat törkeyttä eri tavoin. Tämän vuoksi onkin hyvä, että käräjäoikeuden tuomiosta voidaan valittaa hovioikeuteen, jossa tuomion muuttuminen on mahdollista. Kuitenkin asiaomistajan on muistettava, että mikäli hän ei valita käräjäoikeuden tuomiosta, ei hovioikeus voi muuttaa käräjäoikeuden ratkaisua.

²²⁶ KKO 2014:91

²²⁷ KKO 2014:85

²²⁸ KO R 15/3083

²²⁹ HO R 15/2115

Edellä kerrotun perusteella voidaan todeta, että teon törkeyden puolesta puhuvat yleisesti teon nöyryyttävä tekotapa ja voimakas väkivalta.

Toinen tutkimuskohteena oleva seksuaalirikos opinnäytetyössä on lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, jonka kehittynyt lainsäädäntö on myös tuonut lapsen seksuaalisen hyväksikäytön alaisuuteen uusia tekoja, jolloin rikolliseksi katsottavien tekojen määrä on kasvanut. Yksi merkittävimmistä muutoksista, joita lapsen seksuaalisiin hyväksikäyttörikkoksiin on tehty, on sukupuoliyhteyden sijoittaminen törkeän tekomuodon pykälään.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön normiston muuttumiseen on vaikuttanut myös merkittävästi kansainväliset sopimukset. Euroopan unioni ja YK ovat laatineet erilaisia sopimuksia lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen estämiseksi. Muutenkin lasten kasvua ja hyvinvointia on haluttu suojata sopimuksin. Normistoa lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa muutettiin ja uudistettiin paljon myös 2000-luvun aikana, mikä osaltaan johtui siitä, että Euroopan neuvosto laati sopimuksen lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan. Suomi uudisti RL:n 20 lukua tämän sopimuksen johdosta yhtenäisemmäksi Euroopan neuvoston sopimuksen kanssa. Suomen liittyminen EU:hun on vaikuttanut myös Suomen lainsäädäntöön, sillä Suomi on ratifioidessaan jonkun kansainvälisen sopimuksen joutunut saattamaan kansainväliset sopimukset yhdenmukaiseksi oman kansallisen lainsäädännön kanssa.

Lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä perustekomuodon ja törkeän teon rajanvetoa tulisi selvittää. Kuten edellä todettiin, tekijä tuomitaan useissa tapauksissa perustekomuodosta vaikka jokin kvalifiointiperuste olisikin käsillä. Lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä oikeuskäytännön perusteella törkeää tekomuotoa puoltaa lapsen nuori ikä, lapsen ja uhrin välinen asema sekä teon vahingollisuus lapsen kehitykselle. Kuten raiskausrikosten kohdalla, voidaan lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä tehdä olettamia törkeyden kokonaisarviointissa, sillä sitä, mikä on riittävän läheinen lapsen ja tekijän välinen suhde, tai mikä teko katsotaan lapsen kehitykselle vahingolliseksi ei laissa tai oikeuskäytännössä ole määritelty. Lähtökohtaisesti sukupuoliyhteyttä pidetään törkeänä, mutta lakiin on otettu lisäys, jonka perusteella tuomioistuimien voi kokonaisarviointissaan päättää teon törkeyden. Lapsen sukupuoliyhteyden kohdalla oikeuskäytännössä tulisi pitää selkeä linja siitä, milloin teko katsotaan perustekomuodoksi ja milloin törkeäksi. Nykyisen lainsäädännön mukaan teko, joka käsittää sukupuoliyhteyden on pidettävä törkeänä. Perustekomuotoa määrittävään 6.2 on kuitenkin otettu lisäys, jonka mukaan sukupuoliyhteyden käsittävästä teosta voidaan tuomita perustekomuotona, jos tekoa ei voida pitää kokonaisuutena arvostellen törkeänä. Laki antaa siis lainsoveltajalle eli tuomioistuimelle päätäntävällän siitä tuomitaanko tekijä 6 vai 7 § mukaisesti. Laista tulisi poistaa kohta, jonka mukaan sukupuoliyhteydestä jota ei pidetä törkeänä voidaan soveltaa 6 §:n mukaisesti, jolloin selkeästi sukupuoliyhteydestä alle 16-vuotiaan kanssa tuomitaan törkeänä tekona. Herääkin kysymys, että minkä takia laissa on tällainen lisäys, jonka mukaan tekoa ei vält-

tämättä katsotakaan törkeäksi, koska laissa on jo rajoitussäännös 7a §, jonka mukaan lapsen ja vanhemman henkilön suhteesta ja sukupuoliyhdyntästä ei tuomita lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä, jos näiden välisessä iässä ja kypsyydessä ei ole suurta eroa ja jos teko ei loukkaa henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Näin ollen laki suojaa jo lapsen ja hänen kumppaninsa sukupuolisuhdetta rajoitussäännöksellä, jonka vuoksi muista sukupuoliyhteyksistä tulisi tuomita törkeänä tekona. Lakiin on asetettu lapsen suojaikäraja 16-vuotta, jota tulisi kaikin keinoin suojella, jolloin pahimmasta teosta jota lapselle voidaan tehdä tulisi tuomita ankarasti törkeän tekemuodon rangaistusasteikon mukaan.

Kuten kappaleesta huomataan, raiskausrikoksiin ja lapsen seksuaalisiin hyväksikäyttöihin on kohdistunut useita muutoksia. Laki on kuitenkin muuttuvaa, sillä yhteiskunnan muuttuessa myös lainsäädännön täytyy muuttua. Lain säännöksiin ei luultavasti ikinä tullakaan olemaan tyytyväisiä, jonka vuoksi eduskunnassa on jatkuvasti käsitteillä hallituksen esityksiä uusiksi laeiksi.

4.3 Rangaistusasteikon epäkohdat

Rangaistusten mittaamiseen tulisi saada selkeä muutos. Rangaistussäännökset ovat kehittyneet yhteiskunnan muuttuessa, mutta se ei ole näkynyt rangaistusten mittaamisessa. Se, mikälaisiksi tuomioistuimet rangaistukset määrittävät ei ole kehittynyt normien kanssa samaa vauhtia. Näin ollen rikolliseksi katsottavien tekojen piiri on laajentunut, mutta muutokset eivät ole näkyneet rangaistusten ankaruudessa. Kullekin seksuaalirikokselle on asetettu melko laaja rangaistusasteikko, josta huolimatta rangaistukset ovat kuitenkin oikeuskäytännön mukaan mitoitettu useimmiten asteikon lievään päähän. Seksuaalirikosten oikeuskäytännön yhtenä epäkohtana onkin rangaistusten lievyys.

Perustunnusmerkistön mukaisesta vähemmän vakavasta raiskauksesta (1 § 3 momentti) on tuomittu alle vuoden mittaisia rangaistuksia, kun tämän 1 §:n 3 momentin mukaan enimmäkseen voitaisiin tuomita vankeutta neljä vuotta. 3 momentin mukaisen rikoksen täyttymiseksi teossa ei vaadita väkivaltaa, vaan pelkkä pakotettu sukupuoliyhteys on riittävää rikoksen syntymiselle. Kuitenkin teoista, joissa tekijä on momentin mukaisesti pakottanut uhrin sukupuoliyhteyteen, on tekijälle tuomittu vankeus ollut noin vuoden mittainen. Näin ollen joudutaankin miettimään, että mitä teko vaatii, jotta siitä voitaisiin tuomita täysi neljän vuoden mittainen vankeusrangaistus. Mikäli teko vaatisi väkivaltaa, täyttäisi teko RL 20:1.1 momentin mukaiset tunnusmerkit ja teko katsottaisiin raiskaukseksi. Tässä tapauksessa rangaistuskäytännöstä on havaittavissa epäkohta.

Raiskauksen vähimmäisrangaistus on vuosi ja maksimi kuusi vuotta. Raiskauksesta tuomittujen rangaistusten pituus on keskimääräisesti ollut kaksi vuotta, mikä kuvaa lähinnä vähemmän

vakavan raiskauksen rangaistusasteikon rangaistuksen pituuksia. Mielenkiintoisen rangaistusasteikosta tekee se, että teoista ei tuomita ankaria, rangaistusasteikon yläpäähän mitoitettuja rangaistuksia vaikka lainsäädäntö sen mahdollistaa. Korkeimpien rangaistusten antaminen hieman lievemmistäkin teoista saattaisi vähentää kyseisten rikosten tekemisen. Tässäkin kohtaa joudutaan pohtimaan sitä, minkä vuoksi lakiin on säädetty kyseiset enimmäisrangaistukset, jos tuomiot eivät puolissakaan tapauksissa yllä edes puoleen väliin enimmäisrangaistuksia.

On ymmärrettävää, että enimmäisrangaistukset halutaan varata erittäin törkeisiin ja teon vakavuutta esimerkillisesti kuvaaviin tapauksiin, jolloin enimmäisrangaistuksia ei voida ainaakaan korkeimman oikeuden taholta määrätä kovinkaan helposti. Ymmärrettävää on myös se, että jokainen tapaus on erilainen ja sen vuoksi on vaikea antaa yleistyksiä siitä, minkälaisia tuomioita tulisi antaa. Selvää kuitenkin on, että mitä ankarampia rangaistuksia tuomioistuintmet määräävät, sitä suurempi todennäköisyys on, että rikoksia tehtäisiin vähemmän. Ankarampien rangaistusten määrääminen voisi ennaltaehkäistä seksuaalirikosten tekemäärää, kun tekijä tietäisi joutuvansa ehdottomaan vankeuteen useiksi vuosiksi.

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten osalta rangaistukset ovat myös olleet lieviä. RL 20:6:n mukaisesta perustekomuodosta voidaan tuomita vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta vankeutta. Törkeästä teosta puolestaan voidaan tuomita vankeutta vähintään vuosi ja enintään 10 vuotta vankeutta. Opinnäytetyössä esitettyjen tutkimusten ja selvitysten mukaan 6 §:n mukaisesta perustekomuodosta on tuomittu noin vuoden mittaisia tuomioita ja 7 §:n mukaisesta törkeästä tekemuodosta tuomiot ovat olleet kolmesta viiteen vuoteen. Kuten raiskausrikosten tuomiot, ovat myös lapsen seksuaalisista hyväksikäyttörikoksista annetut tuomiot olleet lähempänä rangaistusasteikon vähimmäisrangaistusta. Rangaistukset ovat lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissakin jääneet reilusti alle puoleenväliin sallitusta maksimista.

Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa lapsi on aina alle 16-vuotias eli vielä melko kykenemätön puolustamaan itseään tai tietämään mikä on oikein ja mikä väärin. Tämän ja sen seikan vuoksi, että useimmiten lapsen oma vanhempi tai muu läheinen henkilö käyttää hyväkseen heidän välistään luottamussuhdetta ja tekee lapselle seksuaalisia tekoja, tulisi lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista tuomita ankarampia rangaistuksia. Onkin hyvä, että tällä hetkellä lakivaliokunnassa on käsitteillä muutos rangaistusasteikon korottamisesta. Tällä korottamisella taattaisiin ainakin se, että tekijä voidaan helpommin perustein tuomita ehdottomaan vankeuteen mikäli kansalaisaloitteessa vaadittu kahden vuoden vähimmäisrangaistus tulee voimaan.

Niin raiskausten kuin lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen tekijät tulisi tuomita ehdottomaan vankeuteen. Mikäli tekijä tuomitaan ehdottomaan vankeuteen, luulisi se ”opettavan” tekijäl-

le, että rikoksista joutuu menettämään vapautensa. Ehdottomissa vankeuksissa tekijä tuomi-
taan vankeuteen, jossa hänen ei olisi mahdollista tehdä uutta seksuaalirikosta yhtä nopeasti
kuin ehdollisissa vankeuksissa. Ehdottomat vankeusrangaistukset törkeistä rikoksista tulisivat-
kin olla pääsääntö.

Työssä on käsitelty vain muutamia korkeimman oikeuden oikeustapauksia, minkä vuoksi näi-
den tapausten perusteella ei voida sanoa kattavasti rangaistusten olevan lieviä. Syy, jonka
vuoksi voidaan kuitenkin todeta rangaistusten olevan lieviä on se, että kyseiset oikeustapauk-
set, jotka työssä on esitelty ovat korkeimman oikeuden tapauksia. Korkeimman oikeuden ta-
paukset luovat oikeuskäytäntöä, jolloin niin korkein oikeus kuin alemmatkin tuomioistuimet
voivat vedota KKO:n tapauksiin omissa yksittäisissä tapauksissaan. Koska korkein oikeus antaa
yleisiä oikeusohjeita, voidaan työssä esiteltyjen tapausten perusteella sanoa KKO:n luovan
rangaistuskäytäntöä, joka on lievää. Syy, jonka vuoksi korkeimman oikeuden tapaukset valit-
tiin työhön on juurikin se, että niiden avulla voidaan tehdä yleistyksiä Suomen seksuaalirikos-
ten rangaistuskäytännöstä.

Niin raiskausrikoksiin kuin lasten seksuaalisiin hyväksikäyttörikoksiin tulisi saada muutos ran-
gaistuksen mitoittamisessa. Perustekomuotoisen raiskauksen ja lapsen seksuaalisen hyväksi-
käytön kohdalla tulisi ottaa käyttöön käytäntö, jonka mukaan rangaistus lähtökohtaisesti mi-
toitettaisiin aina rangaistusasteikon puoleenväliin. Mikäli tapaukseen voitaisiin soveltaa jota-
kin lieventämisperustetta tai tapaus ei täyttäisi kaikilta osin perustunnusmerkistöä, voisi ran-
gaistuksen mitoittaa hieman alle puolenvälin. Mikäli tapaus puolestaan täyttäisi ilmiselvästi
perustekomuodon kaikki tunnusmerkit ja teossa ilmenisi jokin ankaroittamisperuste, tulisi
tuomio mitoittaa yli puolenvälin. Rangaistusasteikon maksimi varattaisiin niille tapauksille,
jotka ovat olleet erittäin vakavia ja paheksuttavia, ja joilla halutaan luoda esimerkillistä ran-
gaistuskäytäntöä. Koventunut rangaistusasteikon käyttö saattaisi vähentää tekojen määrää ja
kunkin tapauksen uhrin kärsimystä olisi näin ajateltu kun tekijä näin tuomittaisiin ansaitse-
maansa ankarampaan rangaistukseen.

Seksuaalirikosten normisto on jatkuvasti muutoksen alla, ja sitä pyritään kehittämään kasva-
van rikollisuuden vuoksi. Tällä hetkellä raiskausrikokseen kohdistuva suuri muutosehdotus on
raiskauksen sääntelyn lähtökohdan muuttaminen pakottamisesta suostumusmalliksi. On vaikea
ennustaa, olisiko uudistus parempi vai ei, sillä lakivaliokunta tai hallitus eivät ole laatineet
kattavaa ehdotelmaa siitä, minkälaiseksi raiskauksia koskeva lainsäädäntö suostumusmallissa
muuttuisi. Kuitenkin tärkeää olisi, että raiskauksen uhrin asemaa parannettaisiin niin, ettei
uhrin tarvitsisi esittää suuria todisteita teon tapahtumiselle, sillä raiskaus jo itsessään on
henkisesti kuormittava ja raskas kokemus uhrille. Lainsäädäntöä ei tarvitsisi muuttaa raiska-
uksen osalta kokonaan, vaan siihen voitaisiin lisätä vaihtoehto suostumusmallin soveltamises-
ta. Suostumusmallia voitaisiin soveltaa toissijaisesti niissä tapauksissa, joissa sukupuoliyhtey-

teen pakottaminen ei olisi teon olosuhteiden vuoksi mahdollista selvittää. Näin ollen tuomioistuimien voisi soveltaa suostumusmallia vaihtoehtoisesti siinä tapauksessa, että pakottamisen määrä ja aste olisi epäselvä. Suostumusmalli tavallaan laajentaisi raiskauksen tunnusmerkistöä entuudestaan, minkä vuoksi teosta voitaisiin tuomita yhä helpommin. Myöskään se seikka, pakottiko tekijä uhrin ei jäisi uhrin ja syyttäjän vastuulle vaan tuomioistuimen kokonaisarvioinnissa pohdittavaksi tulisi vain se, antoiko uhri suostumuksensa tekoon. Kuitenkin on huomioitava se, että pakottaminen ja suostumuksen antamatta jättäminen johtavat molemmat samaan eli raiskausrikoksen syntymiseen, joten suostumusmalli ei välttämättä muuttaisi lain säännöksiä kovinkaan paljon.

Raiskauksen tunnusmerkistöt saattavat joutua muutoksen alle myös senkin johdosta, että Suomeen on epäilty rantautuneen uusi raiskaukseen liittyvä ilmiö. Ilmiölle ominaista on naisten seuraaminen, seksuaalinen ahdistelu ja raiskaaminen julkisilla paikoilla²³⁰. Tällaisten uusien ilmiöiden ja rikollisuuden kasvun vuoksi voi olla tarpeellista muuttaa säännöksiä entistä tiukemmaksi. Nähtäväksi jääkin, kuinka niin raiskauksen tai lapsen seksuaalisen hyväksikäytön säännökset tulevat muuttumaan kansalaisaloitteiden tai muiden ehdotusten myötä.

²³⁰ The Telegraph 2016

Lähteet

Painetut

Frände, D. 2005. Yleinen rikosoikeus. Helsinki: Edita

Frände, D. & Matikkala, J. & Tapani, J. & Tolvanen, M. & Viljanen, P. Wahlberg, M. 2007. Keskeiset rikokset. Helsinki: Edita

Heinonen, O & Lappi-Seppälä, T. 2013. Rikosoikeus. Helsinki: WSOY

Heinonen, O & Koskinen, P. 1999. Rikosoikeus. Helsinki: WSOY

Hinkkanen, V. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. 2009. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Hirvelä, P. 2006. Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Helsinki: WSOY

Kainulainen, H. 2004. Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Keinänen, A. 2004. Tuomioistuimen rangaistuskäytännön arviointia. Helsinki: Edita

Kimpimäki, M. 2015. Kansainvälinen rikosoikeus. Helsinki: Kauppakamari

Melander, S. 2015. EU-rikosoikeus. 2.uudistettu painos. Helsinki: Talentum

Ojala, T. 2012. Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Helsinki: Edita

Ojala, T. 2014. Seksuaalirikokset. Helsinki: Edita

Rautio, I. 1999. Rikosoikeus. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy

Utriainen, T. 2010. Raiskaus rikosoikeudellisena ongelmana. Lapin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Rovaniemi

Utriainen, T. 2014. Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952-26/8-2012. Seksuaalirikosten muutokset vuonna 2011. Jyväskylä: WS Bookwell Oy

Viitanen, P. 1982. Raiskaus. Helsinki: WSOY

Sähköiset

Edilex. 2014. Seksuaalirikossääntely muutosten kourissa - tavoitteena seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaaminen. Kirj. Timo Ojala. Viitattu 9.2.2016

<https://www.edilex.fi/uutiset/41563?allWords=timo+ojala+raiskaus&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=626172>

ICTR. 2014. The ICTR Remembers- 20th anniversary of the Rwandan genocide. Viitattu 19.3.2016

<http://www.unmict.org/specials/ictr-remembers/?q=ictr-remembers/>

International committee of the red cross. 2015. Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European axis and character of the International Military Tribunal London, 8 August 1945. Viitattu 13.4.2016

<https://www.icrc.org/ihl/INTRO/350?OpenDocument>

International Criminal Tribunal for Rwanda. 1998. The prosecutor versus Jean-Paul Akayesu. Viitattu 16.3.2016

<http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-96-4/trial-judgements/en/980902.pdf>

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. "Lasva Valley IT -95-17/1. Anto Furundžija. Viitattu 16.3.2016

http://www.icty.org/x/cases/furundzija/cis/en/cis_furundzija.pdf

International Military Tribunal for the Far East. 1946. Viitattu 13.3.2016

<https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000004-0020.pdf>

Oikeusministeriö A. 2012. Raiskausrikosten lainsäädännölliset muutostarpeet 25/2012. Viitattu 9.3.2016

http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/252012raiskausrikostenlainsaadannollisetmuutostarpeet.arviomuistio/Files/OMSO_25_2012_Arviomuistio_98_s.pdf

Oikeusministeriö B. 2012. Selvityksiä raiskausrikoksista 13/2012. Viitattu 9.2.2016

http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/132012selvityksiariskausrikoksista/Files/OMSO_13_2012_Selvityksia_raiskausrikoksista_214_s.pdf

Oikeusministeriö. 2014. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia. Viitattu 10.3.2016

http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1412163579487/Files/HEVAn_suosituksia_KH.pdf

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 2005. Rikollisuustilanne 2004. Raiskaus. Viitattu 30.12.2015

<http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2004/7kA3Kxvtv/Raiskaus.pdf>

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 2014. Rikollisuustilanne 2013. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Kirjoittanut Lappi-Seppälä, T & Niemi, H. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Viitattu 31.12.2015.

http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimuksia-sarja/VfwyB59Ll/266_Rikollisuustilanne_2013_2014.pdf

Tilastokeskus. 2015. Rikollisuus. Viitattu 24.12.2015
http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_oikeuslot.html#rikollisuus

Duodecim 2005;121(20):2135-7. 2005. Kirjoittanut Heikki Sariola. Onko lasten seksuaalinen hyväksikäyttö lisääntynyt? Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Viitattu 13.1.2016
http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/haku;jsessionid=46ECEE323F1BE235E3FFDA0433C1B8E6?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_lifecycle=0&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_p_frompage=uusinumero&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo95274

The Advocates for Human Rights. 2010. Ah Hoc International Tribunals. Viitattu 11.4.2016
http://www.stopvaw.org/ad_hoc_international_tribunals

The Telegraph. 2016. Unprecedented sex harassment in Helsinki at New Year, Finnish police report. Viitattu 19.4.2016
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/finland/12088332/Unprecedented-sex-harassment-in-Helsinki-at-New-Year-Finnish-police-report.html>

United nations. 1994. Statute of the international criminal tribunal for Rwanda. Viitattu 13.4.2016
http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/legal-library/941108_res955_en.pdf

United Nations. 2009. Updatet statute of the international criminal tribunalfor the former yugoslavia. Viitattu 13.3.2016
http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

Väkivallan vähentäminen A. 2014. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Viitattu 31.12.2015
<http://www.vakivallanvahentaminen.fi/fi/index/vakivaltarikollisuus/raiskausjammuutseksuaalirikokset/lapsenseksuaalinenhyvaksikaytto.html>

Väkivallan vähentäminen B. 2014. Raiskaus ja muut seksuaalirikokset. Viitattu 24.12.2015
<http://www.vakivallanvahentaminen.fi/fi/index/vakivaltarikollisuus/raiskausjammuutseksuaalirikokset.html>

Hallituksen esitykset, lain esityöt ja kansainväliset sopimukset

HE 52/1970 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemisesta koskevan lainsäädännön uudistamisesta

HE 365/1992 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain väkisinmakaamista ja vapautta loukkaavaa haureutta koskevien säännösten muuttamisesta

HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi

HE 167/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 282/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi

HE 283/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta

HE 216/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta

HE 155/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta ja ulkomaalaislain 54 §:n muuttamisesta

LA 21/2015 vp. Lakialoite laiksi rikoslain 20 luvun 7 §:n muuttamisesta

LaVM 3/1998 vp. Hallituksen esitys laiksi rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta

LaVM 43/2010 vp. Hallituksen esitys lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi

PeVL 6/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta

Geneven sopimus 8/1955. Asetus maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta, merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta, sotavankien kohtelusta sekä siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana tehtyjen Genèveen sopimusten voimaansaattamisesta.

Geneven sopimuksen lisäpöytäkirja 82/1980. Asetus kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta ja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta tehtyjen, vuoden 1949 Geneven yleissopimuksen lisäpöytäkirjojen voimaansaattamisesta

Tasavallan presidentin asetus 56/2002. Tasavallan presidentin asetus Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön voimaansaattamisesta sekä perussäännön lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja perussäännön soveltamisesta annetun lain voimaantulosta

Valtioneuvoston asetus 53/2015. Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta

Yleissopimus 60/1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta

Oikeustapaukset

HO R 15/2115

KO R 15/3083

KKO 1998:1

KKO 2005:93

KKO 2010:52

KKO 2011:102

KKO 2013:96

KKO 2014:48

KKO 2014:91

KKO 2014:85

KKO 2015:54

Kansainväliset oikeustapaukset

Prosecutor vs. Akayesu, Case no. ICTR-96-4-T

Furundžija (IT-95-17/1)

Kuviot

Kuvio 1: Poliisille ilmoitetut raiskaukset ja niistä tuomitut vuosina 1965-2002.....	50
Kuvio 2: Poliisin tietoon tulleet raiskausten määrät 2000-2014	53
Kuvio 3: Lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen ilmoitukset poliisille 2000-2014	54

Taulukot

Taulukko 1: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vyöhykejako.....	28
Taulukko 2: Päivi Hirvelän vyöhykejako.....	43
Taulukko 3: KKO:n tyyppijako lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen rangaistusten mittaamisesta.....	45
Taulukko 4: KKO:n tyyppijako törkeän lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen rangaistusten mittaamisesta.....	46